

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
– PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΥΨΗΛΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ (2000-2017)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Επίσκοπος Λεωνίδα

Επιβλέπων καθηγητής: Χαράλαμπος Παπασωτηρίου

Αθήνα 2017

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- 1.1 Διαστάσεις υψηλής στρατηγικής
- 1.2 Αρχέτυπες στρατηγικές
- 1.3 Κριτήρια αξιολόγησης της υψηλής στρατηγικής

2. Οι 6 Φάσεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής (2000-2017)

- 2.1 Η πρώτη φάση (2000-2001)
- 2.2 Η δεύτερη φάση (2001-2002)
- 2.3 Η τρίτη φάση (2002-2003)
- 2.4 Η τέταρτη φάση (2004-2008)
- 2.5 Η πέμπτη φάση (2009-2010)
- 2.6 Η έκτη φάση (2011 - παρόν)

3. Διεθνής καταμερισμός ισχύος και κατευθύνσεις της ρωσικής υψηλής στρατηγικής

- 3.1 Κατευθυντήριες αρχές της ρωσικής υψηλής στρατηγικής
- 3.2 Ουκρανία
- 3.3 Συρία

4. Οικονομική διάσταση

- 4.1. Πυλώνες ρωσικής οικονομίας
- 4.2 Ενεργειακή διπλωματία

4.2.1 Αιτίες περιορισμού της ρωσικής ενεργειακής επιρροής

4.2.2 Πολιτικές/εξελίξεις για αντιμετώπιση των αιτιών περιορισμού της επιρροής της ρωσικής ενεργειακής επιρροής

5. Μετεξέλιξη πολιτικών ισορροπιών στο εσωτερικό

5.1 Εκλογικός απολυταρχισμός και κυρίαρχη ή ανελεύθερη δημοκρατία

5.2 Πέτρο-λαϊκισμός

5.3 Η δημογραφική ενίσχυση του μουσουλμανικού στοιχείου

5.4 Δημιουργία μιας νέας εθνικής ταυτότητας

6. Στρατιωτική ανάσχεση-επέκταση

6.1 Κατάσταση μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ.

6.2 Το στρατιωτικό δόγμα του 2000

6.3 Η σύγκρουση στη Γεωργία ως καταλύτης εξελίξεων

6.4 Το στρατιωτικό δόγμα του 2010

6.5 Το στρατιωτικό δόγμα του 2014

6.6 Αμυντικές δαπάνες – Εξοπλιστικά προγράμματα

7. Διπλωματία

7.1 Συμμαχίες

7.1.1 Προώθηση της ευρασιατικής στρατιωτικής συνεργασίας

7.1.2 Προώθηση της ευρασιατικής οικονομικής ολοκλήρωσης

7.2 Εξισορροπήσεις/συμμαχίες

7.2.1 Ο άξονας Πεκίνου-Μόσχας

7.2.2 Ε.Ε.

7.2.3 Βαλκάνια

7.2.4 Τουρκία

7.2.5 Καύκασος

7.2.6 Ισραήλ

7.2.7 Μέση Ανατολή

7.2.8 Αφρική

7.2.9 Ινδία

7.2.10 Ιαπωνία

8. Αξιολόγηση υψηλής στρατηγικής

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Ρωσία για αιώνες αποτελούσε έναν από τους σημαντικότερους δρώντες στη διεθνή σκακιέρα. Στη σημερινή μεταψυχροπολεμική εποχή εξακολουθεί να συνιστά κεντρικό παράγοντα διαμόρφωσης της διεθνούς πραγματικότητας και του διεθνούς συστήματος. Παρά την ιδιαίτερα δυσμενή για τη ρωσική ισχύ κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991 και την μεγαλύτερη κατά τον Πρόεδρο της ρωσικής ομοσπονδίας «γεωπολιτική καταστροφή του αιώνα», η χώρα κατόρθωσε να ανακάμψει σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και ιδεολογική της ήττα στο τέλος του προηγούμενου αιώνα, να διέλθει δια πυρός και σιδήρου μέσα από το ναδίρ της δεκαετίας του 90' και σταδιακά να αναρριχηθεί κατά την διάρκεια της δεκαετίας του 2000 εκ νέου σε κρίσιμο παίκτη της διεθνούς σκηνής. Αυτή η ανάκαμψη της ρωσικής ισχύος δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να περάσει απαρατήρητη και φυσικώς φέρνει το ζήτημα της ρωσικής υψηλής στρατηγικής και ισχύος στο επίκεντρο του διεθνολογικού ενδιαφέροντος.

Το τέλος του 20ου αιώνα, της ταραχώδους δεκαετίας του '90 που ακολούθησε τη σοβιετική κατάρρευση και η αυγή της νέας χιλιετίας έφεραν ριζικές αλλαγές για την Ρωσία. Στην ηγεσία της βρισκόταν πλέον όχι ο πολιτικά ανεπαρκής και στερούμενος πολιτικού status Boris Yeltsin, αλλά ένας σχετικά νέος και άσημος εν πολλοίς μέχρι εκείνη την εποχή πολιτικός. Ο πολιτικός αυτός δεν ήταν άλλος από τον Vladimir Putin. Ο τελευταίος δεν είχε διόλου εύκολο έργο. Όφειλε σε μικρό χρονικό διάστημα να ανασυστήσει μία χώρα καθημαγμένη πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά και στρατιωτικά, να αναπτρώσει το πληγωμένο εθνικό φρόνημα του ρωσικού λαού και να οδηγήσει τη χώρα του σε ταχεία επανάκαμψη στη διεθνή σκακιέρα. Ωστόσο, ο δρόμος προς την κορυφή δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί ποτέ στον ελάχιστο χρόνο που συνεπάγεται μία προεδρική θητεία. Η ανάκτηση της χαμένης της ισχύος, του status της μεγάλης δύναμης και κυρίως η διατήρησή τους, απαιτεί τη διαμόρφωση και πιστή στις κατευθυντήριες αρχές της υλοποίηση μίας πολυδιάστατης και πολυσύνθετης μακροσκοπικής υψηλής στρατηγικής.

Η υλοποίηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής πραγματώνεται σε πέντε βασικές διαστάσεις: α) στρατιωτική στρατηγική, β) οικονομική διάσταση, γ) εσωτερική πολιτική, δ) διεθνής νομιμοποίηση και τέλος ε) διπλωματία.

Ειδικότερα, βασικός στόχος του εν λόγω πονήματος αποτελεί η διερεύνηση, κατανόηση, καθώς και η παροχή επιστημονικής γνώσης για την εναργέστερη μελέτη της ρωσικής υψηλής στρατηγικής, όπως αυτή διαμορφώθηκε από την αρχή της νέας χιλιετίας και συνεχίζει να διαμορφώνεται έως σήμερα. Επιπρόσθετα, στην εργασία αυτή θα αναλυθεί ο ακριβής τρόπος με τον οποίο η Μόσχα προωθεί τον μακροπρόθεσμο στρατηγικό σχεδιασμό της, δηλαδή οι διάφορες επιμέρους μακροσκοπικές στρατηγικές της. Θα ερευνηθεί σε βάθος ο βαθμός στον οποίο η Μόσχα χρησιμοποιεί τη στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης – επέκτασης, την

στρατηγική των συμμαχιών, την στρατηγική των εξισορροπήσεων και την στρατηγική του κατευνασμού για την προάσπιση και προαγωγή των εθνικών της συμφερόντων. Όπως συμβαίνει με σχεδόν οποιαδήποτε άλλη χώρα στη διεθνή πραγματικότητα, οι στρατηγικές αυτές δεν αποτελούν αλληλοαποκλειόμενες επιλογές. Αντιθέτως, η ρωσική εξωτερική πολιτική αργά αλλά σταθερά προωθεί τα εθνικά συμφέροντα με τη χρήση μίας πολυδιάστατης υψηλής στρατηγικής. Επί παραδείγματι, εν πρώτοις, διατυπώνει στρατιωτικά δόγματα και αφιερώνει μεγάλα ποσοστά του κρατικού προϋπολογισμού στις αμυντικές δαπάνες και τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων της. Ταυτόχρονα, χρησιμοποιεί ιδιαιτέρως αποτελεσματικά τα γιγαντιαία αποθέματα της σε φυσικούς πόρους, ακολουθώντας μια επιτυχημένη ενεργειακή στρατηγική και διπλωματία. Ακόμη, την ίδια στιγμή προωθεί διμερείς και πολυμερείς συμμαχίες με κομβικά κράτη ή προωθεί πολιτικές που υπερασπίζουν την «σφαίρα επιρροής της».

Οι συγκεκριμένες στρατηγικές έχουν ως απώτερο στόχο την επιβίωση του ρωσικού κράτους στη σημερινή έντονα ανταγωνιστική διεθνή κονίστρα. Αναμφισβήτητα, καθίσταται πρόδηλη η εξόχως διαχρονική τους ισχύ και ακολούθως η εμβριθής ανάλυση τους παρέχει ένα ικανοποιητικό θεωρητικό υπόδειγμα και πλαίσιο για την μελέτη των διεθνών ζητημάτων που καλείται να αντιμετωπίσει η ρωσική ομοσπονδία.

Παράλληλα, η εργασία θα υποστηρίξει την ιδιαίτερη σημασία που ενέχει η γεωγραφία, η οποία και κρίνεται ως θεμελιακός παράγων επηρεασμού της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Μία αδρομερής περιήγηση στην ιστορία της Ρωσίας τους τελευταίους αιώνες θα έδινε την ευκαιρία στον μελετητή της ρωσικής στρατηγικής να συνειδητοποιήσει την κεφαλαιώδη σημασία που έχει η γεωγραφία στην διαμόρφωση της ψυχολογίας ενός ολόκληρου έθνους και παράλληλα το πιο σημαντικό, τη χάραξη των κατευθυντήριων γραμμών της εξωτερικής του πολιτικής. Οι βασικοί πυλώνες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής έχουν παραμείνει απαράλλακτοι από την εποχή του Μεγάλου Πέτρου και της Μεγάλης Αικατερίνης. Εξουσιάζοντας μια χώρα με έντονα γεωγραφικά μειονεκτήματα όσον αφορά την έξοδο στην θάλασσα και τη δυνατότητα αποτελεσματικής άμυνας έναντι επίδοξων εισβολέων, οι Ρώσοι και στη συνέχεια Σοβιετικοί ηγέτες διαχρονικά ακολουθούσαν πανομοιότυπες πολιτικές.

Με την συγκεκριμένη ερευνητική εργασία θα επιχειρηθεί να δοθεί μία απάντηση στο ερώτημα αναφορικά με τις δυνατότητες και τους περιορισμούς της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και θα σκιαγραφηθούν οι βασικοί πυλώνες γύρω από τους οποίους περιστρέφεται διαχρονικά με έμφαση στην περίοδο της διακυβέρνησης Putin.

Στο πρώτο κεφάλαιο, θα παρουσιαστεί το θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα παρουσιαστεί η εξέλιξη των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση (Η.Π.Α.Ν.Α.Τ.Ο., Ε.Ε.) σε όλη την εξεταζόμενη περίοδο. Ακολούθως, στο τρίτο κεφάλαιο, θα αναλυθούν οι βασικές κατευθύνσεις και αρχές της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Στη συνέχεια, στα τρία επόμενα κεφάλαια, (τέταρτο, πέμπτο

και έκτο) θα επιδιωχτεί μία ανάλυση της οικονομικής, της εσωτερικής και της στρατιωτικής διάστασης στη υψηλή στρατηγική της χώρας. Έπειτα, θα μελετηθούν τα εγχειρήματα εξισορρόπησης και οι αντισυμμαχίες καθώς και οι σχέσεις της με διάφορα κράτη ανά τον κόσμο ως προσπάθειες οικοδόμησης συμμαχιών και επιρροής. Τέλος, στο τελευταίο κεφάλαιο, θα επιχειρηθεί μία αποτίμηση και αξιολόγηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής.

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1 Διαστάσεις υψηλής στρατηγικής

Η υψηλή στρατηγική σε μία ένοπλη σύρραξη περιλαμβάνει το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιούν οι αντίπαλες πλευρές για την προώθηση των πολεμικών τους στόχων. Η υψηλή στρατηγική στον πόλεμο έχει πέντε βασικές διαστάσεις, μέσα στις οποίες κινούνται οι εμπόλεμοι¹:

1) *Στρατιωτική στρατηγική.* Ο όρος αναφέρεται στη χρήση ένοπλης βίας σε ξηρά, θάλασσα και αέρα για την προώθηση των πολιτικών σκοπών των εμπόλεμων.

Πάντοτε οι στρατιωτικές επιχειρήσεις στοχεύουν στην αποδοχή από τον αντίπαλο ενός πολιτικού αποτελέσματος.

Η χρήση ένοπλης βίας έχει τρεις βασικούς επιχειρησιακούς στόχους μέσω των οποίων επιδιώκεται η αποδοχή από τον αντίπαλο του πολιτικού σκοπού του πολέμου:

A) Την καταστροφή των ενόπλων δυνάμεων του αντιπάλου. B) Την κατάκτηση και υπεράσπιση εδάφους. Γ) Την καταστροφή των συντελεστών ισχύος του αντιπάλου πέρα από τις ένοπλες δυνάμεις του (π.χ. οικονομία, πληθυσμός ηθικό του πληθυσμού, πολιτική και διοικητική συνοχή)

2) *Η οικονομική διάσταση.* Το κύριο οικονομικό πρόβλημα στον πόλεμο είναι η υλική υποστήριξη των πολεμικών επιχειρήσεων. Η οικονομία του πολέμου αφορά τη μέθοδο χρηματοδότησης των ενόπλων δυνάμεων, την αγορά ή κατασκευή εξοπλισμού και τη γενικότερη επιμελητεία (στέγαση και σιτισμό των ενόπλων δυνάμεων).

Η οικονομική διάσταση της υψηλής στρατηγικής αφορά όχι μόνο την υποστήριξη των ενόπλων της μίας πλευράς αλλά και την υπονόμηση της

¹ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6ος-11ος αιώνας, Ποιότητα, Αθήνα, 2011

δυνατότητας οικονομικής υποστήριξης των ενόπλων της αντίπαλης πλευράς. Η καταστροφή της οικονομίας του αντιπάλου αποτελεί έναν από τους επιχειρησιακούς στόχους της στρατιωτικής στρατηγικής².

3) *Εσωτερική πολιτική.* Από τη σκοπιά της υψηλής στρατηγικής η σημαντικότερη διάσταση της εσωτερικής πολιτικής αφορά την ικανότητα ενός πολιτικού συστήματος να αντλεί πόρους από τον πληθυσμό του για τις ένοπλες δυνάμεις του και να οργανώνει την αμυντική ή επεκτατική πολιτική του. Συμπεριλαμβάνει την κρατική οργάνωση και τη συνοχή του πολιτικού συστήματος.

Περαιτέρω η διάσταση της εσωτερικής πολιτικής αφορά και την εσωτερική νομιμοποίηση μίας πολεμικής προσπάθειας, την ανοχή δηλαδή ή την υποστήριξη των πολεμικών στόχων από τον πληθυσμό.

4) *Διεθνής νομιμοποίηση.* Η διάσταση αυτή αφορά τον βαθμό στον οποίο οι πολεμικοί σκοποί αλλά και τα πολεμικά μέσα συμβαδίζουν με τις επικρατούσες διεθνείς αξίες και το πνεύμα της εποχής. Ο παράγοντας αυτός μπορεί να επηρεάσει τη στάση τρίτων δυνάμεων προς τους εμπόλεμους.

Η διεθνής νομιμοποίηση μίας πολεμικής προσπάθειας εξαρτάται εν μέρει από τις ενέργειες των εμπολέμων για τον επηρεασμό της διεθνούς κοινής γνώμης μέσω της απόκρυψης δυσάρεστων γεγονότων και της προβολής των ευνοϊκών πλευρών της πολεμικής τους προσπάθειας. Κατά κανόνα οι εμπόλεμοι προσπαθούν να παρουσιάσουν τους πολεμικούς τους σκοπούς και τις ενέργειές τους υπό το πρίσμα μίας ιδεολογίας με διεθνή αποδοχή.

5) *Διπλωματία.* Η διάσταση αυτή αφορά κυρίως τις προσπάθειες των εμπολέμων να εξασφαλίσουν την πολεμική σύμπραξη τρίτων δυνάμεων ή τουλάχιστον την υποστήριξή τους.

Το κεντρικό στοιχείο της πολεμικής διπλωματίας είναι *η προσπάθεια να πειστούν τρίτες δυνάμεις ότι το εθνικό τους συμφέρον έγκειται σε μία μεροληπτική στάση ή και στην είσοδο στον πόλεμο. Η σύγκλιση των εθνικών συμφερόντων του ενός εμπολέμου με τρίτες δυνάμεις ενδέχεται να απαιτεί τροποποίηση των πολιτικών του σκοπών υπέρ των τρίτων.

1.2 Αρχέτυπες στρατηγικές

² Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6ος-11ος αιώνας, Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Οι μακροσκοπικές στρατηγικές των δρώντων σε ένα άναρχο, ανασφαλές περιβάλλον, στο οποίο ελλοχεύει μονίμως η απειλή βίας, ανάγονται, σε απλά αρχέτυπα συμπεριφοράς που ισχύουν ακόμα και σε πρωτόγονες προκρατικές κοινωνίες.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες η επιβίωση των δρώντων βασίζεται σε τέσσερις αρχέτυπες στρατηγικές:

- 1) *Στρατηγική της στρατιωτικής ανάσχεσης-επέκτασης*: Ο δρων αναπτύσσει τις δικές του δυνάμεις, ώστε είτε να του εξασφαλίζουν την άμυνα του είτε να του επιτρέπουν να επιβληθεί σε αυτούς που τον απειλούν.
- 2) *Στρατηγική των συμμαχιών*: Ο δρων συμμαχεί με άλλες μονάδες που αντιμετωπίζουν μία κοινή απειλή ή έχουν άλλου είδους κοινά συμφέροντα.
- 3) *Στρατηγική των εξισορροπήσεων*: Ο δρων εξουδετερώνει απειλές μέσω ισορροπιών μεταξύ των άλλων μονάδων, ώστε ένας αντίπαλος του να μην είναι σε θέση να συγκεντρώσει τις προσπάθειές του εναντίον του.
- 4) *Στρατηγική του κατευνασμού*: Ο δρων αμβλύνει μία απειλή μέσω παραχωρήσεων, είτε μονομερών, είτε αμοιβαίων, αποσκοπώντας, στην πιο φιλόδοξη εκδοχή της να καταλήξει στη συνολική υπέρβαση της αντιπαλότητας.

1.3 Κριτήρια αξιολόγησης της υψηλής στρατηγικής:

- 1) *Καταλληλότητα*. Αναφέρεται στο μέτρο στο οποίο μία υψηλή στρατηγική είναι προσαρμοσμένη στις εξελίξεις του διεθνούς και του εσωτερικού πολιτικού περιβάλλοντος.
- 2) *Εσωτερική συνοχή*. Αναφέρεται στο μέτρο στο οποίο οι επί μέρους πτυχές της υψηλής στρατηγικής αλληλοϋποστηρίζονται ή αλληλοϋπονομεύονται.
- 3) *Αποδοτικότητα*. Αναφέρεται στο μέτρο κατά το οποίο τα μέσα της υψηλής στρατηγικής προωθούν τους πολιτικούς της σκοπούς με όσο το δυνατόν οικονομικότερη χρήση πόρων με την ευρύτερη έννοια του όρου.
- 4) *Συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων*. Αναφέρεται στο μέτρο στο οποίο οι στόχοι της υψηλής στρατηγικής συμβαδίζουν με τις ικανότητες της χώρας.

5) *Αντοχή σε σφάλματα.* Αναφέρεται στο μέτρο στο οποίο μία μακροσκοπική υψηλή στρατηγική μπορεί να απορροφήσει τις αρνητικές συνέπειες συγκυριακών σφαλμάτων και κακοτυχιών χωρίς απαγορευτική ζημιά³.

2. Οι 6 Φάσεις της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής (2000-2017)

Διακρίνονται έξι διαφορετικές φάσεις στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας κατά τη διάρκεια των προεδρικών θητειών Putin και Medvedev:

2.1 Η πρώτη φάση (2000-2001)

Η πρώτη φάση της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής χαρακτηρίζεται από δυσπιστία και αντίσταση απέναντι στη Δύση. Η εχθρότητα μεταξύ Ρωσίας και Δύσης προήλθε από: 1) τον ρόλο της Δύσης στην Κ.Α.Κ. και το αβέβαιο μέλλον των χωρών της Βαλτικής και 2) τα προβλήματα σχετικά με τη Συνθήκη (START).

Ο πρώτος γύρος της διεύρυνσης το 1999 ενέταξε στην συμμαχία την Πολωνία την Τσεχική Δημοκρατία, και την Ουγγαρία. Η κίνηση αυτή προκάλεσε την ήπια αντίδραση της Μόσχας καθώς η τελευταία ήταν ακόμη πολύ αδύναμη για να εκτροχιάσει την κίνηση του Ν.Α.Τ.Ο. προς ανατολάς η οποία, εν πάση περιπτώσει, δεν έδειχνε και τόσο απειλητική, δεδομένου ότι κανένα από τα νέα μέλη δεν μοιράζεται σύνορα με την Ρωσία, εκτός από τις αδύναμες Βαλτικές χώρες.

Ο Putin προώθησε τις σχέσεις με την Κίνα, τη Βόρεια Κορέα, το Ιράκ και το Ιράν, χώρες που είχαν προβληματικές σχέσεις με τη Δύση. Ταυτόχρονα, κατήγγειλε αμερικανικές ενέργειες που έθιγαν τα συμφέροντα της Ρωσίας. Για παράδειγμα, ήταν ιδιαίτερα επικριτικός απέναντι στην προβλεπόμενη από τις Η.Π.Α. απόσυρση από τη Συνθήκη για την Αντιβαλλιστική Άμυνα (Α.Β.Μ.Τ.).

³ Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6ος-11ος αιώνας, Ποιότητα, Αθήνα, 2011

2.2 Η δεύτερη φάση (2001-2002)

Η δεύτερη φάση εκκινεί στον απόηχο των τρομοκρατικών επιθέσεων της 11ης Σεπτεμβρίου 2001 στις Η.Π.Α.. Η Ρωσία από την αντίθεση στις Η.Π.Α. και τη Δύση σε διάφορα ζητήματα, μετατοπίστηκε στην κατεύθυνση της οικοδόμησης σχέσεων συνεργασίας.

Η Ρωσία παρείχε πλήρη υποστήριξη στις Η.Π.Α. στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και οι πρώην Σοβιετικές στρατιωτικές βάσεις στην Κεντρική Ασία διατέθηκαν για χρήση από αμερικανικά στρατεύματα. Ενδεικτικό της συνεργασίας ήταν πως οι Η.Π.Α. ανακοίνωσαν την απόσυρσή τους από την Α.Β.Μ.Τ., δίχως αντίδραση της Μόσχας, η οποία μάλιστα εγκατέλειψε τις απειλές πως θα αντιδρούσε δυναμικά σε μια ενδεχόμενη αμερικανική αποχώρηση από την Α.Β.Μ.Τ..

Ταυτόχρονα, η Μόσχα, ισχυρίστηκε πως ήταν πρόθυμη να ενισχύσει τη σχέση της με το Ν.Α.Τ.Ο. και επεξεργαζόταν το ενδεχόμενο ένταξής της ως κράτους-μέλους.

2.3 Η τρίτη φάση (2002-2003)

Η τρίτη φάση συνιστά μια ανανεωμένη περίοδο αντιπαράθεσης με τη Δύση. Για άλλη μια φορά, σε διάστημα ενός έτους, η Ρωσία προέβη σε δραστική αλλαγή προσανατολισμού στην εξωτερική της πολιτική.

Η ανακοίνωση της πρόθεσης των Η.Π.Α. για εισβολή στο Ιράκ προκάλεσε την δριμεία αντίδραση της Μόσχας, η οποία δήλωσε πως θα ασκήσει το δικαίωμα αρνησικυρίας σε οποιοδήποτε ψήφισμα του Σ.Α..

2.4 Η τέταρτη φάση (2004-2008)

Η τέταρτη φάση συμπίπτει με τη δεύτερη προεδρική θητεία Putin καθώς και το πρώτο έτος του Medvedev στο προεδρικό αξίωμα. Χαρακτηρίστηκε από επέκταση του ανταγωνισμού πέραν των Η.Π.Α., με το Ν.Α.Τ.Ο. και την Ε.Ε.. Κατά την περίοδο εκείνη οι σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Δύσης βρίσκονταν σε ιδιαίτερα άσχημο επίπεδο με αφορμή την διεύρυνση το 2004 της Ε.Ε. και του Ν.Α.Τ.Ο. σε κράτη που

το Κρεμλίνο θεωρούσε ως σφαίρα επιρροής του. Συγκεκριμένα, η Βουλγαρία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ρουμανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία θα βρίσκονταν πλέον στη σφαίρα επιρροής της Δύσης.

Μετά την τραγωδία του Beslan, ο Putin προώθησε μια σειρά μέτρων για την ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας.

Το 2006, καθώς η Δύση υποστήριξε την ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου, η Ρωσία αργότερα χρησιμοποίησε το «προηγούμενο του Κοσσυφοπεδίου» ως δικαιολογία για την προσάρτησή της Κριμαίας και την υποστήριξή της στα αποσχισθέντα κράτη στη Γεωργία (Νότια Οσσετία, Αμπχαζία) και τη Μολδαβία (Υπερδνειστερία).

Το 2007, η Ουάσινγκτον ανακοίνωσε την πρόθεσή της να αναπτύξει συστήματα αντιπυραυλικής άμυνας στην Πολωνία και την Τσεχική Δημοκρατία. Σε αντίδραση, η Ρωσία ανέστειλε τη δέσμευσή της ή σκόπευε να αποσυρθεί από τους θεσμούς ασφαλείας Ανατολής-Δύσης, όπως η Συνθήκη για τις συμβατικές δυνάμεις στην Ευρώπη (C.F.E.) και η Συνθήκη για τις πυρηνικές δυνάμεις ενδιάμεσης εμβέλειας (I.N.F.).

Η Μόσχα ξεκίνησε δοκιμές και επίδειξη επιθετικών ικανοτήτων πυραυλικών συστημάτων που αποσκοπούσαν στη διείδυση του εθνικού συστήματος αντιπυραυλικής άμυνας που προετοιμάζαν οι Η.Π.Α..

Στην συνέχεια, το Ν.Α.Τ.Ο. άρχισε να κοιτάζει πιο ανατολικά. Στην σύνοδο κορυφής του Βουκουρεστίου τον Απρίλιο του 2008, η συμμαχία μελέτησε την είσοδο της Γεωργίας και της Ουκρανίας. Η συμμαχία δεν άρχισε την επίσημη διαδικασία που οδηγεί στην ένταξη, αλλά εξέδωσε δήλωση υιοθετώντας τις φιλοδοξίες της Γεωργίας και της Ουκρανίας. Στη συνέχεια, τον Μάιο του 2008, παρουσίασε την πρωτοβουλία της ανατολικής Συνεργασίας, ένα πρόγραμμα για την προώθηση της ευημερίας σε χώρες όπως η Ουκρανία και την ενσωμάτωσή τους στην οικονομία της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Όχι απρόσμενα, οι Ρώσοι ηγέτες είδαν το σχέδιο ως εχθρικό προς τα συμφέροντα της χώρας τους. Στα μάτια των Ρώσων ηγετών, η διεύρυνση της Ε.Ε. είναι ένας δούρειος ίππος για την επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο.⁴.

Οι Η.Π.Α. και η Ε.Ε. υποστηρίζουν ότι προσπάθησαν να διασκεδάσουν τους φόβους της Ρωσίας επισημαίνοντας πως η επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο. δεν έχει ως στόχο τον περιορισμό της Ρωσίας και πως η συμμαχία δεν ανέπτυξε ποτέ μόνιμες στρατιωτικές δυνάμεις στα νέα κράτη-μέλη της.

Η εισβολή της Ρωσίας στην Γεωργία τον Αύγουστο του 2008, θα έπρεπε να διαλύσει τυχόν αμφιβολίες για την αποφασιστικότητα του Κρεμλίνου να αποτρέψει την Γεωργία και την Ουκρανία από το να ενταχθούν στο Ν.Α.Τ.Ο.. Ωστόσο, παρά την σαφή προειδοποίηση, το Ν.Α.Τ.Ο. δεν εγκατέλειψε ποτέ δημοσίως τον στόχο του

⁴ Brown Michael e., “Το μεγαλύτερο λάθος του NATO”, Foreign Affairs, 6 Μαΐου 2014, online at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69794/michael-e-brown/to-megalytero-lathos-toy-nato>

να φέρει την Γεωργία και την Ουκρανία στην συμμαχία. Η επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο. συνεχίστηκε με την Αλβανία και την Κροατία να γίνονται μέλη το 2009.

2.5 Η πέμπτη φάση (2009-2010)

Η πέμπτη φάση εκκινεί όταν μετά τη χρηματοπιστωτική κρίση 2007-2008, η Ρωσία συνειδητοποίησε ότι δεν θα μπορούσε να αντέξει την αντιπαράθεση με τη Δύση εξαιτίας οικονομικών δυσχερειών. Έτσι δέχτηκε πρόθυμα τον Μάρτιο του 2009 να ξεκινήσει την «επανεκκίνηση» (reset), μία σειρά από πρωτοβουλίες του Λευκού Οίκου για εξομάλυνση των σχέσεων Ουάσιγκτον-Μόσχας. Αυτές περιελάμβαναν το Βόρειο Δίκτυο Εφοδιασμού, την ακύρωση της προγραμματισμένης από την Ουάσιγκτον ανάπτυξης πυραύλων αναχαίτισης και ραντάρ στην Πολωνία και την Τσεχική Δημοκρατία, την υπογραφή της Νέας START, τη Βόρεια Κορέα, στον οικονομικό τομέα με την είσοδό της στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου το 2011 και τέλος την ψήφο της Μόσχας τον Ιούνιο του 2010 για το Ψήφισμα 1929 του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., το οποίο επέβαλε κυρώσεις κατά του Ιράν⁵.

Η καγκελάριος της Γερμανίας του 2011 χαιρέτισε το ενδεχόμενο μίας νέας προεδρικής θητεία του Medvedev. Για τον Putin, αυτό ακούστηκε σαν η Δύση να είχε την ικανότητα να υποδείξει την διάδοχη ηγεσία στο Κρεμλίνο. Φυσικά, ο Λευκός Οίκος προτιμούσε ο Medvedev να διατελέσει πρόεδρος της Ρωσίας για δεύτερη φορά καθώς ο Medvedev θεωρούνταν ως πιο μετριοπαθής εν συγκρίσει με τον Putin, ωστόσο δεν διατηρούσε ψευδαισθήσεις για το ποιος ήταν ο κορυφαίος άνδρας στη Μόσχα.

Η απόφαση του Putin τον Σεπτέμβριο του 2011 να θέσει υποψηφιότητα για τις επόμενες εκλογές και την πρωθυπουργοποίηση του Medvedev, έγινε δεκτή με απογοήτευση και προκάλεσε την κριτική της Δύσης και των Ρώσων φιλελεύθερων. Ο Putin αντιλήφθηκε το γεγονός αυτό ως προσπάθεια της Δύσης να κρατήσει τη Ρωσία υπό κάποια μορφή ελέγχου, με τη ρωσική φιλελεύθερη ελίτ να ενεργεί ως πληρεξούσιός της.

2.6 Η έκτη φάση (2011 - παρόν)

⁵ Ulyanov Ilya, “assessing the Obama-Medvedev reset in us-Russia relations”, E-International Relations Students, 3 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<http://www.e-ir.info/2015/09/03/assessing-the-obama-medvedev-reset-in-us-russia-relations/>]

Η έκτη φάση συνιστά μία περίοδο ραγδαίας επιδείνωσης των σχέσεων μεταξύ Ρωσίας-Δύσης. Η Μόσχα αισθάνθηκε πως η Δύση δεν σεβάστηκε τις επιθυμίες της στην Λιβύη, ενώ ταυτόχρονα υποστήριξε τα κινήματα της Αραβικής Άνοιξης που σάρωσαν τη Μέση Ανατολή το 2011.

Με την επάνοδο του στον προεδρικό θώκο το 2012, ο Putin εν μέσω αυτών των εξελίξεων, επέλεξε να ακολουθήσει μια εξωτερική πολιτική σαφώς διαφορετική από τις δύο πρώτες θητείες του. Οι τιμές ενέργειας, οι οποίες διαδραμάτισαν καθοριστικό ρόλο στη στήριξη των φιλοδοξιών της Ρωσίας, άρχισαν να μειώνονται σταθερά, οδηγώντας σε δραματικά επιδεινούμενες οικονομικές συνθήκες που πυροδότησαν κοινωνική δυσαρέσκεια και διαμαρτυρίες εναντίον του καθεστώτος.

Στη συνέχεια, η αραβική άνοιξη απετέλεσε νέα αφορμή για την επιδείνωση των σχέσεων Ρωσίας-Δύσης. Η Μόσχα αισθάνθηκε πως η Δύση δεν σεβάστηκε τις επιθυμίες της στην κρίση της Λιβύης. Την ίδια στιγμή, το ξέσπασμα του συριακού εμφυλίου θα ενέπλεκε Ρωσία και Δύση σε ένα νέο αγώνα επιρροής στη Μέση Ανατολή.

Κατά τη διάρκεια του 2013, η Ρωσία πιέζει όλο και περισσότερο τα πρώην σοβιετικά κράτη να ενταχθούν στην Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα και την Τελωνειακή Ένωση, αντί να υπογράψουν συμφωνίες σύνδεσης με την Ε.Ε.. Ακολούθως, η κριμαϊκή κρίση απόρροια της σύγκρουσης συμφερόντων στον μετασοβιετικό χώρο, θα τραυματίσει τις σχέσεις Ρωσίας-Δύσης προκαλώντας μία κατάσταση ανάλογη με εκείνη που επικρατούσε την περίοδο της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης.

Μετά από σχεδόν τέσσερα χρόνια από την Κρίση δεν υπάρχει στον ορίζοντα διπλωματική λύση, παρά μια σειρά συμφωνιών κατάπαυσης του πυρός που επετεύχθησαν μεταξύ των αντιτιθέμενων πλευρών. Η Μόσχα έχει εντάξει πλήρως την Κριμαία στη ρωσική Ομοσπονδία και εξακολουθεί να παρέχει οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στις αποσχιστικές δυνάμεις στην ανατολική Ουκρανία, ενώ η Δύση είναι αποφασισμένη να διατηρήσει την επιβολή κυρώσεων μέχρις ότου η Ρωσία είναι διατεθειμένη να επιστρέψει στο status quo ante⁶.

Ο γεωπολιτικός ανταγωνισμός θα ενταθεί όταν η στρατιωτική επιχείρηση που ξεκίνησε στις 30 Σεπτεμβρίου 2015 με αεροπορικές επιδρομές κατά του Ι.Κ. μετέβαλλε τη φύση της ρωσικής υποστήριξης προς το καθεστώς Assad εμπλέκοντας ενεργά τη Μόσχα στο έδαφος της Μέσης Ανατολής για πρώτη φορά από το τέλος του Ψυχρού πολέμου.

Τέλος, η απόφαση του Ν.Α.Τ.Ο. να εντείνει την παρουσία στρατευμάτων του στην Ανατολική Ευρώπη, και ιδιαίτερα στις χώρες της Βαλτικής, ήταν αδύνατον να μην επισύρει την έντονη ρωσική αντίδραση. Συνεπώς, σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να αποκλείεται το ενδεχόμενο όξυνσης των διπλωματικών αντιθέσεων μεταξύ

⁶ O'Hanlon Michael, "To NATO μετά την Κριμαία", Foreign Affairs, 18 Απριλίου 2014, online at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69776/michael-ohanlon/to-nato-meta-tin-krimaia?page=show>

Ν.Α.Τ.Ο. και Ρωσίας, ιδιαίτερα μετά από μία πιθανή ενίσχυση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας στα δυτικά της σύνορα. Αντί να δομηθούν συνεργατικές σχέσεις μεταξύ Ν.Α.Τ.Ο. και Ρωσίας, αποσκοπώντας στην αποφυγή μιας επιζήμιας σύγκρουσης, η αύξηση της νατοϊκής άμυνας, στο πλαίσιο της επεκτατικής πολιτικής της, συμβάλλει περισσότερο στην όξυνση του κινδύνου⁷.

3. Διεθνής καταμερισμός ισχύος και κατευθύνσεις της ρωσικής υψηλής στρατηγικής

Η Σοβιετική κατάρρευση και η ταχεία μετάβαση στο καπιταλιστικό σύστημα ήταν καταστροφική για τη Ρωσία η οποία διήλθε μια δεκαετία χαοτικής ανοικοδόμησης και έντονων κοινωνικών αναταραχών. Η νεαρή Ρωσική Ομοσπονδία στερήθηκε πολλές από τις δυνατότητες καθώς και τα πολιτικά, οικονομικά, διπλωματικά πλεονεκτήματα που απολάμβανε ως μέλος του σοβιετικού μπλοκ, στοιχεία που την καθιστούσαν ηγέτιδα δύναμη της Ε.Σ.Σ.Δ. και κατ' επέκταση μία δύναμη με παγκόσμια ακτινοβολία.

Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα η Ρωσία να στραφεί στο εσωτερικό της δίνοντας προτεραιότητα στην δυσχερή διαδικασία της μετάβασης από τον κρατικό σοσιαλισμό προς την φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς. Τα πρώτα χρόνια, η Μόσχα ακολούθησε μία φιλική προς τη Δύση πολιτική, προτάσσοντας την ανάγκη για δημιουργία εποικοδομητικών συνεργατικών σχέσεων. Η πρότερη ιδεολογικοπολιτική αντιπαλότητα αποτελούσε πλέον παρελθόν.

Ταυτόχρονα, ύστερα από τη σοβιετική κατάρρευση, η Ρωσία διήλθε μια κρίση ταυτότητας. Η κρίση αυτή αφορούσε το μελλοντικό καθεστώς της χώρας. Το αποδυναμωμένο μετασοβιετικό κράτος θα διατηρούσε το status της παγκόσμιας υπερδύναμης όπως στα χρόνια της Ε.Σ.Σ.Δ. ή στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον θα υποβαθμιζόταν στο καθεστώς μιας μεσαίου βεληνεκούς περιφερειακής δύναμης δίχως δυνατότητα επηρεασμού της πλανητικής πολιτικής; Πρόδηλα, η χώρα είχε μια ανάγκη αυτοπροσδιορισμού απολύτως αναγκαίου για την μετέπειτα πορεία της στις διεθνείς υποθέσεις. Κατέστη σαφές πως για να επιτευχθεί ο στόχος της επανόδου στο καθεστώς της μεγάλης δύναμης η Μόσχα είχε θεμελιώδη ανάγκη ενός στρατηγικού επαναπροσανατολισμού.

⁷ Chivvis Christophers., “Η ισορροπία της βαλτικής”, Foreign Affairs, 3 Ιουλίου 2015, online at: [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/70407/christopher-s-chivvis/i-isorropia-tis-baltikis\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/70407/christopher-s-chivvis/i-isorropia-tis-baltikis)

Σύμφωνα με τον Zbigniew Brzezinski⁸, η Μόσχα είχε τρεις στρατηγικές κατευθύνσεις, οι οποίες διαφάνηκαν ήδη από τη δεκαετία του 90’:

A) Προτεραιότητα στην «ώριμη στρατηγική σχέση εταίρων» με τις Η.Π.Α., δηλαδή μία μορφή παγκόσμιας συγκυριαρχίας. Σύμφωνα με την αντίληψη αυτή, η Ρωσία θα διατηρούσε την στρατηγική ισοτιμία με τις Η.Π.Α. ως υπερδύναμη με παγκόσμια ακτινοβολία όπως στην εποχή της Ε.Σ.Σ.Δ..

B) Έμφαση στο εγγύς εξωτερικό ως το κύριο μέλημα της Ρωσίας μέσω ενός είδους οικονομικής, στρατιωτικής ή και πολιτικής μετέπειτα ολοκλήρωσης υπό την κηδεμονία της Μόσχα. Αυτή η στρατηγική θα συνιστούσε μία μορφή στρατηγικής εξισορρόπησης έναντι του έτερου πόλου διεθνούς ισχύος, δηλαδή της Δύσης.

Γ) Αντισυμμαχία με τη μορφή ενός ευρασιατικού συνασπισμού ως προσπάθεια εξισορρόπησης της αμερικανικής ηγεμονίας στο διεθνές σύστημα.

Γρήγορα κατέστη σαφές πως η Μόσχα δεν διέθετε τα γεωπολιτικά εργαλεία και εχέγγυα για να διεκδικήσει την οικοδόμηση μίας στρατηγικής εταιρικής σχέσης με τη Δύση η οποία θα επέλυε τα διεθνή προβλήματα που θα ανέκυπταν στον μεταψυχροπολεμικό κόσμο, μέσω διμερών διευθετήσεων. Ο Ψυχρός Πόλεμος συνιστούσε στην ουσία την συμμετρική αντιπαράθεση δύο εν πολλοίς ισάξιων διεθνών συνασπισμών από την άποψη της υλικής ισχύος. Η Ε.Σ.Σ.Δ. ήταν ο αδιαφιλονίκητος ηγεμόνας της Ευρασίας και διέθετε πιθανότατα την ισχυρότερη πολεμική μηχανή. Αντιθέτως, στο μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον αυτό δεν αποτελούσε πλέον τον κανόνα. Η Ρωσία ήταν αποδυναμωμένη αναφορικά με όλες τις πτυχές της υλικής ισχύος. Κυριολεκτικώς, τη δεκαετία του 90’ η Ρωσία φάνταζε ως ένας «μεγάλος ασθενής» εν συγκρίσει με την ισχύ των Η.Π.Α.. Αντιθέτως, την ίδια περίοδο και έως τα μέσα της επόμενης δεκαετίας, οι Η.Π.Α. απολάμβαναν την μονοπολική στιγμή τους και ταυτόχρονα η Ε.Ε. και το Ν.Α.Τ.Ο. προχωρούσαν τα σχέδια επέκτασης τους, επικρατώντας ως τα πιο αξιόπιστα εναλλακτικά μοντέλα περιφερειακής οικονομικής συνεργασίας ανάπτυξης και ασφάλειας.

Ως εκ τούτου η Μόσχα, όφειλε και επιθυμούσε να διατηρήσει ένα υψηλό επίπεδο σχέσεων με τη Δύση ειδικά τον πρώτο καιρό διακυβέρνησης Putin, όσο φυσικά η τελευταία δεν εμπλεκόταν ενεργά στην Ευρασία σε σημείο που να αμφισβητεί άμεσα τα ρωσικά συμφέροντα.

Οι μεταβολές στην εξωτερική πολιτική που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης φάσης και της δεύτερης και τρίτης φάσης συνιστούν απλώς αλλαγές τακτικής. Ακόμη και όταν η Μόσχα επεξεργαζόταν το σενάριο μίας πιθανής προσχώρησης της στο Ν.Α.Τ.Ο. και όταν επεδίωξε αυξημένες σχέσεις με τη Δύση προσφέροντας βοήθεια στις Η.Π.Α. στον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, η στρατηγική του Κρεμλίνου ήταν η ίδια. Η Ρωσία πρέπει να είναι ισότιμος εταίρος της Δύσης.

⁸ Zbigniew Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, Λιβάνη, Αθήνα, 1997

Το Κρεμλίνο κινήθηκε προς την δεύτερη επιλογή, δηλαδή την προώθηση της ευρασιατικής πολιτικοοικονομικής ολοκλήρωσης η οποία θα υλοποιούνταν μέσω της οικοδόμησης πολιτικών, στρατιωτικών και οικονομικών θεσμών διεθνούς συνεργασίας. Αυτή περιλάμβανε την υπό την καθοδήγησή της σταδιακή διαμόρφωση της Ευρασιατικής Ένωσης (Eurasian Union-E.U.) και του Οργανισμού Συμφώνου συλλογικής Ασφάλειας (C.S.T.O.-Collective Security Treaty Organization). Παράλληλα, συμμετείχε στη δημιουργία του Οργανισμού συνεργασίας της Σαγκάης (S.C.O.-Shanghai Cooperation Organization), ενός οργανισμού για την προώθηση της συνεργασίας στην Ευρασία σε θέματα ασφάλειας, οικονομίας και πολιτικής.

Μέσω αυτών των οργανισμών και αργότερα μέσω της σταδιακής οικοδόμησης μίας στρατηγικής σχέσης με την Κίνα ειδικότερα μετά το 2014 και την επιδείνωση των σχέσεων με τη Δύση, η Ρωσία επεδίωκε την εξισορρόπηση της αμερικανικής ισχύος. Η εξισορρόπηση μαζί με την επιθυμία για μία ισότιμη σχέση με τις Η.Π.Α. καθώς και η επαναφορά στο καθεστώς της μεγάλης δύναμης, βρίσκονται στην καρδιά της ρωσικής υψηλής στρατηγικής. Ταυτόχρονα το Κρεμλίνο προώθησε σχέσεις στρατηγικής συνεργασίας με την παραδοσιακή σύμμαχο Ινδία.

Συν τοις άλλοις, η Μόσχα προσπάθησε να ευνοηθεί από τα τεράστια ενεργειακά της αποθέματα και την απουσία αυτών από το έδαφος της Ε.Ε. χτίζοντας με την τελευταία μία σχέση βασισμένη στην ενεργειακή συνεργασία.

Τέλος, η Μόσχα ευνόησε τις ενισχυμένες και ανανεωμένες σχέσεις της με τις χώρες των Βαλκανίων, του Καυκάσου, την Τουρκία, τα κράτη της Μέσης Ανατολής, της Αφρικής, την Ινδία και την Ιαπωνία επιδιώκοντας να αναζητήσει αξιόπιστες εναλλακτικές συνεργασίας ή οικοδόμησης επιρροής έναντι της Δύσης.

3.1 Κατευθυντήριες αρχές της ρωσικής υψηλής στρατηγικής

Μετά την εκλογή του Vladimir Putin ως προέδρου το 2000, η Ρωσία άρχισε να ενεργεί πιο δραστήρια στην διεθνή πολιτική⁹. Ο Putin επιθυμούσε την ανάκτηση των οικονομικών, πολιτικών και γεωστρατηγικών εργαλείων που απώλεσε η Ε.Σ.Σ.Δ. το 1991 και τα οποία θα αποκαθιστούσαν το καθεστώς της Ρωσίας ως σημαντικού διεθνή παράγοντα. Αυτή η εξωτερική πολιτική παρουσιάζει όλη την περίοδο της διακυβέρνησης του κόμματος της Ενωμένης Ρωσίας μία συνέχεια και αντοχή στο

⁹ Sachs Jeffrey, “Μια νέα μετασοβιετική χάρτα”, Foreign Affairs, 14 Μαρτίου 2014, online at: <http://www.foreignaffairs.gr/articles/69725/jeffrey-sachs/mia-nea-metasobietiki-xarta>

χρόνο η οποία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως Δόγμα Putin¹⁰. Ενδεικτικά, την ίδια πολιτική κατεύθυνση, ακολούθησε και ο Medvedev κατά την προεδρική θητεία του¹¹.

Όλες οι διαφορετικές σχολές σκέψης εξωτερικής πολιτικής στο Κρεμλίνο συμφώνησαν σε οκτώ βασικές γεωστρατηγικές επιταγές οι οποίες θα έπρεπε δίχως καμία εξαίρεση να εξακολουθήσουν να διαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική της νεοπαγούς τότε Ρωσικής Ομοσπονδίας με σκοπό τη διατήρηση του κύρους της.

Οι διάφορες μεταβολές στην εξωτερική πολιτική στην εξεταζόμενη περίοδο αποτελούν απλώς διαφορετικές τακτικές για την επίτευξη της ίδιας στρατηγικής στοχοθεσίας. Η Ρωσία πρέπει να γίνει ξανά μεγάλη δύναμη.

Οι οκτώ κατευθυντήριες αρχές εξωτερικής πολιτικής ενσωματώνουν τα κύρια συμφέροντα και τους στόχους της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Οι συγκεκριμένες αρχές παρέμειναν σταθερές από τη γέννηση της Ρωσικής Ομοσπονδίας:

1) Η διατήρηση του καθεστώτος της μεγάλης δύναμης (Velikaya Derzhava). Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Δύση ερμήνευσε το γεγονός ότι η Ρωσία δεν ενήργησε για να θέσει εμπόδια στην επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο. και της Ε.Ε. προς ανατολάς ως αποδοχή, από τη Ρωσία της διεθνούς τάξης μετά το Ψυχρό Πόλεμο. Στην πραγματικότητα, η Ρωσία συμπεριφέρθηκε κατά αυτό τον τρόπο μόνο λόγω της αδύναμης οικονομικής και πολιτικής θέσης της. Η Δύση προσέφερε στη Ρωσία τη δυνατότητα να ενταχθεί στη Δυτική παγκόσμια τάξη ως ελάσσων εταίρος, ο οποίος θα έπρεπε να δεχτεί (και επωφεληθεί από αυτούς) τους Δυτικούς κανόνες, αλλά αυτό δεν θα μπορούσε να διαδραματίσει ρόλο στη διαμόρφωση τέτοιων κανόνων. Αυτή είναι μια θέση που η Ρωσία δεν θα μπορούσε ποτέ να δεχτεί.

Επιπλέον, η χρήση του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. από την Μόσχα για να αποδυναμώσει ή να εμποδίσει τις πρωτοβουλίες των Η.Π.Α. έχει αυξηθεί σταθερά: τη δεκαετία του 1990, η Ρωσία θέτει δύο βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Μεταξύ του 2000 και του 2012, το βέτο ασκήθηκε οκτώ φορές.

2) Η ανάγκη διατήρησης του καθεστώτος της πυρηνικής υπερδύναμης. Η κεντρική σημασία της διατήρησης της ισοτιμίας της Ρωσίας με τη μόνη άλλη πυρηνική υπερδύναμη, τις Η.Π.Α., εξηγεί την προθυμία της Μόσχας να συμμετάσχει με την Ουάσιγκτον σε διαπραγματεύσεις για τη στρατηγική ελέγχου των εξοπλισμών. Την ίδια στιγμή, η δυναμική επιδίωξη αυτού του στόχου από τον Putin ευθύνεται για την σφοδρότητα με την οποία η Μόσχα αντιτίθεται σε οτιδήποτε θα μπορούσε να

¹⁰ Aron Leon, “Το δόγμα του Πούτιν”, Foreign Affairs, 15 Μαρτίου 2013, online at: [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/69222/leon-aron/to-dogma-toy-poytin\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/69222/leon-aron/to-dogma-toy-poytin)

¹¹ Baldoni Giovanni, 10 Σεπτεμβρίου 2016, “A theoretical analysis of Russian foreign policy: changes under Vladimir Putin”, E-International Relations Students, 10 Σεπτεμβρίου 2016, online at: [\[http://www.e-ir.info/2016/09/10/a-theoretical-analysis-of-russian-foreign-policy-changes-under-vladimir-putin/\]](http://www.e-ir.info/2016/09/10/a-theoretical-analysis-of-russian-foreign-policy-changes-under-vladimir-putin/)

αποδυναμώνει αυτήν την στρατηγική ισοτιμία, όπως το σύστημα αντιπυραυλικής άμυνας του Ν.Α.Τ.Ο. στην Ευρώπη. Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, το ότι έχουν πέσει στο κενό οι ισχυρισμοί των κορυφαίων αξιωματούχων των Η.Π.Α. και του Ν.Α.Τ.Ο. ότι το σύστημα δεν αποτελεί απειλή για την πυρηνική αποτροπή της Ρωσίας.

3) Η επιδίωξη της περιφερειακής ηγεμονίας. Η σοβιετική κατάρρευση δημιούργησε κενό εξουσίας στην Ευρασία. Το Κρεμλίνο καταβάλλει προσπάθειες να ηγεμονεύσει στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας τόσο στον στρατιωτικό, οικονομικό αλλά και διπλωματικό τομέα. Η Ρωσία επιθυμεί να περιορίσει την ισχύ του Ν.Α.Τ.Ο. και την επιρροή της Ε.Ε., καθώς αμφότερες θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε στρατηγική απειλή αφού θα προσέφεραν εναλλακτικές προτάσεις ασφαλείας, οικονομικής ανάπτυξης και ολοκλήρωσης αντίθετες προς τα ρωσικά συμφέροντα. Όλα τα κράτη της Κεντρικής Ασίας ελκύνονταν από τη Σύμπραξη για την Ειρήνη (Ρ.Φ.Ρ.) του Ν.Α.Τ.Ο. ή το Ευρώ-Ατλαντικό Συμβούλιο και ταυτόχρονα έγιναν κράτη-μέλη του Ο.Α.Σ.Ε. (Ο.Σ.Κ.Ε.). Κατά την Μόσχα, αυτά τα κράτη ανήκουν, σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό, στη σφαίρα επιρροής της. Συνδέονται στενά με τη Ρωσία μέσω μιας πληθώρας ιστορικών, πολιτισμικών και οικονομικών συνδέσεων και αποτελούν την περίμετρο ασφαλείας της Ρωσίας. Συνεπώς, σύμφωνα με τη Μόσχα, πρέπει να αναγνωριστεί ότι εμπίπτουν στη σφαίρα επιρροής της Ρωσίας και δεν πρέπει να επιτρέπεται να ενεργούν με τρόπους που θεωρούνται αντίθετοι προς τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας. Η Μόσχα θα επιτρέπει στα γειτονικά κράτη να επιλέξουν τα δικά τους εγχώρια πολιτικά και οικονομικά συστήματα, ωστόσο θα διατηρεί τον τελευταίο λόγο πάνω στον διεθνή προσανατολισμό τους¹². Ως εκ τούτου, το Κρεμλίνο κατέστησε προφανές τι θα συνέβαινε σε όποιο κράτος επεδίωκε να ασκήσει ανεξάρτητη πολιτική αντίθετη προς τα ρωσικά συμφέροντα σε αρκετές περιπτώσεις όπως ο πόλεμος του 2008 στη Γεωργία, οι ενεργειακές κρίσεις με την Ουκρανία το 2006/2009 καθώς και η προσάρτηση της Κριμαίας το 2014¹³.

Η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. είχε ως αποτέλεσμα περίπου 25 εκατομμύρια Ρώσοι να ζουν στις χώρες τους εγγύς εξωτερικού¹⁴. Η Μόσχα καταβάλλει έντονες προσπάθειες μέσω διάφορων θεσμών, όπως το ρωσικό τηλεοπτικό δίκτυο Russia Today (RT), τη ρωσική ορθόδοξη εκκλησία¹⁵ καθώς και της προώθησης της ιδέας του ρωσικού κόσμου¹⁶ (βασισμένα στην ρωσική γλώσσα και την κοινή ορθόδοξη πίστη ως μέσο επιρροής σε ρωσόφωνους ορθόδοξους πληθυσμούς) για να ενισχύει την επιρροή της στα κράτη αυτά, μετατρέποντας τους πληθυσμούς αυτούς ως άξονες

¹² Michael McFaul, “What are Russian foreign policy objectives?”, Carnegie Endowment, 1 Μαΐου 1999, online at: [\[http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives-pub-424\]](http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives-pub-424)

¹³ Κισιντζερ Χενρι, Παγκόσμια τάξη, Λιβάνη, Αθήνα, 2014

¹⁴ Ikenberry g. John, “Η ψευδαίσθηση της γεωπολιτικής”, Foreign Affairs, 5 Σεπτεμβρίου 2014, [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/69953/g-john-ikenberry/i-pseydaisthisi-tis-geopolitikis?page=show\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/69953/g-john-ikenberry/i-pseydaisthisi-tis-geopolitikis?page=show)

¹⁵ “Russia's orthodox church and the kremlin”, cfr, 23 Μαΐου 2012, online at: [\[https://www.cfr.org/conference-calls/russias-orthodox-church-and-kremlin\]](https://www.cfr.org/conference-calls/russias-orthodox-church-and-kremlin)

¹⁶ Sokolsky Richard, “The new NATO-Russia military balance: implications for European security”, Carnegie Endowment, 13 Μαρτίου 2017, online at: [\[http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222\]](http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222)

της εξωτερικής της πολιτικής στην περιφέρειά της. Ένα κλασικό παράδειγμα της επιρροής πάνω σε αυτούς τους πληθυσμούς και της αποτελεσματικότητας της πολιτικής αυτής ήταν η προσάρτηση της Κριμαίας με την υποστήριξη του τοπικού ρωσικού στοιχείου. Πρόσθετα, διατηρεί διάλους επιρροής μέσω των μυστικών υπηρεσιών της (F.S.B.-G.R.U.), υποστηρίζει πολιτικούς που διάκινται φιλικά απέναντι στο Κρεμλίνο προωθώντας τις ρωσικές θέσεις και συμφέροντα στις χώρες τους ή προβαίνει σε δολοφονίες πολιτικών στελεχών που αρνούνται να πειθαρχήσουν με τις επιταγές της¹⁷.

4) Η αντίληψη του κόσμου ως ένα εχθρικό μέρος. Η Ρωσία αντιλαμβάνεται τον κόσμο σήμερα πρωτίστως με χομπσιανούς όρους ως ένα εχθρικό μέρος το οποίο διαιρείται πάντοτε σε νικητές και ηττημένους. Αυτό έχει οδηγήσει σε μία ισχυρή ρεαλιστική/πραγματιστική προσέγγιση μηδενικού αθροίσματος (zero sum game) στις διεθνείς σχέσεις. Εμφανής στη σκέψη της Μόσχας είναι η σταθερή πεποίθηση της υπεροχής της στρατιωτικής ισχύος. Ως εκ τούτου, η ενδυνάμωση των Ε.Δ. και η διατήρηση της «πυρηνικής ισοτιμίας» αντιπροσωπεύουν την απόλυτη εγγύηση της επιβίωσης της Ρωσίας.

5) Η κυριαρχία ελάχιστων ισχυρών κρατών εντός του διεθνούς συστήματος. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό της Μόσχας είναι η κυριαρχία των μεγάλων δυνάμεων εντός ενός πολυπολικού διεθνούς συστήματος. Για τη Ρωσία, ελάχιστα κράτη όπως οι Η.Π.Α., η Ρωσία και η Κίνα ασκούν ανεξάρτητη πολιτική. Τα μικρότερα κράτη και οι πολυμερείς οργανισμοί θεωρούνται ως αντικείμενα ή μέσα διπλωματίας μεγάλης δύναμης και όχι ανεξάρτητοι φορείς.

6) Η αντίθεση στην αμερικανική ηγεμονία στην παγκόσμια πολιτική και η επιθυμία διαμόρφωσης μιας πολυπολικής παγκόσμιας τάξης. Επιπλέον, για να προαχθεί ως εναλλακτικός ηγέτης στις Η.Π.Α., η Ρωσία υποστήριξε διάφορους διεθνείς πολυμερείς θεσμούς. Παράδειγμα είναι ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (S.C.O.).

Η κριτική της Ρωσίας στις Η.Π.Α. αποσκοπούσε να δικαιολογήσει τη θέση της Ρωσίας ως ανεξάρτητο παράγοντα στην παγκόσμια πολιτική και να ενθαρρύνει τις σχέσεις με χώρες που αντιτίθενται στην κυριαρχία των Η.Π.Α.. Η Ρωσία ήταν έτοιμη να υποστηρίξει πολιτικά καθεστώτα τα οποία αμφισβήτησαν τις Η.Π.Α., όπως της Βενεζουέλας, την Κούβας και της Μέσης Ανατολής¹⁸.

Η δεκαετία του 1990 και οι αρχές της δεκαετίας του 2000 χαρακτηρίστηκαν από τη «μονοπολική στιγμή» των Η.Π.Α. και την αδιαμφισβήτητη κεντρική θέση της Δύσης στη διεθνή σκηνή. Ωστόσο, για τη Μόσχα ο κόσμος μεταβάλλεται, καθώς ο κόσμος διέρχεται μια σταδιακή αλλά σταθερή μετάβαση από την παγκόσμια ηγεμονία

¹⁷ Zevelev Igor, "The Russian world in Moscow's strategy", csis, 22 Αυγούστου 2016, online at: [\[https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy\]](https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy)

¹⁸ Mearsheimer John J., "Γιατί η ουκρανική κρίση είναι σφάλμα της δύσης", Foreign Affairs, 17 Νοεμβρίου 2014, online at: [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/70069/john-j-mearsheimer/giati-i-oykraniki-krisi-einai-sfalma-tis-dysis?page=show\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/70069/john-j-mearsheimer/giati-i-oykraniki-krisi-einai-sfalma-tis-dysis?page=show)

των Η.Π.Α. σε μια αναδυόμενη πολυπολική τάξη όπου εμφανίζονται νέοι πόλοι ισχύος με τη μορφή διεθνών θεσμών ή αναδυόμενων κρατών. Σε αυτόν τον αναδυόμενο κόσμο, στόχος είναι η Μόσχα να γίνει ένας από τους πολλούς πόλους της.

7) Η αντίθεση στην επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο. προς ανατολάς και η αντίσταση στην εγκαθίδρυση ενός συστήματος αντιπυραυλικής άμυνας στην Ευρώπη. Η Ρωσία θεωρεί ότι τέτοια συστήματα υπονομεύουν την περιφερειακή και παγκόσμια σταθερότητα και παρέχουν αθέμιτο στρατηγικό πλεονέκτημα στη χώρα ή τις χώρες που τις υιοθετούν. Η Μόσχα αντιλαμβάνεται την επέκτασή της συμμαχίας ως απειλή για τη ρωσική ασφάλεια, ως σκόπιμη προσπάθεια υπονόμευσης των συμφερόντων της Ρωσίας, επέκτασης της δυτικής δεσπόζουσας θέσης και περιορισμού του ρόλου της στην ευρωπαϊκή ασφάλεια. Επιπλέον, η Ρωσία δήλωσε ότι η τοποθέτηση των ενόπλων δυνάμεων σε νέα κράτη μέλη μείωσε την αμοιβαία εμπιστοσύνη, καθώς και την ασφάλεια της. Η Μόσχα πίστευε ότι τόσο οι Η.Π.Α. όσο και η Ρωσία πρέπει να διαθέτουν τις δικές τους, μη αμφισβητούμενες, σφαίρες επιρροής.

Ως εκ τούτου, η Ρωσία είδε τις πρόσφατες εξελίξεις στον μετασοβιετικό χώρο, ως προσπάθεια της Ουάσιγκτον να περικυκλώσει τη Ρωσία και να δημιουργήσει έναν άξονα εναντίον της. Αυτός ήταν ένας από τους λόγους για τους οποίους η Μόσχα ενεπλάκη σε πόλεμο με τη Γεωργία το 2008. Επεδίωκε να αποτρέψει την προσχώρηση της Γεωργίας στο Ν.Α.Τ.Ο., να επιδείξει την αναξιοπιστία του Ν.Α.Τ.Ο. και τα όρια της αμερικανικής επιρροής.

Από τη ρωσική πλευρά το Ν.Α.Τ.Ο. έχει μετατραπεί από τον καθαρά αμυντικό οργανισμό κατά τον ψυχρό πόλεμο σε μια επιθετική οργάνωση. Ένα πιο επιθετικό Ν.Α.Τ.Ο. ενσωματώνει χώρες που ήταν πρώην σοβιετικά μέλη τα οποία έχουν πλέον γίνει όλο και πιο αντιρωσικά. Επίσης, τα κράτη αυτά προηγουμένως συνιστούσαν μια ζώνη ασφαλείας μεταξύ του Ν.Α.Τ.Ο. και της Ρωσίας. Ως εκ τούτου, από τη ρωσική σκοπιά, γίνεται σαφές ότι η επέκταση προς τα ανατολικά του Ν.Α.Τ.Ο. στην περιοχή επιρροής και στις ζώνες προστασίας αποτελεί μια σημαντική απειλή.

Το έδαφος της Ρωσίας αποτελείται κυρίως από τεράστιες επίπεδες πεδιάδες, γεγονός που ιστορικά κατέστησε τη χώρα ευάλωτη και θύμα πολλών εξωτερικών επιδρομών. Κατά συνέπεια, η Ρωσία αισθάνθηκε πάντοτε την ανάγκη να δημιουργηθούν ζώνες ασφαλείας γύρω από τον πυρήνα της, διευρύνοντας το χώρο γύρω από αυτήν, ώστε να καταστεί δυσκολότερη η εισβολή.

Αυτό το είδος στρατηγικής σκέψης μπορεί να φαίνεται ξεπερασμένο, ανήκει στο παρελθόν. Εντούτοις, έχει επηρεάσει τους Ρώσους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα και στο 21ο. Αυτό τον αιώνα είναι σχεδόν απίθανο να σημειωθεί κάποια εισβολή στη Ρωσία από έναν ξένο εχθρό. Εντούτοις, το Κρεμλίνο ανησυχεί για ένα πιο περίπλοκο είδος εισβολής που θα μπορούσε να συμβεί εάν τα κράτη της περιφέρειας προσχωρήσουν σε δυτικούς θεσμούς. Το

γεγονός αυτό θα μπορούσε λειτουργήσει ως καταλύτης για μία αλλαγή καθεστώτος στη Μόσχα. Είναι εξαιρετικά σημαντικό να διευκρινιστεί πως η Ρωσία δεν επιθυμεί ή τουλάχιστον δεν δύναται να επεκταθεί προς το παρόν. Επιθυμεί πρώτιστα να διασφαλιστεί.

8) Η αποστροφή της Ρωσίας σε κάθε είδους εξωτερικές παρεμβάσεις στα εσωτερικά ζητήματα των κρατών και η υπεράσπιση της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και του διεθνούς δικαίου. Η Μόσχα προσπάθησε να απεικονιστεί ως προστάτης του διεθνούς δικαίου, της κρατικής ακεραιότητας, της εθνικής κυριαρχίας και της λήψης αποφάσεων μέσω του Ο.Η.Ε.. Η Ρωσία προώθησε την εικόνα της ως εποικοδομητική δύναμη που μεσολαβούσε σε τέτοιες συγκρούσεις όπως αυτές στη Βόρεια Κορέα, το Ιράν, την Υπερδνειστερία και το Ναγκόρνο-Καραμπάχ.

Συνιστά βασική γραμμή στις πολιτικές της για τη Μέση Ανατολή και πέρα από αυτήν. Αυτή η αποστροφή προς την αναγκαστική αλλαγή καθεστώτος, ιδίως με εξωτερική υποστήριξη ή με άμεση εξωτερική παρέμβαση, εξηγείται από τις αυξανόμενες υποψίες της ρωσικής ηγεσίας για τις αποκαλούμενες «χρωματικές επαναστάσεις» στον μετασοβιετικό χώρο μέσα στη δεκαετία του 2000. Αυτά αφορούν τη μεταβολή της κυβέρνησης στη Γεωργία (2003), στην Ουκρανία (2004) και στην Κιργιζία (2005 και 2010).

Καθώς οι αλλαγές καθεστώτος πολλαπλασιάστηκαν σε ολόκληρη τη Μέση Ανατολή, στο πλαίσιο της Αραβικής Άνοιξης, αυτές οι προϋπάρχουσες ρωσικές αντιλήψεις, διαμορφωμένες από τις εξελίξεις στο δικό τους περιφερειακό περιβάλλον, ενισχύθηκαν από ευρύτερες ανησυχίες για εξωτερικές παρεμβάσεις, ιδίως από τις Η.Π.Α. και τους συμμάχους της, με σκοπό να ανατρέψουν τα καθεστάτα που θεωρούνται «ακατάλληλα» ή «μη δημοκρατικά»¹⁹.

Εν μέρει ως συνέπεια των δυτικών στρατιωτικών παρεμβάσεων για την αλλαγή καθεστώτος και την εγκαθίδρυση της δημοκρατίας, η Ρωσία υπήρξε ανέκαθεν ισχυρός υπερασπιστής της κυριαρχίας, της εδαφικής ακεραιότητας και του διεθνούς δικαίου γενικά. Με άλλα λόγια, η Ρωσία υπερασπίζεται επίμονα το δικαίωμά της στην κυριαρχία και την ανεξαρτησία και έχει επικρίνει τις δυτικές ενέργειες παρέμβασης στις εγχώριες υποθέσεις άλλων κρατών. Έχει επίσης εκφράσει τη δέσμευσή της να υπερασπιστεί τους κανόνες του διεθνούς δικαίου κατά μονομερείς ή πολυμερείς προσπάθειες εκ μέρους άλλων χωρών να τις αλλάξουν. Ο πόλεμος στη Γεωργία και η προσάρτηση της Κριμαίας έσπασε αυτή τη δέσμευση.

Το ίδιο το κύμα μαζικών δημοκρατικών διαμαρτυριών της Ρωσίας στις αρχές του 2010 ερμηνεύτηκε από το Κρεμλίνο ως μια προσπάθεια να κινηθεί προς την ίδια κατεύθυνση των χρωματικών επαναστάσεων.

¹⁹ Radin Andrew Reach Clint, Russian views of the international order, RAND, 2017

3.2 ΟΥΚΡΑΝΙΑ

Με την επέμβαση της η Μόσχα επιδιώκει 3 στόχους:

1) Συνιστά μια κίνηση που αποσκοπεί στο να υποδείξει στη Δύση ότι πρέπει να παραμείνει εκτός της ζώνης επιρροής της. Η Μόσχα απλούστατα δεν πρόκειται να δεχτεί την ένταξη σε δυτικούς θεσμούς των χωρών που βρίσκονται στο μαλακό της υπογάστριο. Η Ρωσία πιστεύει ότι με την προσάρτηση, απέτρεψε την προσχώρηση της Ουκρανίας στους δυτικούς θεσμούς δημιουργώντας ένα πλαίσιο με το οποίο θα είναι αδύνατο για την Ουκρανία να γίνει μέλος του Ν.Α.Τ.Ο. ή της Ε.Ε. σύντομα.

2) Προσαρτώντας την Κριμαία, ο Putin αποκαθιστούσε και αυτό που οι περισσότεροι Ρώσοι θεωρούσαν ιστορικό λάθος, δηλαδή ότι η Κριμαία πρέπει να επιστρέψει στη Ρωσία, ενισχύοντας την υποστήριξη του καθεστώτος και διατηρώντας την κοινωνική συνοχή, εν μέσω δεινής οικονομικής κατάστασης, εκμεταλλευόμενος το εθνικιστικό συναίσθημα του ρωσικού λαού²⁰.

3) Ο φόβος ότι η Ουκρανία μετά από ενδεχόμενη προσχώρηση στο Ν.Α.Τ.Ο. θα μπορούσε να απελάσει τον Στόλο της Μαύρης Θάλασσας από τη βάση της Σεβαστούπολης.

3.3 ΣΥΡΙΑ

Με την επέμβαση του το Κρεμλίνο αποσκοπεί σε 5 στόχους:

1) Επιβεβαίωση του καθεστώτος της Ρωσίας ως μεγάλης δύναμης. Η Μόσχα θα φαινόταν αδύναμη και ανίκανη να προστατεύει τους συμμάχους της αν δεν εμπλεκόταν στον εμφύλιο. Παρεμβαίνοντας και μεταστρέφοντας την σύγκρουση υπέρ του Assad, το Κρεμλίνο διέλυσε τις δυτικές ελπίδες για επικράτηση της αντιπολίτευσης αναγκάζοντας τη Δύση να αναγνωρίσει ότι δεν μπορεί να επιτευχθεί λύση στο συριακό εμφύλιο χωρίς να ληφθεί υπόψη η γνώμη της Ρωσίας. Αυτός είναι ένας τρόπος για το Κρεμλίνο να δείξει ότι οι Η.Π.Α. δεν αποτελούν τον μόνο κυρίαρχο παράγοντα, αλλά πως η Μόσχα διαδραματίζει τόσο σημαντικό ρόλο όσο και η Ουάσιγκτον σε ένα πολυπολικό διεθνές σύστημα.

²⁰ Stronski Paul, “Κατεστραμμένη Ουκρανία”, Foreign Affairs, 18 Μαρτίου 2015, online at: [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/70231/paul-stronski/katestrammeni-oykrania?page=show\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/70231/paul-stronski/katestrammeni-oykrania?page=show)

2) Προστασία της Ρωσίας από την ισλαμική τρομοκρατία. Είναι σημαντικό για την επιβίωση του καθεστώτος του οι ξένοι μαχητές να μην επιστρέψουν στη Ρωσία. Ενδεχόμενες επιθέσεις θα προκαλέσουν τριγμούς στο καθεστώς καθώς θα προκαλέσουν αμφισβήτηση στην ικανότητα του να παρέχει ασφάλεια.

3) Η προβολή της Ρωσίας ως δύναμης που υπερασπίζεται το διεθνές status quo, το διεθνές δίκαιο και την κρατική κυριαρχία. Παρόλο που η συριακή παρέμβαση θεωρείται παράνομη στη Δύση, η Μόσχα προσπάθησε να δικαιολογήσει τη νομιμότητά της, ισχυριζόμενη ότι η Ρωσία ήταν ο μοναδικός παράγοντας που παρενέβη στη Συρία σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο δεδομένου ότι ήταν η μόνη χώρα που ενεργούσε κατόπιν πρόσκλησης της νόμιμης κυβέρνησης της Συρίας. Από την πλευρά της Μόσχας, ο απώτερος στόχος της Δύσης ήταν να ανατρέψει και το ρωσικό καθεστώς. Ως εκ τούτου, έχει συμφέρον να τονίσει την έλλειψη νομιμότητας τέτοιων ενεργειών.

4) Αποτροπή της ανατροπής του καθεστώτος Assad από τους αντάρτες.

5) Επιδίωξη της Ρωσίας να επιδείξει τις στρατιωτικές της δυνατότητες καθώς και να παρουσιάσει τα επιτεύγματα της αμυντικής της βιομηχανίας σε αληθινές συνθήκες (combat-tested) προσελκύοντας μελλοντικούς πελάτες.

4. Οικονομική διάσταση

Η οικονομία της Ρωσικής Ομοσπονδίας κληρονόμησε την οικονομική υποδομή και τεχνογνωσία της Ε.Σ.Σ.Δ.. Η ρωσική οικονομία διήλθε μία καταστροφική περίοδο κατά τη δεκαετία του 90' με αποκορύφωμα την κρίση του 1998.

Ωστόσο, μετά την κρίση αυτή, η Ρωσία γνώρισε μία δεκαετία ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης. Ενδεικτικά, μεταξύ του 1998 και του 2008, η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (Α.Ε.Π.) ήταν κατά μέσο όρο 6,9% ετησίως, η χρηματιστηριακή αγορά σημείωσε άνοδο και το μέσο εισόδημα τριπλασιάστηκε. Οι φόροι μειώθηκαν και αυξήθηκε η διεθνής συνεργασία.

Ο πρόεδρος Putin, ακολούθησε μία πολιτική επανεθνικοποίησης των επιχειρήσεων που αφορούν τους φυσικούς πόρους, την αμυντική βιομηχανία, τις μεταφορές και τα Μ.Μ.Ε. για δύο λόγους. Πρώτον, θεωρούσε πως μία επάνοδος της Ρωσίας στο καθεστώς της μεγάλης δύναμης απαιτούσε τον έλεγχο των βασικών στρατηγικών τομέων της οικονομίας.

Σκόπευε στο να διορίσει, ως μία μορφή ανταμοιβής, σε καίριες διοικητικές θέσεις υποστηρικτές και παλαιούς συνεργάτες του. Ταυτόχρονα, στόχευε στην

αποδυνάμωση της ομάδας των ολιγαρχών που θα μπορούσαν να αντιταχθούν στους πολιτικούς σχεδιασμούς του, χρησιμοποιώντας την ισχύ τους για να αμφισβητήσουν το πολιτικό status quo. Για αυτό το λόγο, πριν από μια δεκαετία, ο ιδιοκτήτης της Yukos, Mikhail Khodorkovsky συνελήφθη και η περιουσία του κατασχέθηκε.

Ωστόσο, ο Putin κατέστησε σαφές ότι δεν σκόπευε να προχωρήσει σε μια εκστρατεία κρατικοποίησης μεγάλης κλίμακας, δεδομένου ότι κάτι τέτοιο θα προκαλούσε οικονομικό χάος και φυσικά γνώριζε πως μία τέτοια κίνηση θα μπορούσε να προκαλέσει την ενοποίηση των ολιγαρχιών εναντίον του.

Απεναντίας, σκόπευε να επαναδιαπραγματευθεί την σχέση του κράτους με τους ολιγάρχες οι οποίοι, κατά την διακυβέρνηση του Yeltsin είχαν αποκτήσει όλες τις μεγάλες επιχειρήσεις προτείνοντας τους μια άτυπη πολιτική συμφωνία, πως θα διατηρούσαν την περιουσία τους αν ξεχνούσαν οποιεσδήποτε πολιτικές φιλοδοξίες τους.

Η ρωσική οικονομία μετατοπίστηκε προς ένα μοντέλο κρατικού καπιταλισμού, διακρινόμενου από τέσσερα χαρακτηριστικά:

- 1) Η κρατική ιδιοκτησία σε τομείς όπως η ενέργεια, οι μεταφορές και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έχει ενισχυθεί
- 2) Οι εξαγωγές ενέργειας χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο ως όργανα εξωτερικής πολιτικής.
- 3) Τα άφθονα έσοδα από την ενέργεια έχουν υπονομεύσει την ανάγκη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.
- 4) Το μερίδιο του ακραίου πλούτου στη ρωσική οικονομία έχει αυξηθεί δραστικά.

Στη συνέχεια, όμως, η οικονομική κρίση του 2008 συνέπεσε με ταχεία πτώση της τιμής του πετρελαίου, φέρνοντας τέλος σε μια δεκαετία εντυπωσιακής οικονομικής ανάπτυξης.

Η κρίση αυτή εξέθεσε τις δομικές αδυναμίες της ρωσικής οικονομίας, συμπεριλαμβανομένης της σημαντικής εξάρτησης της από την παραγωγή και την εξαγωγή πετρελαίου και άλλων φυσικών πόρων καθώς και το αδύναμο χρηματοπιστωτικό της σύστημα.

Ακολούθως, ο συνδυασμός των δυτικών κυρώσεων ως αποτέλεσμα της ουκρανικής κρίσης, της κατακόρυφης πτώσης των ενεργειακών τιμών το 2014, των αυθαίρετων οικονομικών πολιτικών, της διαφθοράς και του γενικότερου αρνητικού επιχειρηματικού περιβάλλοντος είχαν ως αποτέλεσμα η ρωσική οικονομία να βρεθεί

σε ύφεση το 2015²¹. Δυστυχώς για τη Μόσχα, η διατήρηση αυτών των αρνητικών στοιχείων υποδηλώνει πως η ρωσική οικονομία δεν θα ανακάμψει στο άμεσο μέλλον.

Παράλληλα, η Ρωσία αντιμετωπίζει μία σοβαρότατη πληθυσμιακή κρίση. το εργατικό δυναμικό της Ρωσίας συρρικνώνεται συστηματικά τις τελευταίες δύο δεκαετίες με την τάση αυτή να μην δείχνει σημάδια διαφοροποίησης. Πολλοί παράγοντες συντελούν σε αυτή την μεταβολή, με κυριότερους να αποτελούν το αλκοόλ, το κάπνισμα και τα ατυχήματα. Οι ενέργειες της ρωσικής ηγεσίας δεν δείχνουν ότι είναι σε θέση να προωθήσει μεταρρυθμίσεις και πολιτικές που θα οδηγούσαν μακροπρόθεσμα στη θεραπεία του προβλήματος το οποίο όπως καθίσταται σαφές, θέτει σε κίνδυνο τις πολιτικές, οικονομικές και στρατιωτικές φιλοδοξίες του Κρεμλίνου.

Ταυτόχρονα, σημαντικό ζήτημα παραμένει η αναζήτηση καλύτερης τύχης στο εξωτερικό για τους μορφωμένους Ρώσους. Όπως και οι εξαγωγές κεφαλαίου, η εκροή πολιτών αντανάκλα την έλλειψη εμπιστοσύνης στη ρωσική οικονομία. Τα άτομα αυτά θα εργαστούν σε επιχειρήσεις του εξωτερικού συντελώντας στην τεχνολογική υστέρηση της Ρωσίας σε σχέση με τη Δύση και τον περαιτέρω περιορισμό των αναπτυξιακών προοπτικών της.

4.1 Πολλώνες ρωσικής οικονομίας:

1) Εξαγωγές φυσικών πόρων (πετρέλαιο, φυσικό αέριο, μεταλλεύματα, ατομική)

Η ρωσική ενεργειακή βιομηχανία συνέβαλε τα μέγιστα στην έκρηξη της ρωσικής οικονομίας. Τα τεράστια ενεργειακά κοιτάσματα, σε συνδυασμό με την υιοθέτηση από τις ρωσικές πετρελαϊκές εταιρείες δυτικών τεχνολογιών εξόρυξης και διαχείρισης προμήνυαν περαιτέρω ανάπτυξη της ρωσικής πετρελαϊκής βιομηχανίας και ενσωμάτωση στην ανοικτή παγκόσμια αγορά²².

2) Εξαγωγές αμυντικού υλικού (τεθωρακισμένα, οχήματα πολλαπλής χρήσης, αεροσκάφη, ελικόπτερα, πλοία, υποβρύχια)

Η Ρωσία κληρονόμησε το μεγαλύτερο μέρος της αμυντικής βιομηχανικής βάσης της Σοβιετικής Ένωσης, οπότε οι εξαγωγές αμυντικού υλικού παραμένουν μια σημαντική πηγή εσόδων για τη Ρωσία. Έχουν καταβληθεί προσπάθειες με

²¹ Zakaria Fareed, “From Russia to Iran, the consequences of the global oil bust”, Washington Post, 20 Αυγούστου 2015, online at: [https://www.washingtonpost.com/opinions/the-consequences-of-the-oil-bust/2015/08/20/7c98defe-4770-11e5-846d-02792f854297_story.html?tid=a_inl]

²² Henderson James, Mehdi “Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας στην μέση ανατολή”, Foreign Affairs, 21 Ιουνίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli)]

διαφορετική επιτυχία τα τελευταία χρόνια για τη μετατροπή των αμυντικών βιομηχανιών σε μη στρατιωτική χρήση και η ρωσική κυβέρνηση ασχολείται με μια συνεχιζόμενη διαδικασία ιδιωτικοποίησης πολλών κρατικών επιχειρήσεων.

Η Ρωσία διατηρεί ισχυρούς οικονομικούς και διπλωματικούς δεσμούς με το Ισραήλ και, συνεπώς, υπόκειται σε πιέσεις από το Ισραήλ, καθώς και τις Η.Π.Α., όσον αφορά τις πωλήσεις της στα αραβικά κράτη και τις πωλήσεις πυρηνικών στο Ιράν.

Ωστόσο, αυτές οι εξαγωγές, και ιδίως οι πωλήσεις πυρηνικών υλικών στο Ιράν, είναι εξαιρετικά αμφιλεγόμενες στη διεθνή σκηνή και ως εκ τούτου έχουν επιβάλει υψηλό πολιτικό κόστος για τη Ρωσία. Όσο το πολιτικό τίμημα δεν είναι απαγορευτικό, η Ρωσία θα επιδιώξει κερδοφόρες πωλήσεις όπλων, πυρηνικών και ενέργειας, ακόμη και στην δυσαρέσκεια της Δύσης.

Αναμφίβολα, η Ρωσία εμμένει σε αυτές τις πωλήσεις και είναι πιθανό να συνεχίσει και στο μέλλον. Ο σημαντικότερος λόγος είναι η οικονομική αναγκαιότητα. Η Ρωσία έχει λίγα να πουλήσει στο εξωτερικό, εκτός από φυσικούς πόρους, πυρηνικά υλικά και όπλα. Η Ρωσία είναι μία από τις πιο βιομηχανοποιημένες από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Ωστόσο, χρόνια πολύ χαμηλών επενδύσεων έχουν αφήσει μεγάλο μέρος της ρωσικής βιομηχανίας απαρχαιωμένο και εξαιρετικά αναποτελεσματικό. Επομένως, η πώληση όπλων αποτελεί έναν από τους λίγους τομείς στους οποίους η βιομηχανία της Ρωσίας έχει ανταγωνιστική διεθνή θέση. Η παραγωγή όπλων και οι εξαγωγές είναι ένας τρόπος να διατηρηθεί αυτό το ζωτικό ανθρώπινο δυναμικό στη χώρα και να χρηματοδοτηθεί η έρευνα και ανάπτυξη.

Η Ρωσία δεν έχει πλέον την οικονομική δυνατότητα να μεταφέρει ελεύθερα όπλα όπως και η Ε.Σ.Σ.Δ.. Οι πωλήσεις καθοδηγούνται πλέον από τον παράγοντα κέρδος, παρά την επιδίωξη υποστήριξης φίλα προσκείμενων ιδεολογικά καθεστώτων.

Ένας δεύτερος λόγος είναι πολιτικός. Η Ρωσία έχει σημαντικά πολιτικά συμφέροντα στη Μέση Ανατολή που προωθούνται με την πώληση όπλων και πυρηνικών υλικών. Η Μέση Ανατολή περιλάμβανε κράτη που είχαν μεγάλα χρέη στη Ρωσία, όπως το Ιράκ και τη Συρία, άλλα, με τα οποία η χώρα διατηρούσε σημαντικές σχέσεις, όπως η Τουρκία και το Ιράν, και σημαντικούς εμπορικούς εταίρους, όπως η Αίγυπτος. Ταυτόχρονα, το στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα εμφανίστηκε ως λόμπι για την προώθηση αυτών των πωλήσεων και το καθεστώς προώθησε τις πωλήσεις αυτές για να εξαγοράσει την συναίνεσή τους.

Φυσικά οι προαναφερθείσες κατηγορίες δεν σημαίνει πως δεν διαδραματίζουν σημαντικότατο ρόλο στο εσωτερικό της χώρας. Σημαντικό τμήμα της οικονομικής ανάπτυξης και διατήρησης σε λειτουργία των βιομηχανιών της είναι η εσωτερική ζήτηση για ενέργεια από τους πολίτες και οι αυξανόμενες απαιτήσεις των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων για σύγχρονο εξοπλισμό και την όσο το δυνατότερο μεγαλύτερη αμυντική αυτάρκεια της χώρας συντελώντας στην αυτόνομη χάραξη εξωτερικής

πολιτικής και στο καθεστώς της χώρας ως μεγάλης δύναμης απαλλαγμένης από εξωτερικές εξαρτήσεις. Το Κρεμλίνο φροντίζει να παρέχει ενέργεια στο ρωσικό λαό σε προσιτές τιμές ενώ την ίδια στιγμή, φροντίζει να ικανοποιεί τα συμφέροντα του στρατιωτικού-βιομηχανικού συμπλέγματος εξασφαλίζοντας έτσι μία μορφή συναίνεσης της κοινωνίας και των στρατιωτικών ελίτ.

4.2 Ενεργειακή διπλωματία

Η ενεργειακή διπλωματία αποτελεί βασικό πυλώνα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Η περίοδος Putin συνοδεύτηκε από μία δραστήρια ενεργειακή διπλωματία και άνοδο της ρωσικής ενεργειακής επιρροής. Αυτό οφείλεται σε διάφορους λόγους:

- 1) Η Ρωσία αποτελεί την πρώτη χώρα σε αποθέματα φυσικού αερίου και την δεύτερη σε αποθέματα πετρελαίου.
- 2) Οι τιμές πετρελαίου και φυσικού αερίου την περίοδο 2000-2008 σημείωσαν εκπληκτική άνοδο.
- 3) Ο ενεργειακός τομέας πέρασε στον έλεγχο του κράτους. Η άνοδος Putin είχε ως αποτέλεσμα την κρατικοποίηση του ενεργειακού τομέα, μετά από μια δεκαετία άκρατων ιδιωτικοποιήσεων. Ενδεικτικά, τα ετήσια έσοδα από τον ενεργειακό τομέα καλύπτουν το 50% των συνολικών κρατικών εσόδων. Οι κρατικές εταιρίες-κολοσσοί Gazprom, Rosneft, Rosatom και Transneft λειτουργούν χωρίς διαφοροποιήσεις από τις επιταγές του Κρεμλίνου ως βασικοί βραχίονες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.
- 4) Η Μόσχα ανέπτυξε έντονη διεθνή δραστηριότητα, επιδιώκοντας την πλήρη εκμετάλλευση της πλεονεκτικής της θέσης αναφορικά με την ενέργεια. Εργάζεται για την απόκτηση ελέγχου επί των αγωγών μεταφοράς ενέργειας προς την Ε.Ε, συμμετέχει σε κοινοπραξίες με ξένες εταιρίες-κολοσσούς αποβλέποντας στην εισαγωγή πολύτιμης εξορυκτικής τεχνογνωσίας. Παράλληλα, εκμεταλλεύεται την ενεργειακή εξάρτηση των ευρωπαϊκών χωρών από τη Ρωσία, επιδιώκοντας τις μεγαλύτερες δυνατές τιμές ενέργειας και απειλώντας να διακόψει τις παροχές όταν ανακύπτουν διαφωνίες σε σχέση με την τιμολογιακή πολιτική από τα κράτη της Ε.Ε.. Παράλληλα, προσπαθεί να αποτρέψει ή τουλάχιστον να καθυστερήσει την υιοθέτηση νέων τεχνικών εξόρυξης φυσικών πόρων ή την εκμετάλλευση νέων μορφών ενέργειας.

4.2.1 Αιτίες περιορισμού της ρωσικής ενεργειακής επιρροής

Η επιρροή της ενεργειακής διπλωματίας της Ρωσίας περιορίστηκε ραγδαία από τέσσερις παράγοντες:

1) Η αμερικάνικη επανάσταση σχιστολιθικού αερίου το 2011. Η εμφάνιση της λεγόμενης "επανάστασης του σχιστολιθικού φυσικού αερίου" θεωρείται από τη Ρωσία ως σοβαρή ενεργειακή απειλή, διότι μπορεί να επηρεάσει σοβαρά τον ρόλο της ως κύριου προμηθευτή φυσικού αερίου. Η παροχή μεγάλων ποσοτήτων αμερικανικού αερίου στη διεθνή ενεργειακή αγορά αναμένεται να διαμορφώσει νέες γεωπολιτικές ισορροπίες, αναμορφώνοντας την παγκόσμια αγορά ενέργειας καθώς θα προκαλέσει σημαντικές μεταβολές στις τιμές, αμφισβητώντας τη δυνατότητα της Ρωσίας να διατηρήσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ευρώπη στα πρόσφατα επίπεδα. Καθιστώντας τις Η.Π.Α. ενεργειακά αυτάρκεις, μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να τις μετατρέψει σε εξαγωγό ενέργειας, εφοδιάζοντας την Ευρώπη με μια αξιόπιστη εναλλακτική. Ωστόσο, βραχυπρόθεσμα δεν αναμένεται να πλήξει το ρωσικό μονοπώλιο, με την απειλή εκ Κασπίας να φαντάζει μεγαλύτερη. Πέραν των Η.Π.Α., επίσης η Ε.Υ. και η Κίνα θα μπορούσε να καταστεί παραγωγός φυσικού αερίου σχιστόλιθου, επιτρέποντάς τους να ικανοποιήσουν τις ενεργειακές ανάγκες τους: η κύρια στρατηγική συνέπεια είναι ότι η Ρωσία θα χάσει κερδοφόρες αγορές ενέργειας, αποδυναμώνοντας επίσης τις εξαγωγές ενέργειας ως εργαλείο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

2) ²³Η ξαφνική πτώση των τιμών του πετρελαίου, το 2014. Εν τω μεταξύ, οι χαμηλότερες τιμές ανάγκασαν τη Gazprom, η οποία παρήγαγε πέρυσι το τέταρτο του ευρωπαϊκού φυσικού αερίου, να επαναδιαπραγματευθεί τις τιμές παράδοσης σε επίπεδα πιο κοντά σε εκείνα στις αγορές spot. Επιπλέον, η τελευταία έχει αρχίσει να χορηγεί έκπτωση 10% σε υφιστάμενες συμβάσεις. Η Gazprom προσπαθεί να αντισταθμίσει τις μειούμενες τιμές και τη συρρίκνωση της ζήτησης στην Ευρώπη αυξάνοντας τις πωλήσεις προς την Ανατολή, κυρίως την Κίνα, αλλά οι προοπτικές είναι στην καλύτερη περίπτωση αβέβαιες. Η Κίνα εισάγει ήδη πολύ φθηνότερο αέριο από το Τουρκμενιστάν μέσω ενός αγωγού που κατασκευάστηκε πρόσφατα. Επιπλέον, με τις εκτιμώμενες μεγαλύτερες κοιλότητες σχιστολιθικού φυσικού αερίου στον κόσμο, η Κίνα θα μπορούσε να είναι πολύ κοντά στην αυτάρκεια έως ότου υλοποιηθεί ο σχεδιαζόμενος αγωγός από την Ανατολική Σιβηρία²⁴.

3) Η σταδιακή μετάβαση προς καθαρότερες μορφές ενέργειας. Σε μια εποχή όπου η διεθνής κοινότητα καλεί για εντατικοποίηση της χρήσης εναλλακτικών πηγών ενέργειας, και μετάβαση σε καθαρότερες μορφές ενέργειας -με γνώμονα την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής, η Ρωσία οφείλει να επενδύσει περισσότερο σε

²³ Grigas Agnia, "Το φυσικό αέριο των Η.Π.Α. φθάνει στην Λιθουανία", Foreign Affairs, 14 Σεπτεμβρίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71421/agnia-grigas/to-fysiko-aerion-ipa-ftthanei-stin-lithoyania?page=show](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71421/agnia-grigas/to-fysiko-aerion-ipa-ftthanei-stin-lithoyania?page=show)]

²⁴ Anthony Ian, "Russia as a strategic challenge for the European union", Sipri, 30 Ιανουαρίου 2015, online at: [<https://www.sipri.org/commentary/essay/2015/russia-strategic-challenge-european-union>]

αυτές τις μορφές ενέργειας, διαφοροποιώντας, παράλληλα την εξαρτημένη από το πετρέλαιο και το αέριο οικονομία της.

4) Οι εσωτερικές παθογένειες του ρωσικού κρατικού ολιγοπωλίου. Οι εγγενείς αδυναμίες του κρατικού ελέγχου του ενεργειακού τομέα (διαφθορά, αναξιοκρατία), για αρκετά χρόνια καλύφθηκαν από τα υπέρογκα κέρδη προερχόμενα από τις υψηλές ενεργειακές τιμές. Με την πτώση, όμως, των τιμών, το πρόβλημα ανήλθε στην επιφάνεια, απειλώντας τη βιωσιμότητά τους. Συγκεκριμένα, Gazprom και η Rosneft χρήζουν εκσυγχρονισμού, έχοντας απολέσει τη δυνατότητα να προσελκύσουν ξένες επενδύσεις οι οποίες σημαίνουν και εισαγωγή πολύτιμης τεχνογνωσίας²⁵.

Η Ρωσία αποτελεί κλασσικό πλέον παράδειγμα κράτους που πάσχει από την λεγόμενη «ολλανδική νόσο». Στην οικονομική θεωρία, «ολλανδική νόσος» καλείται το φαινόμενο όπου οι εξαγωγές μίας χώρας εστιάζονται πρωτίστως στην ενέργεια, ενώ άλλες βιομηχανίες εμφανίζονται σχετικά καθυστερημένες. Αυτό το φαινόμενο περιγράφεται από την αύξηση της εξόρυξης και της εξαγωγής βασικών προϊόντων. Επιπλέον, η εισροή κεφαλαίων από τις εξαγωγές διεγείρει τη ζήτηση των καταναλωτών, αλλά ο βιομηχανικός τομέας αδυνατεί να συμβαδίσει με την αύξηση του εισοδήματος των νοικοκυριών λόγω της πίεσης της «ολλανδικής νόσου», η οποία τελικά αυξάνει τον πληθωρισμό. Επιπλέον, αυτό έχει ως αποτέλεσμα την υστέρηση του τομέα μεταποίησης της οικονομίας πίσω από τον εξορυκτικό τομέα.

4.2.2 Πολιτικές/εξελίξεις για αντιμετώπιση των αιτιών περιορισμού της επιρροής της ρωσικής ενεργειακής επιρροής:

1) Επιθυμεί την σταδιακή, μεσοπρόθεσμη απεξάρτηση από την ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας και την εισροή επενδύσεων και κεφαλαίων από τις αναπτυσσόμενες αγορές της Ασίας. Η ρωσική κυβέρνηση σχεδιάζει να αυξήσει τις εξαγωγές φυσικού αερίου σε χώρες της Ασίας, όπως η Κίνα, η Νότια Κορέα και η Ιαπωνία μέχρι το 2030 να αποτελούν το 19%-20% του συνόλου των εξαγωγών ρωσικού φυσικού αερίου. Το 2010 οι εξαγωγές φυσικού αερίου στην Ασία αποτελούν μόλις το 7% των συνολικών εξαγωγών φυσικού αερίου στη Ρωσία, όλες υπό τη μορφή Υ.Φ.Α.. Οι ρωσικές ελπίδες για την παροχή μεγάλου όγκου φυσικού αερίου στην Κίνα έχουν μειωθεί μέχρι στιγμής από το γεγονός ότι η Κίνα μπορεί να εξασφαλίσει φυσικό αέριο της Κεντρικής Ασίας για περίπου τα δύο τρίτα της τιμής που απαιτεί η Ρωσία. Βέβαια οι χώρες της Άπω Ανατολής, αντιστοίχως, έχοντας δει τον τρόπο με τον οποίο εκμεταλλεύεται πολιτικά το ρόλο του προμηθευτή το Κρεμλίνο, αναμένεται να

²⁵ Connolly Richard , “Western economic sanctions and Russia’s place in the global economy”, E-International Relations Students, 7 Μαΐου 2015, online at: [<http://www.e-ir.info/2015/05/07/western-economic-sanctions-and-russias-place-in-the-global-economy/>]

αποφύγουν την εκτεταμένη ενεργειακή εξάρτηση, ιδιαίτερα μετά την ανάδυση του Ιράν ως δυνητική πηγή. Το άνοιγμα στην Ιαπωνία, η οποία αποτελεί και τον τέταρτο μεγαλύτερο αγοραστή πετρελαίου παγκοσμίως, επιχειρεί να μετριάσει τη σημασία της Κίνας ως αγοραστή, εξοπλίζοντας το Κρεμλίνο με ακόμη μια αξιόπιστη εναλλακτική. Ωστόσο, με τις σχέσεις Ρωσίας-Δύσης να επιδεινώνονται, είναι πιθανότερο η Κίνα να εκμεταλλευτεί τη σχετική απομόνωση της Ρωσίας και τη ρωσική ανάγκη διαφοροποίησης των προμηθευτών για να εξασφαλίσει ευνοϊκότερους όρους σε όλες τις συμφωνίες²⁶.

Επίσης η Ρωσία πρέπει να επενδύσει σε δαπανηρές υποδομές στην Άπω Ανατολή (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, αγωγοί και ούτω καθεξής), εάν επιθυμεί να δεσμευτεί πλήρως με την οικονομία της Ασίας. Οποιαδήποτε τέτοια δαπάνη θα απαιτήσει μαζικές ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις και δεν είναι καθόλου σαφές αν θα πραγματοποιηθούν τέτοιες δαπάνες²⁷.

Συνολικά, αν και η περιστροφή προς την Ασία μπορεί να είναι καταρχήν επιθυμητή προς την κυρίαρχη ελίτ της Ρωσίας, η πραγματικότητα της κατάστασης είναι ότι η Ευρώπη θα συνεχίσει να είναι η κύρια πηγή εμπορίου και κεφαλαίου της Ρωσίας, καθώς και η τεχνολογία και η τεχνογνωσία για το άμεσο μέλλον²⁸.

2) Η Μόσχα προωθεί και μία διαφορετική μορφή ενεργειακής διπλωματίας, βασισμένης στην πολλά υποσχόμενη, ατομική ενέργεια. Η Ρωσία διαθέτει τεράστια πυρηνική βιομηχανία. Ωστόσο, τα περισσότερα από τα πυρηνικά εργοστάσια της Ρωσίας είναι παρωχημένα και η βιομηχανία πυρηνικής ενέργειας επηρεάστηκε άσχημα από τη μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Η ενεργειακή στρατηγική της Ρωσίας είναι να αυξήσει τη χρήση της πυρηνικής ενέργειας κατά τα επόμενα είκοσι χρόνια για να καλύψει τις εγχώριες ανάγκες σε ηλεκτρική ενέργεια.

Το Κρεμλίνο κινήθηκε προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης των εξαγωγικών προοπτικών της πυρηνικής ενέργειας μέσω της κρατικής εταιρείας Rosatom, έχοντας ήδη διεκπεραιώσει συμφωνίες για την κατασκευή εργοστασίων παραγωγής ατομικής ενέργειας με την Αίγυπτο, την Ιορδανία, την Αλγερία, αλλά, τη Σαουδική Αραβία, την Τουρκία, την Αφρική, την Ινδία, τη Νότια Κορέα, το Βιετνάμ, την Κίνα, τη Μαλαισία και την Ινδονησία.

Αξίζει να επισημανθεί πως η ατομική ενέργεια, εξαιτίας του γεγονότος πως δύναται να χρησιμοποιηθεί και για αμυντικούς σκοπούς (κατασκευή ατομικών κεφαλών), δημιουργεί ισχυρές διακρατικές σχέσεις μεταξύ του κράτους-πωλητή και

²⁶ Aleksashenko Sergei, “The ugly state of Russia’s economy”, online at: [https://www.huffingtonpost.com/sergei-aleksashenko/ugly-state-of-russias-economy_b_8804916.html]

²⁷ Aleksashenko Sergey, “Should Vladimir Putin be concerned about the Russian economy?”, Brookings 9 Φεβρουαρίου 2016, online at: [<https://www.brookings.edu/blog/up-front/2016/02/09/should-vladimir-putin-be-concerned-about-the-russian-economy/>]

²⁸ Movchan Andrey, “Decline, not collapse: the bleak prospects for Russia’s economy”, Carnegie Endowment, 2 Φεβρουαρίου 2017, online at: [<http://carnegie.ru/2017/02/02/decline-not-collapse-bleak-prospects-for-russia-s-economy-pub-67865>]

του κράτους-αγοραστή της σχετικής τεχνογνωσίας. Ως εκ τούτου, η έντονη τεχνολογική εξάρτηση μεταφράζεται, σχεδόν αναπόφευκτα, και σε βαρύνουσα πολιτική εξάρτηση.

3) Τρίτον, φροντίζει να εμποδίζει την εξεύρεση εναλλακτικών πηγών ενέργειας, τονίζοντας σε διεθνή fora πως η εξόρυξη αερίου L.N.G. είναι επικίνδυνη για την προστασία του περιβάλλοντος ή χρηματοδοτώντας τη δραστηριότητα περιβαλλοντικών οργανώσεων ή Μ.Κ.Ο. προστασίας του περιβάλλοντος οι οποίες αντιτίθενται στην εισαγωγή και εκμετάλλευση νέων μορφών ενέργειας με τη δικαιολογία πως είναι επιβαρυντικές για το περιβάλλον.

4) Η αργή πρόοδος στην ανάπτυξη του σχιστολιθικού φυσικού αερίου θα επιτρέψει στη Ρωσία να διατηρήσει το κεντρικό στρατηγικό της ρόλο ως προμηθευτή μεσοπρόθεσμα. Συνεπώς, η Ρωσία θα έχει το χρόνο να επεξεργαστεί καλύτερα στρατηγικές για τη μείωση της απειλής που αντιπροσωπεύει η εμφάνιση του σχιστολιθικού αερίου για τα συμφέροντα της²⁹.

5. Μετεξέλιξη πολιτικών ισορροπιών στο εσωτερικό

Μετά την παραίτηση Yeltsin ως προέδρου την πρωτοχρονιά του 1999 και την άνοδο του στην εξουσία το 2000, ο Putin γρήγορα άρχισε να συγκεντρώνει την εκτελεστική εξουσία. Η εποχή Putin σηματοδοτεί την απαρχή του εκλογικού αυταρχισμού στην Ρωσία. Ο Ρώσος πρόεδρος και οι σύμμαχοί του έθεσαν ως στόχο να διασφαλίσουν ότι οι μελλοντικές εκλογές θα είναι περισσότερο ελεγχόμενες. Ο απώτερος στόχος ήταν να εξασφαλιστεί η απεριόριστη εξουσία για μια νέα ομάδα ελίτ πρώην αξιωματικών της Κ.Γ.Β. και άλλων από τον εσωτερικό κύκλο του.

Μέσα σε λίγες εβδομάδες, το Κρεμλίνο άρχισε να διαβρώνει τις βασικές ατομικές ελευθερίες που εγγυάται το Σύνταγμα του 1993 στη Ρωσία. Ο Putin εκμεταλλευόμενος την έκρηξη της ρωσικής οικονομίας ήταν αρχικά σε θέση να προσφέρει ένα αυξημένο βιοτικό επίπεδο για τη ρωσική κοινωνία γενικότερα, δημιουργώντας ταυτόχρονα μεγαλύτερη κοινωνική σταθερότητα και εξασφαλίζοντας τη απαιτούμενη κοινωνική συναίνεση. Προς αυτή την κατεύθυνση, μεταμόρφωσε ένα ισχυρό πολυκομματικό σύστημα σε ένα μονοπώλιο δίχως αμφισβήτηση, εδραιώνοντας την εξουσία κάτω από το Κόμμα της Ενιαίας Ρωσίας, το οποίο ελέγχει απόλυτα τη Δούμα. Μέσα από μια σειρά πολιτικών ελιγμών και νέους εκλογικούς νόμους, ο Putin και το Κρεμλίνο δημιούργησαν μια νέα μορφή διακυβέρνησης, την "κυρίαρχη δημοκρατία".

²⁹ Indeo Fabio, "The impact of the "shale gas revolution" on Russian energy strategy", nautilus, 18 Φεβρουαρίου 2014, online at: [<https://nautilus.org/napsnet/napsnet-special-reports/the-impact-of-the-shale-gas-revolution-on-russian-energy-strategy/>]

Η δημοτικότητα του Putin, που αποδείχθηκε από τη νίκη του στις προεδρικές εκλογές του Μαρτίου του 2000, βοήθησε σημαντικά αυτή τη διαδικασία συγκέντρωσης της πολιτικής εξουσίας. Με ποσοστό εκλογικής συμμετοχής 68%, ο Putin κέρδισε το 53% των ψήφων. Στις εκλογές του 2004 το ποσοστό συμμετοχής άγγιξε το 64%, ενώ επανεκλέχθηκε στο προεδρικό αξίωμα με το 71% των ψήφων.

Η Ενωμένη Ρωσία δημιουργήθηκε το 2001 με τη συγχώνευση δύο κομμάτων στη Δούμα, και κατέχει την πλειοψηφία μετά τις εκλογές του 2003. Η πλατφόρμα του κόμματος είναι κεντρική για να αποφευχθεί ένα πιθανό ιδεολογικό σχίσμα ανάμεσα στις ελίτ, καθώς οι υποψήφιοι της Ενωμένης Ρωσίας δεν επιλέγονται με βάση την ιδεολογική τους ταύτιση ή συγγένεια, αλλά βασίζονται μάλλον στην πίστη ή χρησιμότητα στο Κρεμλίνο.

Όταν ο Putin ήρθε στην εξουσία, τα πολιτικά κόμματα δεν είχαν ακόμη σταθεροποιηθεί και η αλλαγή των κανόνων εκείνη την εποχή επέτρεψε στο Κρεμλίνο, μέσω της Ενωμένης Ρωσίας, να κυριαρχήσει στις εκλογές, πράγμα που οδηγούσε ουσιαστικά σε ένα μονοκομματικό σύστημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα το Κρεμλίνο να κυριαρχεί και στον πολιτικό διάλογο, που είναι μια πλήρη ανατροπή του τρόπου με τον οποίο το κομματικό σύστημα λειτούργησε στη δεκαετία του 1990, όταν τα κόμματα λειτουργούσαν ως οχήματα για να επισημάνουν διάφορα συμφέροντα στο Κρεμλίνο.

5.1 Εκλογικός απολυταρχισμός και κυρίαρχη ή ανελεύθερη δημοκρατία

1) Παράλληλα, το καθεστώς του Putin χρησιμοποίησε τις απαιτήσεις εγγραφής στα κόμματα για να εξαλείψει τα κόμματα της αντιπολίτευσης και να μετατοπίσει την επιρροή στην Ενωμένη Ρωσία. Το πρώτο μέτρο που ελήφθη για την αλλαγή των διαδικασιών καταχώρησης του κόμματος ήταν τον Ιούνιο του 2001, όταν η Δούμα ψήφισε τον ομοσπονδιακό νόμο για τα πολιτικά κόμματα, ο οποίος τέθηκε σε ισχύ το 2007. Ο νόμος αύξησε αρχικά την απαίτηση συμμετοχής για τα μέρη να έχουν περιφερειακά υποκαταστήματα με τουλάχιστον 100 μέλη τουλάχιστον στις μισές από τις 83 ομοσπονδιακές περιφέρειες και συνολική συμμετοχή τουλάχιστον 10.000. Το Δεκέμβριο του 2004 η συνολική απαίτηση συμμετοχής αυξήθηκε στα 50.000 μέλη, με υποκαταστήματα με 500 μέλη σε τουλάχιστον το ήμισυ όλων των περιφερειών. Πριν από τις εκλογές της Δούμας του 2003, όταν ο νέος νόμος δεν είχε ακόμη τεθεί σε ισχύ, υπήρχαν 46 εθνικά κόμματα. Πριν από τις εκλογές της Δούμας του 2007 είχαν καταγραφεί μόνο 15 κόμματα και μέχρι το 2009 υπήρχαν μόλις επτά κόμματα.

2) Ακόμη, η ελευθερία του Τύπου περιορίστηκε από τον κρατικό έλεγχο των μέσων ενημέρωσης. Τα ρωσικά μέσα μαζικής ενημέρωσης υποτάχθηκαν σταδιακά στη βούληση του καθεστώτος. Αρκετά από αυτά τα μέσα ενημέρωσης είχαν αρχικά

ανεξάρτητη ιδιοκτησία και συχνά επέκριναν το Κρεμλίνο τη δεκαετία του 1990, αλλά όταν ο Putin ήρθε στην εξουσία, κατέστησε σαφές ότι αυτό δεν θα είναι πλέον ανεκτό. Αυτός ο έλεγχος χρησιμοποιήθηκε για να απεικονίσει μια εξευγενισμένη εικόνα της πολιτικής εξουσίας, ενώ παράλληλα εμπόδιζε τις αντίθετες απόψεις να λαμβάνουν ευρεία κάλυψη. Στη Ρωσία, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, και ειδικότερα η τηλεόραση, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στις εθνικές εκλογές, ειδικά δεδομένου του μεγέθους της χώρας. Η κυριαρχία των τηλεοπτικών μέσων από το καθεστώς εμπόδιζε τα κόμματα και τους υποψηφίους της αντιπολίτευσης να αντιπροσωπεύονται σε ισότιμα σε εθνικό επίπεδο.

3) Για να περιορίσει περαιτέρω τον ανταγωνισμό, το Κρεμλίνο αναμόρφωσε τους νόμους για τη χρηματοδότηση της εκστρατείας για να περιορίσει τη χρηματοδότηση που διατίθεται στα κόμματα της αντιπολίτευσης. Στον νόμο περί εκλογών του 2001, η δημόσια χρηματοδότηση πολιτικών εκστρατειών παρασχέθηκε για πρώτη φορά σε εγγεγραμμένα πολιτικά κόμματα. Ωστόσο, οι περιορισμοί που επιβλήθηκαν στην εγγραφή των συμβαλλομένων μερών επηρέασαν εξίσου την ικανότητα των μερών να πληρούν τις προϋποθέσεις. Ο νέος νόμος έστειλε επίσης μήνυμα σε δυνητικούς δωρητές, όπως μέλη της οικονομικής ολιγαρχίας, ότι είναι μια καλύτερη επένδυση να υποστηρίξει κανείς ένα κατεστημένο κόμμα, το οποίο με τη σειρά του στέλνει ένα μήνυμα προς τους ψηφοφόρους σχετικά με την σκοπιμότητα της ψήφου προς τα κόμματα της αντιπολίτευσης.

Η στήριξη των πολιτικών κομμάτων περιοριζόταν επίσης με το πρόσχημα της παρεμπόδισης της ξένης παρέμβασης στις εκλογές, απαγορεύοντας στα πολιτικά κόμματα να λαμβάνουν δωρεές από εταιρείες που ανήκαν περισσότερο από τριάντα τοις εκατό σε ξένους επενδυτές. Περιορίστηκαν επίσης τα ποσοστά των ρωσικών επιχειρήσεων και των ατόμων που είχαν τη δυνατότητα να δωρίσουν. Ωστόσο, η κύρια πηγή χρηματοδότησης από τα ρωσικά άτομα είχε ήδη περιοριστεί από το κυνήγι των ολιγαρχών από το Κρεμλίνο. Η κατάργηση των ολιγαρχών και η εδραίωση του ελέγχου σε μεγάλο μέρος των μεγάλων φυσικών πόρων και της βιομηχανικής παραγωγής των χωρών εξαλείφουν επίσης τις δυνατότητες εξωτερικής χρηματοδότησης για τη στήριξη της εθνικής εκστρατείας που είναι απαραίτητη για την αμφισβήτηση των κοινοβουλευτικών εκλογών. Με το να καθίσταται δυσκολότερο για τα κόμματα της αντιπολίτευσης να εδραιωθούν, το καθεστώς έχει περιορισμένο ανταγωνισμό.

4) Ο δημοκρατικός ανταγωνισμός περιορίστηκε επίσης από τον τρόπο κατανομής των εδρών στην κρατική Δούμα και τα περιφερειακά νομοθετικά σώματα. Οι μεταρρυθμίσεις επέτρεψαν στην Ενωμένη Ρωσία να λάβει υψηλότερο ποσοστό εδρών για τις ψήφους που έλαβε, γεγονός που επέτρεψε στο Κρεμλίνο να υποτάξει τη Δούμα.

5) Ένα άλλο βασικό γεγονός ήταν η τρομοκρατική επίθεση του Σεπτεμβρίου 2004 στην πόλη Beslan. Ο Πρόεδρος Putin εκμεταλλεύτηκε την ευκαιρία που δόθηκε από την κρίση για να ξεκινήσει μια σειρά πολιτικών αλλαγών που ισχυρίστηκε ότι ήταν

απαραίτητες για την παύση της τρομοκρατίας. Στην πραγματικότητα, οι αλλαγές σηματοδότησαν την εδραίωση του κεντρικού ελέγχου του πολιτικού συστήματος. Στο πλαίσιο του νόμου που εγκρίθηκε τον Δεκέμβριο του 2004 για την ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας σε απάντηση στην κρίση ομηρίας Beslan, αύξησε το απαιτούμενο όριο που ένα κόμμα πρέπει να λάβει από το 5 έως το 7 τοις εκατό των ψήφων. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση αποτελούσε μια απόπειρα εγκαθίδρυσης της Ενιαίας Ρωσίας ως μόνιμου κόμματος εξουσίας και στη συνέχεια την αποτροπή της απώλειας αυτής της θέσης. Η κοινοβουλευτική διαδικασία στη Δούμα, που κυριαρχείται από την Ενωμένη Ρωσία, μετατράπηκε σε αυτοματοποιημένο σύστημα έγκρισης της προεδρικής πολιτικής.

Αντιθέτως, η Ρωσία στερούμενη υγιούς εκλογικού ανταγωνισμού προσομοιάζει περισσότερο στον ορισμό της ανελεύθερης δημοκρατίας. Παρά το γεγονός ότι οι εκλογές στη Ρωσία έχουν γίνει όλο και λιγότερο δημοκρατικές, εξακολουθεί να υπάρχει αίσθηση ανταγωνισμού από το γεγονός ότι εξακολουθούν να διεξάγονται και οι νικητές των εκλογών, ακόμη και με άνισους όρους, εξακολουθούν να κερδίζουν νομιμότητα από τη νίκη τους.

Ο Putin, παρά τις επικρίσεις του τρόπου διακυβέρνησής του, είναι εξαιρετικά δημοφιλής και αυτό είναι εν μέρει αποτέλεσμα του εκλογικού αυταρχικού καθεστώτος που δημιούργησε, επιτρέποντάς του να επωφεληθεί από δύο από τα είδη νομιμοποίησης του Max Weber³⁰. Η εκλογική νομιμοποίηση μέσω της διεξαγωγής εκλογών είναι το κύριο πλεονέκτημα ενός εκλογικού καθεστώτος. Το καθεστώς βασίζεται στη νομιμότητα που παρέχουν οι εκλογές, αλλά υποστηρίζεται και από τη λαϊκή νομιμοποίηση του Putin ως ισχυρού και χαρισματικού ηγέτη. Ο συνδυασμός των δύο χαρακτηριστικών έχει καθοριστική σημασία για την επιτυχία του εκλογικού αυταρχισμού στη Ρωσία. Ως χαρακτηριστικό γνώρισμα των ανελεύθερων δημοκρατιών, η πολιτική συμμετοχή στη Ρωσία εξαντλείται στις εθνικές εκλογές, με ελάχιστες πολιτικές και κοινωνικές οργανώσεις να μεσολαβούν μεταξύ πολιτείας και κοινωνίας.

5.2 Πέτρο-λαϊκισμός

Το Κρεμλίνο στις αρχές της δεκαετίας του 2000 προώθησε μια ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας ανάμεσα σε λίγες έμπιστες επιχειρηματικές ελίτ, οι οποίες πρόθυμα αποδέχτηκαν το νέο πολιτικό status quo με αντάλλαγμα τη διατήρηση του πλούτου τους.

³⁰ Hogue Rod, Harrop Martin, Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση, 8η έκδοση, Αθήνα, 2010

Στο σημείο αυτό σκόπιμο θεωρείται να αναφερθεί ο ορός “Πέτρο-λαϊκισμός”³¹. Επιχειρώντας μία αποσαφήνιση του όρου αυτού, ως Πέτρο-λαϊκισμός ορίζεται η χρήση των εσόδων από την πώληση πετρελαίου, με σκοπό την εξασφάλιση πολιτικής στήριξης στο καθεστώς. Οικονομίες πλούσιες σε φυσικούς πόρους τείνουν να ξοδεύουν με αυτό τον τρόπο το μεγαλύτερο μέρος των εσόδων τους από τις πωλήσεις των εν λόγω πόρων για τη βελτιστοποίηση της κοινωνικής πολιτικής και για την αύξηση των κοινωνικών παροχών. Οι πολίτες λανθασμένα θεωρούν ότι, αν μια κυβέρνηση ξοδεύει πολλά στην κατεύθυνση των κοινωνικών παροχών, τότε είναι πετυχημένη στο έργο της. Με αυτό τον τρόπο, η κοινωνική πολιτική δρα ως παράγοντας-κλειδί για την οικοδόμηση εκλογικής επιρροής καθώς οι πολιτικοί σε τέτοιες χώρες αξιοποιούν τα έσοδα αυτά προκειμένου να παραμείνουν όσο δυνατόν περισσότερο στην εξουσία. Από την άλλη μεριά, σε περιπτώσεις πτώσης των εσόδων από τις πωλήσεις εξαιτίας μιας πετρελαϊκής ή οικονομικής κρίσης, οι ηγέτες χάνουν την υποστήριξή τους επιχειρώντας να κατασκευάσουν φανταστικούς εχθρούς στο εσωτερικό ή στο εξωτερικό. Ο Πέτρο-λαϊκισμός ευδοκιμεί σε αυταρχικά καθεστώτα, δηλαδή σε κράτη με ιδιαίτερα αποδυναμωμένους θεσμούς, αλλά και πλούσια σε φυσικούς πόρους, τα λεγόμενα Petro-States.

Ο Putin επιθυμώντας να δικαιολογήσει, να παγιώσει ένα σύστημα προσωπικής εξουσίας και ανεξέλεγκτου εσωτερικού ελέγχου, χρησιμοποίησε την απειλή της τρομοκρατίας και των ξένων εχθρών δημιουργώντας μία εικόνα της Ρωσίας ως πολιορκημένο φρούριο. Δεν υφίσταται διαχωρισμός μεταξύ διεξαγωγής διεθνών πολέμων και καταστολής εσωτερικών εχθρών. Η Ρωσία διεξάγει έναν ενιαίο πόλεμο με μόνο στόχο την επιβίωση του κράτους. Πιο πρόσφατα, όταν η οικονομική κατάσταση επιδεινώθηκε ως αποτέλεσμα των κυρώσεων και της πτώσης των τιμών του πετρελαίου ο Putin χρησιμοποίησε εθνικιστική ρητορική³².

Σχεδόν αμέσως μετά τις εκλογές της Δούμας του 2007, όπου το κόμμα της Ενωμένης Ρωσίας, με επικεφαλής τον Putin, κέρδισε περισσότερα από τα δύο τρίτα των εδρών, ο Putin ανακοίνωσε ότι ο Medvedev ήταν η επιλογή του για επόμενος Πρόεδρος. Ο Medvedev ανακοίνωσε ότι, αν εκλεγεί, θα ζητήσει από τον Putin να υπηρετήσει ως πρωθυπουργός. Αυτή η ρύθμιση είχε σκοπό να εξασφαλίσει πολιτική συνέχεια για τον Putin και τους γύρω του.

Ύστερα από την παραίτηση Putin λόγω του συνταγματικού περιορισμού για παραπάνω από 2 συνεχόμενες θητείες, τα υψηλά επίπεδα δημοτικότητας του καθεστώτος μεταφέρθηκαν στον διάδοχό του, Dmitry Medvedev, ο οποίος πρωτίτερα ήταν ένας σχετικά άσημος αναπληρωτής πρωθυπουργός.

Τον Νοέμβριο του 2008, ο Medvedev εισήγαγε τροποποιήσεις στο ρωσικό σύνταγμα, επεκτείνοντας τη διάρκεια και των δύο θητειών στη Δούμα, αρχής

³¹ Hogue Rod, Harrop Martin, Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση, 8η έκδοση, Αθήνα, 2010

³² Feifer Gregory, “Το αναχρονιστικό κράτος του Πούτιν”, Foreign Affairs, 24 Ιουνίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70390/gregory-feifer/to-anaxronistiko-kratos-toy-poutin?page=show>]

γενομένης από το 2011, και των προεδρικών θητειών, ξεκινώντας από το 2012. Η Δούμα θα υπηρετούσε για πέντε χρόνια και ο πρόεδρος για έξι.

Στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2011, στο ετήσιο συνέδριο του κυβερνώντος κόμματος Ενωμένης Ρωσίας, ο τότε πρωθυπουργός Putin ανακοίνωσε ότι θα συμμετάσχει εκ νέου στις προεδρικές εκλογές του Μαρτίου του 2012.

Ο Πρόεδρος Medvedev με τη σειρά του ανακοίνωσε ότι δεν θα τρέξει για επανεκλογή και ενέκρινε την υποψηφιότητα του Putin. Ο τελευταίος δήλωσε ότι σκόπευε να ορίσει τον Medvedev ως πρωθυπουργό του, αν εκλεγεί. Τον Οκτώβριο του 2011, ο Πρόεδρος υπέγραψε νομοθεσία για να μειώσει το εμπόδιο ψήφου για εκπροσώπηση των κομμάτων στην Κρατική Δούμα που θα εκλεγόταν το 2016 από 7% σε 5%, με σκοπό να σηματοδοτήσει την πρόοδο του εκδημοκρατισμού.

Εν συνεχεία, στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων που διεξήχθησαν από τον Medvedev λίγο πριν εγκαταλείψει το αξίωμά του, οι απαιτήσεις συμμετοχής στους κομματικούς σχηματισμούς μειώθηκαν από 50.000 σε 500, χωρίς γεωγραφική κατανομή ή υπογραφές. Ο νόμος τέθηκε άμεσα σε ισχύ και από τις αρχές του 2013, έχουν εγγραφεί 50 νέα κόμματα και το Ρεπουμπλικανικό Κόμμα, απαγορευμένο το 2011, έχει και πάλι τη δυνατότητα να συμμετάσχει στις εκλογές. Ορισμένα από αυτά τα νέα κόμματα ξεκίνησαν πράγματι από πρόσωπα που θεωρούνται ηγέτες του αντιπολιτευτικού κινήματος.

Ο Putin κέρδισε τις εκλογές του 2012 με το 63,6% των 71,8 εκατομμυρίων ψήφων. Ο Putin εξέδωσε σειρά διαταγμάτων αμέσως μετά την εκλογή του, οι οποίες στόχευαν στην εφαρμογή των προεκλογικών υποσχέσεων. Ο ίδιος προώθησε τη βελτίωση της υγειονομικής περίθαλψης και εκπαίδευσης, την παροχή οικονομικής βοήθειας σε πολύτεκνες οικογένειες, την αύξηση των αμοιβών των κυβερνητικών εργαζομένων και τη βελτίωση των υπηρεσιών στέγασης και κοινής ωφελείας. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές, υπήρχε η πρόθεση, να οδηγήσουν σε αυξημένα ποσοστά γεννήσεων και μειωμένα ποσοστά θνησιμότητας. Ωστόσο, αρκετοί κατασταλτικοί νόμοι ψηφίστηκαν μετά την επιστροφή του Putin στην προεδρία που φαινόταν να περιορίζει ή να αναστρέφει τις πρωτοβουλίες που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Medvedev, οι οποίες θεωρήθηκαν ως προώθηση του εκδημοκρατισμού και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Τον Ιούλιο του 2012 ο Putin ενέκρινε νόμο που απαιτεί από Μ.Κ.Ο. που λαμβάνουν ξένες επιχορηγήσεις να εγγραφούν ως «αλλοδαποί πράκτορες». Ο νόμος τέθηκε σε ισχύ στις 20 Νοεμβρίου 2012. Σχεδόν όλες οι Μ.Κ.Ο. αρνήθηκαν να εγγραφούν στο νέο νόμο και αντιμετώπισαν την απειλή κλεισίματος. Σε απάντηση στις δηλώσεις ορισμένων ομάδων ότι δεν θα εγγραφούν, ο νομοθέτης θέσπισε

τροποποιήσεις του νόμου τον Οκτώβριο του 2012 επιβάλλοντας πρόστιμα έως και 16.000 δολάρια σε Μ.Κ.Ο. που δεν εγγράφηκαν³³.

Στις αρχές Νοεμβρίου του 2012, ο Putin υπέγραψε νόμο που διευρύνει τον ορισμό της προδοσίας, περιλαμβάνοντας τη διάδοση κρατικού μυστικού ή «παροχή συμβουλών ή άλλης εργασίας σε ξένο κράτος ή διεθνή οργανισμό» που αργότερα θεωρείται ότι αντιβαίνει στα συμφέροντα ασφαλείας της Ρωσίας.

Στη συνέχεια, στις αρχές Απριλίου του 2013, ο Putin υπέγραψε νόμο που επιτρέπει στις περιφέρειες να καταργήσουν τις άμεσες εκλογές για τις τοπικές κυβερνήσεις. Ο νόμος επιτρέπει στα κόμματα που εκπροσωπούνται σε περιφερειακά κοινοβούλια να προτείνουν έναν κατάλογο υποψηφίων, σε συνεννόηση με τον πρόεδρο, ο οποίος στη συνέχεια καταλήγει σε τρεις τελικούς υποψηφίους. Στη συνέχεια, ο νομοθέτης επιλέγει έναν από αυτούς τους υποψηφίους ως κυβερνήτη. Η ρωσική κυβέρνηση δικαιολόγησε τη νομοθεσία υποστηρίζοντας ότι αξιωματούχοι σε εθνικά ποικίλες κοινότητες του Βορρά-Καυκάσου ανησυχούσαν ότι οι άμεσες εκλογές ενδέχεται να παραβιάζουν τα δικαιώματα μειονοτικών εθνοτικών ομάδων και να συμβάλλουν στη βία.

5.3 Η δημογραφική ενίσχυση του μουσουλμανικού στοιχείου

Οι Μουσουλμάνοι αποτελούν το ταχύτερα αναπτυσσόμενο τμήμα της ρωσικής κοινωνίας. Είναι ακόμα μια μειονότητα στο περίπου 16% του πληθυσμού. Όμως, χάρη στα λιγότερα διαζύγια, τον λιγότερο αλκοολισμό, και ένα μεγαλύτερο ποσοστό αναπαραγωγής, είναι δημογραφικά ισχυροί³⁴. Έρευνες έχουν δείξει ότι μέχρι το τέλος αυτής της δεκαετίας το μουσουλμανικό στοιχείο θα αντιπροσωπεύει το ένα πέμπτο του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Ωστόσο, οι Μουσουλμάνοι δεν είναι καλά ενσωματωμένοι. Ο Ρώσος πρόεδρος έχει αποκλείσει τους Μουσουλμάνους της Ρωσίας από την σύγχρονη πολιτική και την κοινωνία, αφήνοντάς τους ευάλωτους στο δέλεαρ εναλλακτικών ιδεολογιών όπως ο ισλαμισμός.

Στη συνέχεια, η συριακή κρίση προκάλεσε την έξοδο αριθμού ισλαμιστών μαχητών από το έδαφος της Ρωσίας προς υποστήριξη του Ι.Κ.. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, η κατάσταση αυτή φαινόταν ικανοποιητική για το Κρεμλίνο. Μακράν του να εμποδίζει μια εκροή μαχητών προς την Μέση Ανατολή, η Μόσχα διευκόλυνε την

³³ Dmitriev Mikhail , Treisman Daniel, “Η άλλη Ρωσία”, Foreign Affairs, 17 Δεκεμβρίου 2012, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69089/mikhail-dmitriev-kai-daniel-treisman/i-alli-rosia>]

³⁴ Eberstadt Nicholas, “Η αρκούδα που πεθαίνει”, Foreign Affairs, 7 Φεβρουαρίου 2012, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/68649/nicholas-eberstadt/i-arkoyda-poy-pethainei](http://www.foreignaffairs.gr/articles/68649/nicholas-eberstadt/i-arkoyda-poy-pethainei)]

έξοδό τους ως έναν τρόπο διάχυσης του προβλήματος της εσωτερικής τρομοκρατίας³⁵.

Ταυτόχρονα, η κυβέρνηση έχει εκδώσει μια σειρά από δρακόντειους νέους νόμους, συμπεριλαμβανομένης της επέκτασης του ορισμού του τι συνιστά εξτρεμισμό, της απαίτησης επίσημης άδειας για θρησκευτικές δραστηριότητες, και της αυστηροποίησης της εποπτείας του Διαδικτύου, σχεδιασμένους για να ενισχύσει τον έλεγχο επί πιθανών τρομοκρατών που έχουν παραμείνει στην χώρα ή επιθυμούν να επιστρέψουν για να προβούν σε τρομοκρατικές επιθέσεις³⁶.

5.4 Δημιουργία μιας νέας εθνικής ταυτότητας

Ο Putin αναδημιουργεί μια ρωσική εθνική ταυτότητα για έναν αποπροσανατολισμένο και αποκαρδιωμένο ρωσικό λαό. Το κάνει αυτό αντλώντας από τα παραδοσιακά εθνικιστικά και ρωσικά ορθόδοξα θρησκευτικά θέματα και σύμβολα που αντλούν το «μεγαλείο» της Ρωσίας. Ενώ είναι πολιτικά προσοδοφόρα, η κατεύθυνση του Putin είναι δυνητικά εκρηκτική. Έχει επενδύσει τα τελευταία δέκα χρόνια μεγάλη προσπάθεια για να συνδυάσει διάφορα στοιχεία του τσαρικού και του σοβιετικού παρελθόντος σε μια εθνική ιστορία πατριωτικής υπερηφάνειας, γενναιότητας και νίκης. Αυτή η αφήγηση αποσκοπεί να αποτελέσει τη βάση για μια χώρα η οποία, περισσότερο από είκοσι πέντε χρόνια μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, βρίσκεται ακόμα στη μέση μιας ημιτελούς διαδικασίας οικοδόμησης έθνους.

Στην πολιτική σκηνή έρχεται ο Putin, ο οποίος το κάνει ακριβώς αυτό. Προσφέρει στους αποπροσανατολισμένους και τραυματισμένους Ρώσους μια ταυτότητα. Ούτε έδωσε στον λαό του κανένα νέο σύστημα πεποιθήσεων ή όραμα για να αντισταθμίσει την απογοήτευση της δεκαετίας του 90'. Αντίθετα, ο Putin ανασχημάτισε και προώθησε μια βασική ιδέα: Αυτό το όποιο ενώνει όλους όσους ζουν στο ρωσικό έδαφος είναι ότι το κράτος τους είναι «μεγάλο». Στην προπαγάνδα του, ο Putin δίνει έμφαση σε οτιδήποτε «μεγάλο» που μπορεί να βρει ή να εφεύρει, συμπεριλαμβανομένης της «μεγάλης ρωσικής γης», της «μεγάλης ρωσικής λογοτεχνίας» και της «μεγάλης ρωσικής ψυχής». Οι Ρώσοι είναι συνεπώς πρόθυμοι να δεχτούν την απουσία οιασδήποτε νέας σειράς αρχών, ιδεών ή αξιών, εφόσον μπορούν να ενταχθούν στο «μεγάλο» εθνικό σύνολο.

Μεγάλο μέρος της αυτό-αντίληψης και αυτοπεποίθησης της Ρωσίας ως παγκόσμιας δύναμης βασίζεται σε δύο στοιχεία: πρώτον, ότι είναι ο νομικός διάδοχος

³⁵ Trenin Dmitri, "Russia's new national strategy", Carnegie Europe, 22 Αυγούστου 2014, online at: [<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=56442>]

³⁶ Berman Ilan , "Τρομοκρατία στην Ρωσία", Foreign Affairs, 7 Απριλίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71227/ilan-berman/tromokratia-stin-rosia?page=show](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71227/ilan-berman/tromokratia-stin-rosia?page=show)]

της Ε.Σ.Σ.Δ. και επομένως ο κληρονόμος της σοβιετικής αυτοκρατορικής ιδεολογίας. δεύτερον, ότι ήταν νικηφόρος στον Β Παγκόσμιο Πόλεμο υπό την ηγεσία του Στάλιν και έτσι απελευθέρωσε την Ευρώπη από τον φασισμό.

Μετά από 17 χρόνια στην εξουσία, ο Πρόεδρος Putin στα μάτια της κυβερνητικής ελίτ, της κρατικής γραφειοκρατίας και των υποστηρικτών του ενσαρκώνει τη συνέχεια του κράτους. Το τελευταίο είναι εξαιρετικά σημαντικό για να γίνει κατανοητή η σχέση του προέδρου με τη ρωσική κοινωνία. Η πολιτική ιστορία της χώρας έχει λίγη εμπειρία σχετικά με την ομαλή μετάβαση της εξουσίας, έχοντας έτσι ως αποτέλεσμα ο λαός να επιθυμεί τάξη και ασφάλεια στοιχεία τα οποία παρέχονται από το γνωστό πρόσωπο του Putin. Ο τελευταίος επιθυμεί να παραμείνει στην εξουσία επειδή πιστεύει ότι είναι πολύ πιο έμπειρος και προετοιμασμένος από οποιονδήποτε άλλο για την πληθώρα εγχώριων και διεθνών προκλήσεων που θα κληθεί να αντιμετωπίσει η χώρα στο εγγύς μέλλον³⁷.

6. Στρατιωτική στρατηγική

6.1 Κατάσταση μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ.

Μετά την κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 90', οι ρωσικές ένοπλες δυνάμεις (Ε.Δ.) διήλθαν μια περίοδο δραστηκής ποιοτικής και αριθμητικής αποδυνάμωσης τόσο σε έμπυχο όσο και άψυχο δυναμικό.

Καθώς οι χώρες του Συμφώνου της Βαρσοβίας και οι δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης ανακήρυσσαν την ανεξαρτησία τους, η Ρωσία απώλεσε πολλές από τις βάσεις και τις στρατιωτικές βιομηχανίες σε αυτά τα κράτη καθώς και ένα σημαντικό ποσοστό του στρατιωτικού προσωπικού που τώρα ανήκε σε ανεξάρτητες χώρες.

Στη δεκαετία του 1990, οι ρωσικές Ε.Δ. και το στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα βρίσκονταν σε κατάσταση αποσύνθεσης δίχως πολιτική βούληση στο Κρεμλίνο να επιλύσει τα προβλήματά τους, κυρίως λόγω των ανησυχιών του προέδρου Yeltsin ότι οι στρατιωτικοί θα τον ανέτρεπαν. Για τις Ε.Δ., μια δεκαετία χωρίς μεταρρυθμίσεις και προμήθειες υλικού είναι κάτι που χρειάζεται από δεκαετίες για υπάρξει ανάκαμψη και για αυτό δυσκολεύονται να ανακτήσουν την χαμένη ισχύ τους. Ενδεικτικό της αποδυνάμωσης ήταν η κατάληξη του πρώτου πόλεμο της Τσετσενίας, δηλαδή ένα ζήτημα που αφορούσε στην ασφάλεια εντός των συνόρων.

³⁷ Naím Moisés, “Τα κράτη – μαφίες”, Foreign Affairs, 19 Ιουλίου 2012, online at: [\[http://www.foreignaffairs.gr/articles/68882/moises-naim/ta-krati-mafies?page=show\]](http://www.foreignaffairs.gr/articles/68882/moises-naim/ta-krati-mafies?page=show)

Ελλείπει οικονομικών πόρων και ως μέσο για να αντισταθμίσει την αδυναμία των συμβατικών δυνάμεών της, οι Ε.Δ. κινήθηκαν προς μία προσέγγιση που έθετε την πυρηνική αποτροπή σε πρώτη προτεραιότητα ως αμυντικό μέσο για την υπεράσπιση του κράτους.

Οι εξελίξεις αυτές συνέβησαν μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1990, όταν η ρωσική οικονομία βελτιώθηκε λόγω της αύξησης των παγκόσμιων τιμών ενέργειας, η οποία επέτρεψε στη Ρωσία να αναστρέψει την τάση καταβαράθρωσης του αμυντικού προϋπολογισμού κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990. Όταν ο Πρόεδρος Putin ανέλαβε την εξουσία το 1999, η αναδιάρθρωση, ο εκσυγχρονισμός και η ενίσχυση των Ε.Δ. έγιναν προτεραιότητα. Η επιδίωξη της αδιαμφισβήτητης στρατιωτικής υπεροχής στη γειτονιά της Ρωσίας, εξηγεί την σταθερή αύξηση του αμυντικού προϋπολογισμού της Μόσχας κατά την διάρκεια της θητείας του Putin στην εξουσία. Η προτεραιότητα αυτή εντάθηκε μετά την έναρξη του δεύτερου πολέμου της Τσετσενίας το 1999 και το 2000 όταν οι Ε.Δ. υπέστησαν βαθιά ταπείνωση μετά την βύθιση του ρωσικού υποβρυχίου Kursk. Τόσο ο πόλεμος όσο και το περιστατικό οδήγησαν την κυβέρνηση να διαπιστώσει την αναγκαιότητα των μεταρρυθμίσεων.

Έτσι, η Ρωσία ξεκίνησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού, επενδύοντας σημαντικούς πόρους στην αναβάθμιση των Ε.Δ.³⁸. Ο πρόεδρος Putin, ευνοημένος από την έκρηξη της ρωσικής οικονομίας στην δεκαετία του 2000³⁹ ευνόησε ένα σταθερά αυξανόμενο προϋπολογισμό για την άμυνα, οδηγώντας σε δραστική αύξηση των συμβατικών στρατιωτικών δυνατοτήτων της Ρωσίας.

6.2 Το Στρατιωτικό Δόγμα του 2000

Το έγγραφο διατήρησε τον αμυντικό του χαρακτήρα του προηγούμενου του 1993, αλλά ταυτόχρονα αντανάκλασε την αυξανόμενη ανησυχία της Ρωσίας για την ευαισθησία της ενόψει των αναδυόμενων συγκρούσεων στο άμεσο περιβάλλον της. Για πρώτη φορά η Ρωσία δήλωσε τη θέση της σχετικά με την επανάσταση στις στρατιωτικές υποθέσεις (R.M.A.-Revolution in Military Affairs) για την ενίσχυση των μέσων των ένοπλων συγκρούσεων. Το δυσμενές διεθνές και εσωτερικό περιβάλλον βάρυνε σε μεγάλο βαθμό την ηγεσία της χώρας. Με τον πρώτο πόλεμο της Τσετσενίας χαμένο και ένα νέο που ξεκίνησε, η Ρωσία αγωνιζόταν να αποτρέψει την κατάρρευση του κράτους.

Την ίδια περίοδο, το Ν.Α.Τ.Ο. ξεκινούσε την προς ανατολάς επέκτασή του και μια στρατιωτική επιχείρηση στη Γιουγκοσλαβία, η οποία αντιμετωπίστηκε

³⁸ Boston Scott and Massicot Dara, Russian way of warfare, RAND, 2015

σθεναρά από τη Μόσχα, με τη ρωσική ηγεσία να βιώνει για πρώτη φορά αυτό που θεώρησε ως δυτική επιθετικότητα. Πράγματι, το Στρατιωτικό Δόγμα του 2000 παρέμενε ουσιαστικά αμυντικού χαρακτήρα.

Στο δόγμα, οι κύριες στρατιωτικές απειλές για τη Ρωσία ήταν ουσιαστικά μια επαναδιατύπωση του εγγράφου του προηγούμενου δόγματος του 1993. Η σημαντικότερη από αυτές είναι η διεύρυνση των στρατιωτικών συμμαχιών που θέτουν σε κίνδυνο τη ρωσική στρατιωτική ασφάλεια (Ν.Α.Τ.Ο.) καθώς και τις δραστηριότητες εξτρεμιστικών, εθνικιστικών, θρησκευτικών, αποσχιστικών και τρομοκρατικών κινημάτων και οργανώσεων.

Οι πολιτικές των Η.Π.Α. και του Ν.Α.Τ.Ο. έναντι της ευρωπαϊκής ασφάλειας επικρίθηκαν και ορίστηκαν ως αποσταθεροποιητικοί παράγοντες. Συγκεκριμένα, η Μόσχα αντιλαμβανόταν τη λειτουργία του Ν.Α.Τ.Ο. στη Γιουγκοσλαβία ως προσπάθεια αποδυνάμωσης των υφιστάμενων μηχανισμών διασφάλισης της διεθνούς ασφάλειας, δηλαδή του Ο.Η.Ε. και του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (Ο.Α.Σ.Ε.), και ως παραμέληση των γενικώς αποδεκτών αρχών και κανόνων του Δ.Δ..

Σύμφωνα με το δόγμα, οι βασικοί στόχοι για τη διασφάλιση της ασφάλειας της Ρωσίας, ήταν η πρόληψη, ο εντοπισμός και η εξουδετέρωση των στρατιωτικών απειλών με πολιτικά, διπλωματικά και άλλα μη στρατιωτικά μέσα. Το έγγραφο επανέλαβε το δικαίωμα της Ρωσίας για χρήση πυρηνικών όπλων ως απάντηση στη χρήση πυρηνικών και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής εναντίον της και των συμμάχων της, πέραν της μεγάλης κλίμακας επιθετικότητας που επιτελείται με συμβατικά όπλα.

6.3 Η σύγκρουση στη Γεωργία ως καταλύτης εξελίξεων

Τα επόμενα δύο έγγραφα ανήκουν στην περίοδο αναβίωσης των ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων και της πρώτης τους χρήσης σε είκοσι χρόνια, που συνέβη στη σύγκρουση στη Γεωργία το 2008 καταδεικνύοντας σοβαρές ελλείψεις σε τομείς όπως τη στρατιωτική οργάνωση, τον εξοπλισμό και τις αναχρονιστικές σοβιετικές μεθόδους διεξαγωγής πολεμικών επιχειρήσεων. Σημείο αναφοράς για τη νέα εποχή θεωρείται το 2007, όταν ο ρωσικός στρατός άρχισε αρχικά να δέχεται νέα όπλα. Ωστόσο, ακόμη σημαντικότερη ημερομηνία λογίζεται το 2008 και ο σύντομος πόλεμος των 5 ημερών μεταξύ Ρωσίας και Γεωργίας όπου παρά την επικράτηση της πρώτης κατέδειξε παράλληλα τις αδυναμίες και τους περιορισμούς που προκάλεσε η εγκατάλειψη τους από την διακυβέρνηση Yeltsin. Ταυτόχρονα, η συγκεκριμένη σύγκρουση υπέδειξε την εξέλιξη της φύσης των πολεμικών επιχειρήσεων σε σχέση με την ψυχροπολεμική περίοδο των μαζικών κινητοποιήσεων τεράστιων στρατιωτικών

μονάδων. Οι επιπτώσεις αυτής της σύρραξης είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Η ρωσική ηγεσία κατέλαβε αμέσως πως το μεταψυχροπολεμικό περιβάλλον ασφαλείας απαιτούσε αναδιαμόρφωση των σοβιετικών μαζικών σχηματισμών σε νέες, ευέλικτες, συγκριτικά μικρότερου μεγέθους αλλά προικισμένες με ποιοτικότερα μέσα και εκπαίδευση δυνάμεις.

6.4 Το Στρατιωτικό Δόγμα του 2010

Το Στρατιωτικό Δόγμα του 2010, ήταν το αποτέλεσμα πολύχρονων διεργασιών στο ρωσικό στρατιωτικό και πολιτικό ίδρυμα. Η νέα ρωσική στρατηγική προοπτική αναμενόταν με ανησυχία λόγω των μεγάλων αλλαγών στη διεθνή σκηνή από την τελευταία έκδοση του Στρατιωτικού Δόγματος της χώρας, το 2000, συμπεριλαμβανομένων: τις επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου και τη διεθνή τρομοκρατία. τους πολέμους στο Αφγανιστάν (2001) και το Ιράκ (2003) · Η επέκταση του Ν.Α.Τ.Ο. προς τα σύνορα της Ρωσίας (2004). και ο πόλεμος κατά της Γεωργίας (2008).

Οι καινοτομίες του Στρατιωτικού Δόγματος του 2010 σε σύγκριση με τον προκάτοχό του ήταν ο σαφής προσδιορισμός των απειλών, ιδιαίτερα η τοποθέτηση του Ν.Α.Τ.Ο. ως πρώτης στον κατάλογο των μεγάλων εξωτερικών απειλών³⁹.

Παρατηρείται μια διαδικασία ανάκαμψης της Ρωσίας ως κέντρου εξουσίας με παγκόσμια εμβέλεια, που χαρακτηρίζεται από μια πιο ενεργή εξωτερική πολιτική για τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας, την ανάκαμψη της οικονομίας της και τις υψηλότερες δαπάνες στον τομέα της άμυνας. Η Μόσχα εξετάζει σχέδια για την ενίσχυση των περιφερειακών στρατιωτικών συμμαχιών της, όπως ο Οργανισμός Συλλογικής Συνθήκης για την Ασφάλεια, καθώς και σχέδια για επέκταση των βάσεων της στην περιοχή της γειτονικής Λευκορωσίας.

Σταδιακά, οι Ε.Δ. έχουν ενισχυθεί και μεταρρυθμιστεί. Ωστόσο, η κατάρρευση της Ε.Σ.Σ.Δ. και η δεκαετία της αποσύνθεσης των Ε.Δ. υπονομεύει ακόμη την προσπάθεια της ηγεσίας να τις αναμορφώσει. Η ρωσική κυβέρνηση εξακολουθεί να τονίζει τις μεγάλες επενδύσεις που θα πραγματοποιήσει στο ρωσικό στρατιωτικό-βιομηχανικό σύμπλεγμα.

Η σταδιακή αύξηση των ρωσικών στρατιωτικών προμηθειών δεν άλλαξε τον αμυντικό χαρακτήρα του στρατιωτικού δόγματός, ακόμη και όταν το επίκεντρο των νέων εγγράφων μετατοπίστηκε προς τις μη συμβατικές απειλές. Οι πηγές αυτών των

³⁹ Rumer Eugene , Weiss Andrew s., “Vladimir Putin’s Russia goes global”, Carnegie Endowment, 4 Αυγούστου 2017, online at: [<http://carnegieendowment.org/2017/08/04/vladimir-putin-s-russia-goes-global-pub-72736>]

αντισυμβατικών απειλών είναι τόσο τρομοκρατικές δραστηριότητες όσο και πράξεις επιθετικότητας, συμπεριλαμβανομένων μορφών κυβερνοεπιθέσεων εκ μέρους εχθρικών κρατών.

Το νέο Δόγμα επισημαίνει ότι απειλές είναι πιθανό να προκύψουν κυρίως από τον κυβερνοχώρο ακόμη και από το ρωσικό έδαφος. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα της σύγχρονης στρατιωτικής σύγκρουσης που επηρεάζεται σε μεγάλο βαθμό από το R.M.A..

Το Δόγμα υποστηρίζει ότι οι σημερινοί πόλεμοι διεξάγονται με την πολύπλοκη χρήση στρατιωτικών, πολιτικών, οικονομικών, πληροφορικών και άλλων μη στρατιωτικών μέσων, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης των δυνατοτήτων υποκίνησης αναταραχών και των ειδικών επιχειρήσεων.

Επισημαίνει παράλληλα την απειλή που αντιπροσωπεύει η πρόθεση των Η.Π.Α. να εγκαταστήσουν αντιβαλλιστική ασπίδα στην Ευρώπη. Η Μόσχα θεωρεί τις ενέργειες αυτές επιζήμιες για την παγκόσμια σταθερότητα και την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος.

Εν συνεχεία, για πρώτη φορά αναφέρει την ετοιμότητα της Ρωσίας για «υβριδικές ένοπλες συγκρούσεις» και τη χρήση έμμεσων και ασύμμετρων τρόπων δράσης. Παραδείγματος χάριν, επισημαίνουν τις δυνατότητες δημιουργίας μόνιμων ζωνών πολέμου στα εδάφη των αντιπάλων κρατών καθώς και τα φαινόμενα ευρείας χρήσης πολιτικών ομάδων και κοινωνικών κινημάτων που χρηματοδοτούνται και ελέγχονται από το εξωτερικό.

Αναφέρει ότι υπάρχει δυνατότητα χρήσης τεχνολογιών πληροφοριών και επικοινωνιών για πολιτικούς και στρατιωτικούς σκοπούς προκειμένου να υπονομευθεί η κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα των κρατών. Μεταξύ των απειλούμενων απειλών, αναφέρει την καθιέρωση εχθρικών καθεστώτων στη ρωσική γειτονιά ως αποτέλεσμα της ανατροπής των νόμιμων αρχών των κρατών.

6.5 Το Στρατιωτικό Δόγμα του 2014

Το νέο δόγμα περιλαμβάνει για πρώτη φορά τον όρο "μη πυρηνική αποτροπή", η οποία συνεπάγεται μέτρα για την πρόληψη της επιθετικότητας κατά της Ρωσίας μέσω μη πυρηνικών μέσων και, κυρίως, της χρήσης πυρομαχικών με ακρίβεια. Ταυτόχρονα, επισημαίνει ότι η αποσόβηση της διασποράς των πυρηνικών όπλων και η πυρηνική ισοτιμία δεν έχουν απολέσει την σημασία τους. Η Ρωσία επαναλαμβάνει το δικαίωμά της για πρώτο πυρηνικό χτύπημα ως απάντηση στη χρήση πυρηνικών και άλλων όπλων μαζικής καταστροφής εναντίον της και των

συμμάχων της, καθώς και την επιθετικότητα που επιτελείται με τη χρήση συμβατικών όπλων σε περιπτώσεις όπου απειλείται η ύπαρξη του κράτους⁴⁰.

Το νέο Δόγμα έχει την πιο λεπτομερή επισκόπηση σε είκοσι πέντε χρόνια της ρωσικής προσέγγισης για την στρατιωτική ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό των στρατιωτικών δυνάμεων που καθοδηγούνται από τις έννοιες του «νέου προσώπου» και του R.M.A.. Η τεχνολογική ανεξαρτησία της Ρωσίας στον τομέα της παραγωγής όπλων, η διατήρηση του κρατικού ελέγχου της αμυντικής βιομηχανίας και των στρατηγικής σημασίας φυσικών πόρων, η ανάπτυξη στρατιωτικών και πολιτικών κρίσιμων τεχνολογιών που θα ενθαρρύνουν τη δημιουργία ριζικά νέων τύπων όπλων θεωρούνται ως προτεραιότητες⁴¹.

Οι σύγχρονες στρατιωτικές συγκρούσεις χαρακτηρίζονται ως «ολοκληρωμένη χρήση στρατιωτικής δύναμης ή ως η επιθετική ενέργεια με πολιτικά, οικονομικά, πληροφοριακά ή άλλα μέσα μη στρατιωτικού χαρακτήρα μέσω της ευρείας χρήσης της τακτικής υποκίνησης αναταραχών ή ειδικών επιχειρήσεων».

Επισημαίνεται ακόμη, πως μεταβάλλεται η ερμηνεία του πολέμου αναφέροντας νέες μορφές πολέμου όπως ο ασύμμετρος πόλεμος. Η χώρα πρέπει να διατηρεί την ικανότητα να συνδυάζει στρατιωτικά και μη στρατιωτικά μέσα, δηλαδή ειδικές δυνάμεις, διαδικτυακό πόλεμο/κυβερνοεπιθέσεις, κατασκοπία καθώς και άλλα οικονομικά, πολιτικά μη στρατιωτικά μέσα. Επιπροσθέτως, αναφέρει οι πρόσφατες ανακατατάξεις και συγκρούσεις στη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή προσφέρουν χρήσιμα διδάγματα για την εμφάνιση μίας νέας μορφής συγκρούσεων, τον υβριδικό πόλεμο. Οι πρόσφατες εξελίξεις κατέδειξαν ότι «πλήρως λειτουργικές χώρες μπορούν να καταστούν θύματα ξένων παρεμβάσεων, μετατρεπόμενες σε σύντομο χρονικό διάστημα σε μια περιοχή αναταραχών, ένοπλων συγκρούσεων και εμφυλίων πολέμων. Τα μη στρατιωτικά μέσα είναι πολύ πιο αποτελεσματικά από μία στρατιωτική εισβολή ή παρέμβαση για την επίτευξη πολιτικών στόχων.

Επιχειρεί να καλύψει το κενό στελέχωσης εξαιτίας του δημογραφικού προβλήματος με επαγγελματικό προσωπικό. Αυτές οι αλλαγές υποδηλώνουν μια απομάκρυνση από την παλιά φιλοσοφία της ποσότητας και ότι η Ρωσία έχει υιοθετήσει μια πιο σύγχρονη προσέγγιση στη στρατιωτική οργάνωση και τον εξοπλισμό, με έμφαση σε μικρότερες, πιο επαγγελματικές και ευέλικτες δυνάμεις εξοπλισμένες με σύγχρονα οπτικά συστήματα.

Ο κατάλογος των κύριων εξωτερικών κινδύνων δεν έχει αλλάξει πολύ. Όπως και στο παρελθόν, η κορυφή του πίνακα είναι θέματα που σχετίζονται με το Ν.Α.Τ.Ο.: οι ενισχυμένες ικανότητές του, η διεύρυνση, η οποία φέρνει την υποδομή της συμμαχίας πλησιέστερα στα σύνορα της Ρωσίας. Μετά τον κίνδυνο του Ν.Α.Τ.Ο.

⁴⁰ “A chronology of Russia’s military and defense strategy”, Stratfor, 19 Φεβρουαρίου 2014, online at: [<https://worldview.stratfor.com/article/chronology-russias-military-and-defense-strategy>]

⁴¹ Masters Jonathan, “The Russian military”, cfr.,__28 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<https://www.cfr.org/backgrounder/russian-military>]

υπάρχει ο κίνδυνος αποσταθεροποίησης χωρών και περιοχών, όπως στο πρόσφατο παρελθόν η Λιβύη, η Συρία και η Ουκρανία.

Το Κρεμλίνο θεωρεί πως η χώρα συνιστά ένα «πολιορκημένο φρούριο», και πως το Ν.Α.Τ.Ο. επιχειρεί να την περικυκλώσει. Οι Η.Π.Α. και η Ε.Ε. επισημαίνονται ως υπεύθυνες για τις εξελίξεις στην Ουκρανία υποστηρίζοντας ένα "αντί-συνταγματικό πραξικόπημα" που προκάλεσε βαθιές διχοτομήσεις στην ουκρανική κοινωνία και την εμφάνιση ένοπλων συγκρούσεων. Η Δύση εξακολουθεί να θεωρείται ως ο κύριος αντίπαλος αρκετά ισχυρός ώστε να αποτελέσει σοβαρή απειλή για τη Ρωσία.

Το έγγραφο αμφισβητεί ανοιχτά την ευρωατλαντική τάξη ασφαλείας, λέγοντας, για παράδειγμα, ότι οι αυξανόμενες ροές προσφύγων από την Αφρική και τη Μέση Ανατολή προς την Ευρώπη έχουν καταστήσει σαφές ότι το σημερινό σύστημα διεθνούς ασφάλειας δεν παρέχει ασφάλεια για όλα τα κράτη.

Περαιτέρω, το έγγραφο αναφέρει την αντίληψη της Μόσχας για τον «παγκόσμιο ανταγωνισμό σε ένα πολιτιστικό επίπεδο, όπου διάφορες αξίες και μοντέλα ανάπτυξης βασισμένα στις παγκόσμιες αρχές της δημοκρατίας και της οικονομίας της αγοράς όπως η ρωσική «κυρίαρχη δημοκρατία», σε αντίθεση με το Δυτικό μοντέλο φιλελεύθερης δημοκρατίας συγκρούονται και ανταγωνίζονται.

Επομένως, η ρωσική ηγεσία ερμήνευσε τις χρωματικές επαναστάσεις στη ρωσική περιφέρεια και την Αραβική Άνοιξη όχι ως γνήσιες πράξεις λαϊκής δυσαρέσκειας εναντίον αυταρχικών καθεστώτων, αλλά αναταραχές και πραξικοπήματα υπό την αιγίδα της Δύσης προκειμένου να περικυκλώσουν και να εντείνουν την πίεση στη Ρωσία και τελικώς να ανατρέψουν το σημερινό καθεστώς της.

Ουσιαστικά, για τη Ρωσία ο πόλεμος το 2014 έπαψε να αποτελεί κίνδυνο και μετατράπηκε σε ζοφερή πραγματικότητα. Η Ρωσία έπρεπε να χρησιμοποιήσει τις στρατιωτικές της δυνάμεις στην Ουκρανία, αναμφίβολα τον σημαντικότερο γείτονα της στην Ευρώπη. Η σύγκρουση για την Ουκρανία, κατά την άποψη της Μόσχας, αντικατοπτρίζει τη θεμελιώδη πραγματικότητα της «εντατικοποίησης του παγκόσμιου ανταγωνισμού» και της «αντιπαλότητας αξιών και μοντέλων ανάπτυξης»⁴².

Ακόμη και στην περίπτωση μιας μελλοντικής ύφεσης, η αναβάθμιση των αμυντικών δυνατοτήτων και της ετοιμότητας των δυνάμεων παραμένουν σαφής προτεραιότητα της Ρωσίας.

Στο εσωτερικό της χώρας, η Ρωσία αντιμετωπίζει απειλές "ενεργειών που αποσκοπούν στη βίαιη αλλαγή της ρωσικής συνταγματικής τάξης, στην αποσταθεροποίηση του πολιτικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, στην

⁴² Orenstein Mitchell a., "Τα απεγνωσμένα μέτρα της Ρωσίας", Foreign Affairs, 24 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70506/mitchell-a-orenstein/ta-apegnosmena-metra-tis-rosias?page=show>]

αποδιοργάνωση της λειτουργίας κυβερνητικών οργάνων, στις κρίσιμες πολιτικές και στρατιωτικές εγκαταστάσεις και στην υποδομή πληροφοριών της Ρωσίας⁴³.

Η έννοια του τι συνιστά στρατιωτικό κίνδυνο έχει διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει τη χρήση τεχνολογιών πληροφόρησης και επικοινωνίας - κάτι που μπορεί να σημαίνει τα Twitter / Facebook, όπως κατά την διάρκεια της Αραβικής Άνοιξης, σε επιθέσεις στον κυβερνοχώρο, για την επίτευξη στρατιωτικών πολιτικών στόχων. Ένας άλλος κίνδυνος που προστίθεται στο δόγμα είναι η ανατροπή των νόμιμων κυβερνήσεων και η επακόλουθη επιβολή καθεστώτων αντίθετων με τα ρωσικά συμφέροντα.

Το Δόγμα επισημαίνει επίσης την πεποίθηση ότι «οι πολιτικές δυνάμεις και τα πολιτικά κινήματα που χρηματοδοτούνται και ελέγχονται από το εξωτερικό» χρησιμοποιούνται στις σύγχρονες συγκρούσεις. Η σημαντικότερη διαφορά από το προηγούμενο Δόγμα είναι ότι ένας διαμαρτυρόμενος πληθυσμός θεωρείται ως μέρος των σύγχρονων συγκρούσεων.

Επιπλέον, το ρωσικό κράτος συνδέεται όλο και περισσότερο με το σημερινό πολιτικό σύστημα, πράγμα που σημαίνει ότι η επιβίωση του συστήματος στην παρούσα του μορφή είναι ίδια με την επιβίωση της Ρωσίας.

Κατά τη διάρκεια του χειμώνα του 2011-2012, οι ρωσικές αρχές παρακολούθησαν την αύξηση του κινήματος διαμαρτυρίας στη Μόσχα και σε ολόκληρη τη χώρα με αυξανόμενη ανησυχία. Ο Putin κατηγορήσε τότε τους διαδηλωτές για συνεννόηση με την κυβέρνηση των Η.Π.Α.. Στο Κίεβο, το κίνημα Euromaidan, το οποίο ξεκίνησε στα τέλη Νοεμβρίου του 2013, έδωσε στη Μόσχα ένα παράδειγμα της επιτυχούς ανατροπής ενός εδραιωμένου καθεστώτος.

Τα δύο κοινά χαρακτηριστικά των Στρατιωτικών Δογμάτων του 2000, του 2010 και του 2014 είναι ο αμυντικός τους χαρακτήρας και η αυξανόμενη προσοχή που δίδεται στο φαινόμενο R.M.A.. Παρά τη διαδεδομένη πίστη στη Δύση, η βασική στόχευση της ρωσικής στρατηγικής είναι η αποφυγή συγκρούσεων και η διαχείριση των διαφορών με ειρηνικά μέσα. Στις περιπτώσεις όπου δεν μπορεί να αποφευχθεί μια σύγκρουση, το Δόγμα δηλώνει ότι η Ρωσία εντοπίζει και εξουδετερώνει τις στρατιωτικές απειλές. Ο πολιτικός, διπλωματικός και άλλος μη στρατιωτικός διακανονισμός ορίζεται ως προτιμητέος τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε περιφερειακό επίπεδο.

6.6 Αμυντικές δαπάνες – Εξοπλιστικά προγράμματα

⁴³ Trenin Dmitri, “Russia’s breakout from the post-cold war system: the drivers of putin’s course”, Carnegie Endowment, 22 Δεκεμβρίου 2014, online at: [<http://carnegie.ru/2014/12/22/russia-s-breakout-from-post-cold-war-system-drivers-of-putin-s-course-pub-57589>]

Οι στρατιωτικές δαπάνες της Ρωσίας αυξήθηκαν ραγδαία τα τελευταία δέκα χρόνια. Η εξέλιξη αυτή οφείλεται κυρίως στη δέσμευση της ρωσικής ηγεσίας για τον εκσυγχρονισμό των Ε.Δ. και την εφαρμογή ενός σημαντικού προγράμματος εξοπλισμών (G.P.V.) που θα πρέπει να παρέχει στις Ε.Δ. σύγχρονα οπλικά συστήματα⁴⁴.

Τις προσπάθειες αυτές υποστήριξε και η εξαιρετικά υψηλή οικονομική ανάπτυξη της Ρωσίας κατά τη δεκαετία του 2000⁴⁵. Ωστόσο, από το 2012 και ειδικότερα το 2015, η οικονομική ανάπτυξη επιβραδύνθηκε σημαντικά προκαλώντας προβλήματα στη χρηματοδότηση του προγράμματος. Εντούτοις, το επίπεδο των στρατιωτικών δαπανών διατηρήθηκε χάρις στην περικοπή άλλων τμημάτων του προϋπολογισμού όπως τα κονδύλια για την εκπαίδευση και την περίθαλψη.

Εν συγκρίσει με τις αμυντικές δαπάνες των Η.Π.Α. και της Κίνας, οι συνολικές στρατιωτικές δαπάνες της Ρωσίας ύψους 91 δισεκατομμυρίων δολαρίων το 2015 εξακολουθούν να είναι χαμηλές. Ωστόσο, το μερίδιό του στο ΑΕΠ είναι εξαιρετικά υψηλό και αυξάνεται σε σύγκριση με άλλες χώρες.

Το κρατικό πρόγραμμα εξοπλισμών (G.P.V. 2020-Gosudarstvennaia programma vooruzheniia) καλύπτει την περίοδο 2011-2020. Η συνολική χρηματοδότηση του G.P.V.-2020 κυμαίνεται στα 20,7 τρισεκατομμύρια ρούβλια. Σε σύγκριση με προηγούμενα προγράμματα, το G.P.V. 2020 είναι πιο φιλόδοξο όσον αφορά τόσο τη χρηματοδότηση όσο και το περιεχόμενο. Στοχεύει στον εκσυγχρονισμό των Ε.Δ. σε ποσοστό 70% μέχρι το 2020, χωρίς όμως να διευκρινίζει πως ακριβώς θα υπολογιστεί αυτό το ποσοστό.

Η εξέλιξη των στρατιωτικών δαπανών κατά τα επόμενα δέκα χρόνια θα εξαρτηθεί από την οικονομική ανάπτυξη και την προτεραιότητα που δίνει η πολιτική ηγεσία στην άμυνα. Με αρνητικές προβλέψεις ανάπτυξης και με μία οικονομία βασισμένη στις διεθνείς τιμές ενέργειας μόνο οι υψηλότερες τιμές των φυσικών πόρων μπορούν να ανατρέψουν τη στασιμότητα⁴⁶.

Ξεχωριστής σημασίας είναι η εξασφάλιση του ρόλου της πολεμικής βιομηχανίας ως τομέα υψηλής τεχνολογίας της ρωσικής οικονομίας. θεωρείται η πολεμική βιομηχανία. Σύμφωνα με το Δόγμα, η αμυντική βιομηχανία έχει δύο αναπτυξιακούς στόχους: πρώτον, οφείλει να διατηρεί την ικανότητα να παρέχει

⁴⁴ Kofman Michael, "The wars of the future: Russian defense ministry's new modernization plan", The Moscow Times, 4 Ιουνίου 2017, online at: [<https://themoscowtimes.com/articles/russias-new-military-modernization-plan-a-glimpse-of-moscows-future-forces-58149>]

⁴⁵ Trenin Dmitri, "2014: Russia's new military doctrine tells it all", Carnegie Russia, 29 Δεκεμβρίου 2014, online at: [[Http://carnegie.ru/commentary/57607](http://carnegie.ru/commentary/57607)]

⁴⁶ Luzin Pavel, "The future of Russia's armed forces, after Putin", The Moscow Times, 18 Αυγούστου 2017, online at: [<https://themoscowtimes.com/articles/the-future-of-Russia's-armed-forces-after-Putin-58695>]

σύγχρονα όπλα και εξοπλισμό στις Ε.Δ. και τα σώματα ασφαλείας. Δεύτερον, οφείλει να ενισχύσει τη ρωσική παρουσία στις διεθνείς αγορές οπλικών συστημάτων.

Οι δυτικές κυρώσεις που στοχεύουν τον χρηματοπιστωτικό τομέα καθιστούν δύσκολη την αναχρηματοδότηση του χρέους και την άντληση κεφαλαίων για επενδύσεις. Επιπλέον, η Ε.Ε. και οι Η.Π.Α. απαγόρευαν τις εξαγωγές στρατιωτικού εξοπλισμού, τεχνολογίας εξόρυξης πετρελαίου και αερίου. Αυτά τα μέτρα προκάλεσαν προβλήματα για τη διαθεσιμότητα ηλεκτρονικών εξαρτημάτων.

Οι δυτικές και τις ουκρανικές κυρώσεις προκάλεσαν ορισμένες καθυστερήσεις και αναβολές σε εξοπλιστικά προγράμματα. Η αντικατάσταση της τεχνολογίας της Δύσης και η ικανότητα παραγωγής προηγμένων εξαρτημάτων αποτελεί μεγάλη πρόκληση για τη Ρωσία. Η Ρωσία επιθυμεί να υποκαταστήσει τις εισαγωγές στην αμυντική βιομηχανία με την οικοδόμηση μιας εγχώριας παραγωγικής ικανότητας προσανατολισμένης στην παραγωγική αυτάρκεια για να ξεπεραστούν οι σημερινές επιπτώσεις των κυρώσεων. Ενδεικτικό της αδυναμίας της ρωσικής αμυντικής βιομηχανίας να σχεδιάσει, να αναπτύξει και να κατασκευάσει νέα οπικά συστήματα είναι ο εκσυγχρονισμός/εκμοντερνισμός παλαιότερων συστημάτων της σοβιετικής περιόδου. Πολλά συστήματα που υπηρετούν στις Ε.Δ. δεν είναι τίποτε άλλο από εκσυγχρονισμένες εκδόσεις παλαιότερων.

Ο αυξημένος κρατικός έλεγχος και η υποκατάσταση των εισαγωγών δείχνουν ότι ένα μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα του τρέχοντος προγράμματος εξοπλισμών είναι ένας αμυντικός βιομηχανικός τομέας που έχει γίνει πιο αυτάρκης. Θα πρέπει να στηριχθεί περισσότερο στον εαυτό της και όχι στη συνεργασία με προηγμένες ξένες εταιρείες για την τεχνολογική της ανάπτυξη.

Ωστόσο, η ικανότητα καινοτομίας της ρωσικής αμυντικής βιομηχανίας είναι αδύναμη και η έλλειψη διεθνούς συνεργασίας και ανταγωνισμού πιθανώς θα επηρεάσει την ανάπτυξη μεσοπρόθεσμα. Η Μόσχα θα επιδιώξει να τροποποιήσει τις εμπορικές της συνεργασίες με την πάροδο του χρόνου και να επιδιώξει μεγαλύτερη συνεργασία με άλλες χώρες, όπως οι Β.Ρ.Ι.Σ.. Ωστόσο, αυτό θα χρειαστεί χρόνο και η Ε.Ε. παραμένει ο κύριος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας.

Το κατά πόσον η Ρωσία θα καταφέρει να υλοποιήσει το φιλόδοξο πρόγραμμα εκσυγχρονισμού και ανασυγκρότησης των Ε.Δ. της και του στρατιωτικό-βιομηχανικού συμπλέγματος και φυσικά το αν το τελευταίο μπορεί να ανταπεξέλθει στις αυξανόμενες απαιτήσεις παραγωγής παραμένει προς το παρόν δύσκολα να απαντηθεί.

Ωστόσο, αναμφισβήτητα παρόλο που το πρόγραμμα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού εξακολουθεί να είναι έργο σε εξέλιξη, έχει αυξήσει τις δυνατότητες των συμβατικών ένοπλων δυνάμεων σε βασικούς τομείς. Ενώ δεν επιτυγχάνεται ακόμη η επιθυμητή ισορροπία με την τεχνολογική υπεροχή των δυτικών Ε.Δ., οι ρωσικές Ε.Δ. είναι και πάλι μια δύναμη που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη.

7. Διπλωματία

7.1 Συμμαχίες

Το Κρεμλίνο καταβάλλει προσπάθειες να ηγεμονεύσει στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας τόσο στον στρατιωτικό, οικονομικό αλλά και διπλωματικό τομέα. Προς αυτή την κατεύθυνση, η Μόσχα προώθησε την οικοδόμηση και διαμόρφωση οικονομικών και στρατιωτικών συμμαχιών παρά την όχι και τόσο ενθουσιώδη συνεργασία των νέων ανεξάρτητων κρατών της περιοχής.

7.1.1 Προώθηση της ευρασιατικής στρατιωτικής συνεργασίας:

Η Ρωσία δημιούργησε το 2002 μια περιφερειακή συμμαχία ασφάλειας η οποία εξελίχθηκε από τη Συνθήκη Συμμαχικής Ασφάλειας του Τασκένδη (C.S.T) του 1992 και ονομάζεται Οργανισμός Συμφώνου Συλλογικής Ασφάλειας (C.S.T.O.). Περιλαμβάνει την Αρμενία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν και μέχρι το 2012 το Ουζμπεκιστάν. Η Μόσχα θα επιθυμούσε οι Η.Π.Α. να αναγνωρίσουν την πρωτοκαθεδρία της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία και να αναγνωρίσει το C.S.T.O. ως ισότιμο εταίρο του Ν.Α.Τ.Ο.. Ωστόσο, ο C.S.T.O. δεν είναι ένα νέο Σύμφωνο Βαρσοβίας ούτε φυσικά μπορεί να συγκριθεί ως παράγοντας ισχύος με τη νατοϊκή συμμαχία⁴⁷. Σοβαρά ερωτήματα παραμένουν σχετικά με τη δυνατότητα μιας εξάπλωσης των δραστηριοτήτων και των δυνατοτήτων του C.S.T.O. να αποτελέσει μια αποτελεσματική εγγύηση ασφαλείας στο εγγύς μέλλον δεδομένου των περιορισμένων πόρων των συμβαλλόμενων κρατών-μελών παρά τις δηλώσεις της ρωσικής ηγεσίας περί του αντιθέτου. Αναμφίβολα, η κρίση στην Κιργιζία το 2010 και η αδυναμία/απροθυμία ανάληψης δράσης από τις δυνάμεις του οργανισμού, προκάλεσε τις έντονες αμφιβολίες των κρατών-μελών για τη δυνατότητα του οργανισμού να ανταποκριθεί στις διακηρύξεις του και να εγγυηθεί την σταθερότητα στην περιοχή⁴⁸.

⁴⁷ Sokolsky Richard, “The new NATO-Russia military balance: implications for European security”, Carnegie Endowment, 13 Μαρτίου 2017, online at: [<http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222>]

⁴⁸ Why Russia’s military alliance is not the next NATO”, Stratfor, 10 Ιανουαρίου 2017, online at: [<https://worldview.stratfor.com/article/why-russias-military-alliance-not-next-nato>]

Εκτός από το C.S.T.O., η Ρωσία είναι κύριο μέλος του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης (S.C.O.), ο οποίος περιλαμβάνει επίσης την Κίνα, την Ινδία, το Πακιστάν, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Αρχικά σχεδιασμένος για να επιλύσει συνοριακά προβλήματα και να οικοδομήσει περιφερειακή συνεργασία μετά τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ., ο S.C.O. επιδιώκει την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, των αποσχιστικών κινήματων και του εξτρεμισμού.

Όμως, ο S.C.O. δεν επιθυμεί να καταστεί στρατιωτική-πολιτική συμμαχία που στοχεύει να αντιμετωπίσει τη Δύση. Δέκα χρόνια από τη δημιουργία του, ο S.C.O. έχει αποδείξει ότι έχει επιφέρει πολλές θετικές επιπτώσεις στην περιοχή. Επιπλέον, ο S.C.O. παρουσιάζεται πιο αποτελεσματικός από άλλες περιφερειακές οργανώσεις όπως ο C.S.T.O.. Ταυτόχρονα, η ημερήσια διάταξη της S.C.O. επεκτείνεται και παράλληλα νέα κράτη φιλοδοξούν να ενταχθούν. Η Κίνα και η Ρωσία είναι οι δύο κινητήρες της μηχανής. Ωστόσο, ακολουθούν διαφορετικές κατευθύνσεις. Η Κίνα αντιλαμβάνεται τον S.C.O. και τις σχέσεις της με άλλους περιφερειακούς οργανισμούς ως οικονομική πλατφόρμα. Αντίστροφα, η Ρωσία θεωρεί τον S.C.O. πλατφόρμα συνεργασίας για την ασφάλεια. Αυτό, σε συνδυασμό με την παραδοσιακή αμοιβαία καχυποψία, μπορεί να δημιουργήσει πιθανές συγκρούσεις μεταξύ Ρωσίας και Κίνας. Επιπλέον, ο S.C.O. θα παραμείνει στάσιμος, εκτός και αν οι δύο χώρες είναι πρόθυμες να προχωρήσουν σε ένα νέο επίπεδο εποικοδομητικής συνεργασίας.

7.1.2 Προώθηση της ευρασιατικής οικονομικής ολοκλήρωσης:

Για την περαιτέρω προώθηση της ευρασιατικής οικονομικής ολοκλήρωσης και με σκοπό την επέκταση της περιφερειακής συνεργασίας, το 2000 η Ρωσία, η Λευκορωσία, το Καζακστάν, η Ρωσία, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν ίδρυσαν την Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα (EurAsEC), στην οποία προσχώρησε το Ουζμπεκιστάν το 2006. Η συνθήκη δημιούργησε μια κοινή αγορά για τα κράτη μέλη της και διαμορφώθηκε με βάση το πρότυπο της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

Η Ευρασιατική Τελωνειακή Ένωση, πρόδρομος της Ευρασιατικής Ένωσης, συστάθηκε το 2010 και σχεδιάστηκε για την άρση των εμπορικών φραγμών και την εναρμόνιση των τιμολογίων μεταξύ των μελών. Αρχικά αποτελούνταν από τη Ρωσία, τη Λευκορωσία, και το Καζακστάν με το σχέδιο ολοκλήρωσης να επεκτείνεται για να συμπεριλάβει την Αρμενία και το Κιργιστάν το 2014. Όμως, η Ένωση δεν έφερε την οικονομική άνθηση που υποσχέθηκαν στην οποία υπολόγιζαν τα μέλη της.

Τόσο το Καζακστάν όσο και η Λευκορωσία είδαν τις εξαγωγές τους να γίνονται πιο ακριβές στην κρίσιμη ρωσική αγορά λόγω των προβλημάτων συναλλαγματικών ισοτιμιών του ρουβλίου, ενώ τα φθηνότερα ρωσικά προϊόντα καθιστούσαν δύσκολο για τους εγχώριους παραγωγούς να τα ανταγωνίζονται.

Στη συνέχεια, η Ρωσία, η Λευκορωσία, το Καζακστάν, και η Ουκρανία το 2003 υπέγραψαν μια συνθήκη για τον Ευρασιατικό Οικονομικό Χώρο, ωστόσο η διαδικασία έμεινε πίσω μετά την Πορτοκαλί Επανάσταση του 2004 στην Ουκρανία⁴⁹.

Τελικώς, ο Ενιαίος Οικονομικός Χώρος δημιουργήθηκε το 2012 με στόχο τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης ενιαίας αγοράς. Ο Ευρασιατικός ή Ενιαίος Οικονομικός Χώρος είναι μια ενιαία αγορά που προβλέπει την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων στην τότε μελετώμενη Ευρασιατική Οικονομική Ένωση. Έχει βασιστεί στην ευρωπαϊκή εσωτερική αγορά και τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο. Ο οικονομικός χώρος της Ευρασίας συνίστατο αρχικά από τη Λευκορωσία, το Καζακστάν και τη Ρωσία και διευρύνθηκε ώστε να περιλαμβάνει την Αρμενία και την Κιργιζία από την 1η Ιανουαρίου 2015. Η αρχική συνθήκη για την ίδρυση του Ενιαίου Οικονομικού Χώρου τερματίστηκε με τη συμφωνία για την ίδρυση της Ευρασιατικής Οικονομικής Ένωσης, η οποία υπογράφηκε το 2014, η οποία ενσωμάτωσε τον οικονομικό χώρο στο νομικό πλαίσιο της Ε.Ε.Ε.

Η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση (ΕΑΕU) είναι μια οικονομική ένωση κρατών που βρίσκονται κυρίως στη βόρεια Ευρασία. Η συνθήκη για την ίδρυση της ΕΕΕU υπογράφηκε στις 29 Μαΐου 2014 από τους ηγέτες της Ρωσίας, της Λευκορωσίας και του Καζακστάν. Τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 2015. Η φιλοδοξία του Putin είναι να εντάξει στην Ένωση το σύνολο των πρώην Σοβιετικών δημοκρατιών. Μέχρι το 2017, μέλη του οργανισμού αποτελούν εκτός της Ρωσίας, η Λευκορωσία, η Αρμενία, το Καζακστάν και το Κιργιστάν, με το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν να έχουν δεχτεί προτάσεις προσχώρησης.

Η Ευρασιατική Οικονομική Ένωση επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων και μια ενιαία αγορά 180 εκατομμυρίων προσώπων για την κατασκευή, τη λιανική πώληση και τον τουρισμό. Θεωρείται ως ενεργειακή υπερδύναμη, που παράγει περίπου το 20,7% του παγκόσμιου φυσικού αερίου και το 14,6% του παγκόσμιου πετρελαίου καθιστώντας την κορυφαίο παραγωγό παγκοσμίως και στους δύο τομείς. Παράγει επίσης το 9% της παγκόσμιας ηλεκτρικής ενέργειας και το 5,9% του παγκόσμιου άνθρακα, καθιστώντας την τρίτο και τέταρτο παραγωγό στον κόσμο, αντίστοιχα.

Ωστόσο, η διαδικασία της οικονομικής ολοκλήρωσης αντιμετωπίζει προβλήματα προερχόμενα από την επιβράδυνση της ανάπτυξης της ρωσικής

⁴⁹ Aleksashenko Sergey, "Rebuilding the Russian economy: is a lack of policy the right policy?", Brookings, 25 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<https://www.brookings.edu/blog/up-front/2015/09/25/rebuilding-the-russian-economy-is-a-lack-of-policy-the-right-policy/>]

οικονομίας λόγω των δυτικών κυρώσεων όσο και της πτώσης των πετρελαϊκών τιμών μετά το 2014⁵⁰.

Πρόσθετα, η πτώση του ρουβλίου δημιουργεί οικονομική πίεση για τα τέσσερα μη ρωσικά μέλη της Ευρασιατικής Ένωσης. Μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, το οικονομικό μπλοκ θα αποτύχει να εκπληρώσει τις υποσχέσεις του να δώσει νέα ζωή στις βιομηχανίες των μελών του και να τονώσει την οικονομική ανάπτυξη. Με τη Λευκορωσία και το Καζακστάν να συνειδητοποιούν αργά το οικονομικό κόστος της συμμαχίας με τη Ρωσία, οι ρωγμές στην Ευρασιατική Ένωση αρχίζουν ήδη λίγα μόλις χρόνια από την ίδρυσή της να εμφανίζονται⁵¹.

Παράλληλα, η ενσωμάτωση με τις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες δεν προσέφερε οφέλη ούτε στη Μόσχα. Οι συγκεκριμένες χώρες δεν προσφέρουν ούτε προηγμένη τεχνολογία, ούτε μεγάλες εγχώριες αγορές, ούτε σημαντικά οικονομικά αποθέματα. Επομένως, ο οικονομικός αντίκτυπος της τελωνειακής ένωσης στη Ρωσία δεν θα μπορούσε ποτέ να αρχίσει να συγκρίνεται με αυτόν της Δύσης ή της Κίνας. Επιπλέον, η προσάρτηση της Κριμαίας μαζί με τις μεταγενέστερες παρατηρήσεις του Putin ότι το Καζακστάν δεν είχε ποτέ καμία μορφή κράτους πριν το 1991 οδήγησε τόσο τη Λευκορωσία όσο και το Καζακστάν να αρχίσουν να ανησυχούν για ενδεχόμενες ρωσικές καταπατήσεις στη δική τους κυριαρχία. Πρόσθετα, η Αρμενία, είναι δυσαρεστημένη από τις μεταφορές ρωσικού στρατιωτικού εξοπλισμού προς το Αζερμπαϊτζάν το οποίο δεν αποτελεί μέλος της οικονομικής ένωσης ούτε της συμμαχίας ασφάλειας⁵². Το Τατζικιστάν δεν έχει ενταχθεί και το Ουζμπεκιστάν ακόμη και μετά την αλλαγή της ηγεσίας του, διατηρεί αποστάσεις⁵³.

Τέλος, η Ρωσία είχε αποδυναμώσει την στρατηγική της θέση στην Ευρασία. Σήμερα, το αρχικά πολιτιστικό έργο του ρωσικού κόσμου, στην καρδιά του οποίου ήταν η πρόοδος της ρωσικής γλώσσας γίνεται αντιληπτός από τις κυβερνήσεις όλων των γειτονικών κρατών με καχυποψία ή απόλυτη εχθρότητα ως μέσο πολιτικής επιρροής της Μόσχας και πιθανώς ως συλλογή πληρεξουσίων για ενδεχόμενη ρωσική εισβολή.

7.2 Εξισορροπήσεις/συμμαχίες

⁵⁰ Kakhishvili Levan, “assessing Russia’s policy toward its ‘near abroad’”, E-International Relations Students, 17 Ιουνίου 2013, online at: [<http://www.e-ir.info/2013/06/17/assessing-russias-policy-toward-its-near-abroad/>]

⁵¹ Inozemtsev Vladislav, “Putin’s self-destructing economy”, Washington Post, 17 Ιανουαρίου 2016, online at: [https://www.washingtonpost.com/opinions/russias-economy-of-disillusionment/2016/01/17/0803598e-bb97-11e5-829c-26ffb874a18d_story.html]

⁵² Starr S. Frederick, Cornell Svante E., Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2014

⁵³ Trenin Dmitri, “Russia’s evolving grand Eurasia strategy: will it work?”, Carnegie Endowment, 20 Ιουλίου 2017, online at: [<http://carnegie.ru/2017/07/20/russia-s-evolving-grand-eurasia-strategy-will-it-work-pub-71588>]

7.2.1 Ο άξονας Πεκίνου-Μόσχας

Τα τελευταία χρόνια, Ρωσία και Κίνα έχουν εκκινήσει μια διαδικασία πολυεπίπεδης στρατηγικής ευθυγράμμισης, αναθερμαίνοντας τις σχέσεις τους μέσα από την υπογραφή σειράς συμφωνιών με τις κυριότερες να αφορούν την ενέργεια και την άμυνα. Οι συμφωνίες αυτές συνάπτονται σε μια περίοδο όπου και οι δύο χώρες αποφασίζουν να κινηθούν προς την χάραξη νέων κατευθυντήριων αρχών ως προς την εξωτερική πολιτική που θα ακολουθήσουν τα επόμενα χρόνια. Βέβαια, αυτές οι στρατηγικές επιλογές υπαγορεύονται από τις ραγδαίες εξελίξεις του διεθνούς περιβάλλοντος. Οι σινορωσικές σχέσεις έχουν φτάσει σε ένα νέο επίπεδο στρατηγικής συνεργασίας το οποίο πιστεύουν πως θα ενισχύσει το διεθνές κύρος της κάθε χώρας. Η πρόσφατη διπλωματική αναβάθμιση μεταξύ των δύο χωρών κατέληξε σε μια συμφωνία 400 εκατομμυρίων δολαρίων, βάσει της οποίας η Ρωσία θα προμηθεύει την Κίνα με φυσικό αέριο για τα επόμενα 30 χρόνια. Ανεξάρτητα από τις συχνές διακηρύξεις περί φιλικών και συνεργατικών σχέσεων, οι σινορωσικές ενεργειακές σχέσεις από την δεκαετία του 90' ήταν περιορισμένες και κεκαλυμμένα εχθρικές κυρίως εξαιτίας της αμοιβαίας καχυποψίας και του ανταγωνισμού τους για την πολιτική και οικονομική επιρροή στην Ευρασία. Όμως, οι συνθήκες του διεθνούς πεδίου μεταβάλλονται με μεγάλη ταχύτητα οπότε ως αποτέλεσμα, τα κράτη συχνά αναγκάζονται ή εν τέλει προχωρούν σκόπιμα σε επανακαθορισμό της εξωτερικής τους πολιτικής για να προσαρμοστούν στις νέες πραγματικότητες του διεθνούς περιβάλλοντος.

Οι αιτίες της προσέγγισης Μόσχας – Πεκίνου, είναι ταυτόχρονα πολιτικές και οικονομικές. Η ραγδαία πτώση στις τιμές των ενεργειακών πόρων και οι δυτικές κυρώσεις που επιβλήθηκαν στην Ρωσία ως συνέπεια για την προσάρτηση της Κριμαίας στην Ρωσική Ομοσπονδία το 2014, τραυμάτισαν την ρωσική οικονομία και εξανάγκασαν εκ των πραγμάτων τον Ρώσο Πρόεδρο Putin να επιδιώξει μια αναθέρμανση των σχέσεων με την γειτονική Κίνα για τον προσπορισμό εσόδων στα κρατικά ταμεία. Παράλληλα, το Κρεμλίνο μοιάζει ιδιαίτερα δυσαρεστημένο από την πρόθεση των Η.Π.Α. να συνεχίσουν απρόσκοπτα το πρόγραμμα εγκατάστασης αντιβαλλιστικής – αντιπυραυλικής ασπίδας στην Ευρώπη.

Από την άλλη, οι δραστηριότητες της Κίνας στον Ειρηνικό, απόρροια της επιθετικής της διπλωματίας τα τελευταία χρόνια, έχουν ταραξεί τις σχέσεις της χώρας με τα άλλα κράτη της περιοχής και φυσικά με την μεγάλη αντίπαλο, τις Η.Π.Α.. Ακόμη, ελλείπει ενεργειακών αποθεμάτων, η Κίνα χρειάζεται την εισαγωγή γιγαντιαίων ποσοτήτων ενεργειακών πόρων για να κινήσει την ταχέως αναδυόμενη οικονομία της. Η ζητούμενη ενεργειακή ασφάλεια μπορεί να εξασφαλιστεί με την βοήθεια της πλούσιας σε αποθέματα ενεργειακής βιομηχανίας της Ρωσίας, καθώς η εξάρτηση από τις πηγές των χωρών της Μέσης Ανατολής εγκυμονεί κινδύνους καθώς

οι Η.Π.Α. θα μπορούσαν με τους κατάλληλους χειρισμούς να αποκλείσουν την Κίνα από την εκμετάλλευσή τους προκαλώντας τριγμούς στην κινεζική οικονομία. Κατά αυτό τον τρόπο, το Πεκίνο από την πλευρά του βλέπει να προκύπτει αναπόδραστα η αναγκαιότητα για εύρεση συμμαχιών.

Ωστόσο, υπάρχει και μία ακόμη αιτία η οποία συνηγορεί υπέρ της σινορωσικής στρατηγικής ευθυγράμμισης. Οι δύο χώρες επιζητούν να επιφέρουν μια δραστική μεταβολή στο διεθνές σύστημα, μεταστρέφοντας το από μονοπολικό σε πολυπολικό, με το να αμφισβητήσουν εμπράκτως την παγκόσμια πρωτοκαθεδρία των Η.Π.Α..

Εξαιτίας των κυρώσεων, η Ρωσία απώλεσε την επικερδή ενεργειακή αγορά της Ε.Ε., η οποία αποτελεί την μεγαλύτερη για τις εξαγωγές της χώρας. Με αυτά τα δεδομένα, ο Ρώσος Πρόεδρος Putin διέβλεψε πως η απεξάρτηση της ρωσικής οικονομίας από τις εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου αποκλειστικά προς τις δυτικές χώρες, θα έρθει μέσα από μια στενότερη στρατηγική σύμπλευση με την Κίνα. Προς αυτή την κατεύθυνση, σημαντικός αριθμός επικερδών συμφωνιών έχουν υπογραφεί την τελευταία δεκαετία μεταξύ των δύο χωρών.

Οι δύο πλευρές συνεργάζονται στενά στον οικονομικό τομέα μέσω εξαγωγών πετρελαίου και στρατιωτικών εξοπλισμών, ενώ την ίδια στιγμή, η ευθυγράμμισή στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. είναι διαρκής. Επιπροσθέτως, ιδιαίτερα σημαντική είναι και η συνεργασία τους σε στρατιωτικό επίπεδο με κοινά στρατιωτικά γυμνάσια σε τακτική βάση.

Κεντρική θέση στους σχεδιασμούς της κινεζικής εξωτερικής πολιτικής για τα επόμενα χρόνια κατέχει η προώθηση του σχεδίου της Οικονομικής Ζώνης του Νέου Δρόμου του Μεταξιού. Η διαμόρφωση των απαραίτητων πυλώνων για την πραγματοποίηση του σχεδίου αυτού συνιστά μια διαδικασία στην οποία το Πεκίνο προσπαθεί να εμπλέξει τα κράτη της περιοχής σε μια σειρά προγραμμάτων για έργα υποδομής, ενέργειας και εμπορίου που θα συνδέσουν την οικονομία της Κίνας με τις δυτικές αγορές, έχοντας ως στόχο επεκτείνουν την πολιτική και οικονομική της επιρροή στην ευρύτερη περιοχή της Ευρασίας. Όμως, δυστυχώς για το Πεκίνο, το όλο εγχείρημα δεν έχει προωθηθεί όσο θα το επιθυμούσε, εξαιτίας διαφόρων οικονομικών δυσχερειών και υποχρηματοδότησης, φτάνοντας ουσιαστικώς σε τέλμα.

Ακόμα, βαρύνουσας σημασίας είναι το γεγονός πως το Πεκίνο απαιτείται να αναπτύξει την πολεμική βιομηχανία της χώρας, η οποία αν και σημαντική, παρουσιάζει σημαντικές δομικές αδυναμίες. Καλείται δηλαδή να αντιμετωπίσει την έλλειψη και εν πολλοίς, αδυναμία της Κίνας να αναπτύξει οπλικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας.

Κίνα και Ρωσία παρά το γεγονός πως έχουν εν πολλοίς αντικρουόμενα οικονομικά συμφέροντα στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, έχουν ταυτόχρονα αμοιβαίο συμφέρον από την στρατηγική τους ευθυγράμμιση, η οποία θα τις ενισχύσει

σημαντικά στον οικονομικό και φυσικά στρατιωτικό τομέα⁵⁴. Η Ρωσία χρειάζεται επειγόντως οικονομικούς πόρους για να τροφοδοτήσει την ευπαθή οικονομία της έτσι ώστε να μπει σε ένα ορθό μονοπάτι βιομηχανικής ανασυγκρότησης, απεξαρτώμενη όσο είναι εφικτό από τις εξαγωγές ενεργειακών πόρων προς την Δύση, οι οποίες κατέχουν προεξάρχουσα θέση στην οικονομική της δραστηριότητα. Οι εξαγωγές ενεργειακών πόρων και η περίφημη διπλωματία των αγωγών που εγκαινίασε ο Πρόεδρος Putin αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα όπλα στην φαρέτρα της ρωσικής διπλωματίας, επιτρέποντας να κινείται με μεγαλύτερη ευελιξία στην διεθνή σκακιέρα⁵⁵.

Η Κίνα ως ανερχόμενη οικονομία μπορεί να πλημμυρίσει κυριολεκτικά την Ρωσία με κεφάλαια, τα οποία θα προέρχονται από τις μεταξύ τους οικονομικές και στρατιωτικές συμφωνίες. Οι τελευταίες, θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές και από τις 2 πλευρές. Η Ρωσία θα ενισχύσει σημαντικά την οικονομία της, ενώ παράλληλα ενισχύει την κινεζική πολεμική μηχανή στη διαμάχη της για την κυριαρχία στον Ειρηνικό έναντι των Η.Π.Α.. Δεν πρέπει να ξεφεύγει της προσοχής μας άλλωστε το γεγονός πως η Μόσχα είναι ο σημαντικότερος εξαγωγέας υψηλής στρατιωτικής τεχνολογίας στην Κίνα ήδη από την δεκαετία του 90'.

Η Κίνα από την πλευρά της, εξασφαλίζει την απαραίτητη ενεργειακή ασφάλεια, ενώ παράλληλα αποκτά οπλικά συστήματα υψηλής τεχνολογίας και αποτελεσματικότητας για να αμφισβητήσει την κυριαρχία των Η.Π.Α., διευρύνοντας την πολιτική, στρατιωτική και οικονομική επιρροή της στην ευρύτερη περιοχή της Ασίας και του Ειρηνικού.

Πάντως, η πολυδιάστατη στρατηγική προσέγγιση εγείρει πολλά ερωτηματικά όσον αφορά την επιτυχία του συνολικού εγχειρήματος καθώς και την αντοχή του στον χρόνο. Ρωσία και Κίνα αποτελούν τις δύο ισχυρότερες χώρες στην περιοχή της Ευρασίας με συγκρουόμενα μεταξύ τους συμφέροντα στον οικονομικό τομέα, τα οποία προς το παρόν αποκρύπτονται χάριν των στρατηγικής σημασίας αναγκών της κάθε πλευράς. Εν ολίγοις, η μια χώρα χρειάζεται αυτό που μπορεί να της προσφέρει η άλλη εταίρος για να προωθήσει αποτελεσματικότερα τα συμφέροντά της. Συνεπώς, όσο αυτή σχέση εξυπηρέτησης μεταξύ Πεκίνου – Μόσχας εξακολουθεί να υφίσταται, τόσο θα συνεχίσει και η συμπόρευσή τους σε στρατηγικό επίπεδο.

Κατ' επέκταση, οι 2 χώρες αποτελούν σημαντικότετους παράγοντες ισορροπίας και σταθερότητας του διεθνούς συστήματος ασφαλείας. Το μεγαλύτερο διακύβευμα στις μεταξύ τους σχέσεις αποτελεί δίχως αμφιβολία η Κεντρική Ασία. Η Ρωσία, η οποία περιλαμβάνει τις χώρες αυτές στην παραδοσιακή σφαίρα επιρροής της, ευρισκόμενη σε άσχημη οικονομική κατάσταση, στερείται την δυνατότητα να προσφέρει παρόμοιου μεγέθους επενδύσεις με τις κινεζικές στις χώρες της κεντρικής

⁵⁴ Babones Salvatore, "Η έκθεση της Ρωσίας στα ανατολικά", Foreign Affairs, 6 Ιουλίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70411/salvatore-babones/i-ekthesi-tis-rosias-sta-anatolika>]

⁵⁵ MuZalevsky Roman, Russia's Strategy in Central asia: an analysis of key trends, yale Journal of International affairs, 2009

Ασίας και παρατηρεί με ψυχρότητα και ανησυχία τις μεθοδικές κινήσεις της Κίνας στην περιοχή για ευκολότερη διασύνδεση της οικονομία της με την αγορά των χωρών της Ευρώπης. Το Πεκίνο επενδύει στις χώρες αυτές σε τομείς που αφορούν τον εκσυγχρονισμό των μεταφορών, καθώς η αναμόρφωση και ο εκμοντερνισμός των μεταφορικών δικτύων των χωρών αυτών θα συμβάλλει τα μέγιστα στην προσπάθεια του Πεκίνου να συνδεθεί την ευρωπαϊκή αγορά. Επιπλέον η Κίνα, παρακινείται από το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες χώρες δεν έχουν επιδείξει την διάθεση που ανέμενε ή τουλάχιστον ήλπιζε η Μόσχα πως θα παρουσιάσουν, για να μετάσχουν στην Ευρασιατική Ένωση, καθώς δεν επιθυμούν την αύξηση της ρωσικής επιρροής στην περιοχή και την ίδια στιγμή δεν θέλουν να διαταράξουν τις σχέσεις τους με τη Δύση. Το Κρεμλίνο αισθάνεται πως το Πεκίνο απειλεί να θέσει τις χώρες αυτές υπό την δική του σφαίρα επιρροής υπονομεύοντας κατά αυτό τον τρόπο τα ρωσικά σχέδια για την διαμόρφωση μιας ισχυρότερης οικονομικής, και τελικά πολιτικής ένωσης⁵⁶.

Επιπροσθέτως, ένας άλλος παράγοντας που ενδεχομένως να λειτουργήσει καταλυτικά είναι και ο αυτοπροσδιορισμός της Ρωσίας ως μεγάλη δύναμη. Η Μόσχα ποτέ δεν λησμόνησε το σοβιετικό «αυτοκρατορικό» παρελθόν της. Αν και αποδυναμωμένη, επιδιώκοντας να κατέχει το status της μεγάλης δύναμης όπως και στο παρελθόν της, η Ρωσία δεν θα δεχόταν σε καμία περίπτωση να συνομολογήσει μία συμμαχία όπου θα θεωρείται υποδεέστερη της Κίνας (bandwagoning). Αξίζει να επισημανθεί πως ουδέποτε η Ρωσία έπαυσε ουσιαστικά να ενδιαφέρεται για την θεραπεία των σχέσεων με τη Δύση αποβλέποντας σε ένα ηγεμονικό διακανονισμό ο οποίος θα της αναγνώριζε μία αδιαμφισβήτητη σφαίρα επιρροής στην Ευρασία.

Αμφιβολίες υπάρχουν τέλος, αναφορικά με την δυνατότητα αυτής της συνεργασίας να βοηθήσει την Μόσχα να καταστεί ανεξάρτητη ως προς την αναγκαιότητα εξαγωγών ενεργειακών πόρων στην Ευρώπη. Δεν είναι καθόλου βέβαιο αν τελικώς η Ρωσία επιτύχει να αποκαταστήσει την απώλεια των εσόδων του από τις εξαγωγές φυσικού αερίου και πετρελαίου στην Ευρώπη, καθώς αυτή αποτέλεσε βαρύ πλήγμα σε μια οικονομία που πριν την Ουκρανική κρίση το 2014, η πλειοψηφία των ξένων επενδύσεων και των εσόδων από το εξωτερικό εμπόριο προέρχονταν από την Ευρώπη. Προς το παρόν, η κακή κατάσταση της ρωσικής οικονομίας, παράλληλα με την ένταση στις σχέσεις Ρωσίας με τις Η.Π.Α. – Ε.Ε. καθώς και την διαρκώς κλιμακούμενη συγκρουσιακή κατάσταση στον Ειρηνικό αποτελούν ενοποιητικούς παράγοντες για την στρατηγική σύμπλευση Μόσχας – Πεκίνου.

7.2.2 E.E.

⁵⁶ Reid Standish, “Putin’s eurasian dream is over before it began”, foreign policy , 6 Ιανουαρίου 2015, online at: [[Http://foreignpolicy.com/2015/01/06/putins-urasian-dream-is-over-before-it-began/](http://foreignpolicy.com/2015/01/06/putins-urasian-dream-is-over-before-it-began/)]

Τα τελευταία χρόνια, η (Ε.Ε.) διατηρεί με τη Ρωσία μία «στρατηγική εταιρική σχέση». Η σχέση Ε.Ε.-Ρωσίας βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό σε ενεργειακούς και εμπορικούς δεσμούς (φυσικό αέριο, υδρογονάνθρακες, Α.Ξ.ΕΠ., προϊόντα, υπηρεσίες, μεταφορά τεχνογνωσίας) και συνεργασία ζητήματα εξωτερικής πολιτικής όπως το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν. Καθώς τα τελευταία χρόνια, η αναζήτηση καθαρότερων πηγών ενέργειας εκ μέρους της Ε.Ε. αύξησε τη σημασία του φυσικού αερίου, τα κοιτάσματα φυσικού αερίου εντός της Ευρώπης δεν επαρκούν για την κάλυψη της τεράστιας ζήτησης στο εσωτερικό της και του γεγονότος πως η Ρωσία διαθέτει τα μεγαλύτερα αποθέματα φυσικού αερίου παγκοσμίως ενέτεινε τη σύνδεση των δύο εταίρων.

Το ζήτημα της ευρωπαϊκής ενεργειακής εξάρτησης από τη Ρωσία ανέκαθεν χρησιμοποιείται από το Κρεμλίνο ως διαπραγματευτικό όπλο, και ως μοχλός πίεσης προς εξυπηρέτηση γεωπολιτικών στόχων. Η Ρωσία είναι ο τρίτος μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ε.Ε.. Η Ρωσία προμηθεύει την Ε.Ε. με περισσότερο από το ένα τέταρτο του συνολικού φυσικού αερίου και του πετρελαίου της, ενώ ορισμένα κράτη μέλη της Ε.Ε. εξαρτώνται σχεδόν πλήρως. Αντίστοιχα, από την άποψη του εμπορίου και των επενδύσεων, η Ε.Ε. είναι μακράν ο πιο σημαντικός εταίρος της Ρωσίας, αντιπροσωπεύοντας σχεδόν το ήμισυ του εμπορίου της Ρωσίας και τα τρία τέταρτα των ξένων άμεσων επενδύσεων⁵⁷. Η εξάρτηση αυτή είναι σε μεγάλο βαθμό αμφίδρομη σε βαθμό που θεωρείται ορθότερο να αναφέρεται ως αλληλεξάρτηση. Ωστόσο, η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία έχει δηλητηριάσει τις σχέσεις των δύο εταίρων, προκαλώντας μια θεμελιώδη επανεξέταση των σχέσεων και από τις δύο πλευρές. Για αυτό και η Ρωσία επεδίωξε, με τη σειρά της, να διαφοροποιήσει το πελατολόγιό της, στρεφόμενη και προς ανατολάς, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα την Κίνα. Παρόλα αυτά, η αγορά της Ευρώπης παραμένει, για την ώρα, ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία, ως ο μεγαλύτερος αποδέκτης των εξαγωγών της.

Παράλληλα, το Κρεμλίνο υποστηρίζει καιροσκοπικά ταυτόχρονα τα ακροδεξιά κινήματα⁵⁸, τους πράσινους και γενικότερα όποιον αντιτίθεται στην παγκοσμιοποίηση. Ωστόσο, τα χρηματοδοτούμενα από τη Ρωσία μέσα ενημέρωσης και οι πολιτικές οργανώσεις επικεντρώθηκαν κυρίως σε ακροδεξιούς κύκλους στην Ευρώπη, προσπαθώντας να δημιουργήσουν μια εικόνα της Ρωσίας ως τελευταίου υπερασπιστή των παραδοσιακών, συντηρητικών και χριστιανικών αξιών. Στόχος είναι η επιδείνωση των διαιρέσεων στα δυτικά κράτη και η αποσταθεροποίηση της Ε.Ε. μέσω περιθωριακών πολιτικών κομμάτων που αντιτίθενται στην εμβάθυνση ή και την συμμετοχή στην διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης⁵⁹.

⁵⁷ Orenstein Mitchell a., “Οι δυτικοί σύμμαχοι του Πούτιν”, Foreign Affairs, 8 Απριλίου 2014, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69757/mitchell-a-orenstein/oi-dytikoi-symmaxoi-toy-poytin>]

⁵⁸ Cadier David, “Η Ρωσία και η γαλλική δεξιά”, Foreign Affairs, 3 Νοεμβρίου 2016, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/71039/david-cadier/i-rosia-kai-i-galliki-deksia?page=show>]

⁵⁹ Benner Thorsten, Hohmann Mirko, “Η Ευρώπη στο ψηφιακό στόχαστρο της Ρωσίας”, Foreign Affairs, 20 Δεκεμβρίου 2016, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/71101/thorsten-benner-kai-mirko-hohmann/i-eyropi-sto-psifiako-stoxastro-tis-rosias?page=show>]

7.2.3 Βαλκάνια

Οι πρόσφατες ρωσικές επεμβάσεις στην Ουκρανία και τη Συρία έχουν επισκιάσει σε μεγάλο βαθμό τους γεωπολιτικούς ανταγωνισμούς σε ένα άλλο σημαντικό πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων, τα Βαλκάνια. Η συγκεκριμένη πραγματικότητα ωστόσο, δεν αναιρεί καθόλου τη στρατηγική σημασία που αποδίδεται στην περιοχή από τη Μόσχα. Η περιοχή των Βαλκανίων αποτελεί διαχρονικά ένα πεδίο στρατηγικού ενδιαφέροντος για τη Ρωσία. Την τελευταία δεκαετία, καθώς και την δεκαετία του '00, η Μόσχα ανέπτυξε μία πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική για την περιοχή⁶⁰. Η εμπλοκή της αφορά τους τομείς της οικονομίας/ενέργειας, της στρατιωτικής συνεργασίας και της πολιτιστικής διπλωματίας. Συν τοις άλλοις, η παρουσία της στα Βαλκάνια, εντάσσεται στο γενικό νέο πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας που εδράζεται στον πραγματισμό, στοχεύοντας στην αύξηση της πολιτικής και της οικονομικής επιρροής της στην περιοχή⁶¹.

Οι γεωπολιτικοί μετασχηματισμοί και οι ανακατατάξεις στην αρχιτεκτονική ασφαλείας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη μετά τον Ψυχρό Πόλεμο οδήγησαν πολλές πρώην κομμουνιστικές χώρες να αναζητήσουν ασφάλεια και ευημερία στο πλαίσιο του Ν.Α.Τ.Ο. και της Ε.Ε. αντίστοιχα. Το γεγονός αυτό, είχε ως συνέπεια την ανάληψη προσπαθειών για εντονότερη δραστηριοποίηση του Κρεμλίνου στην συγκεκριμένη περιοχή.

Το 2008 σηματοδότησε ένα σημείο καμπής στις σχέσεις της Ρωσίας με τα βαλκανικά κράτη. Ήταν το έτος κατά το οποίο το Κοσσυφοπέδιο κήρυξε μονομερώς την ανεξαρτησία του, η Ρωσία εισέβαλε στη Γεωργία και η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση συγκλόνισε τον δυτικό κόσμο. Η οικονομική κρίση στην Ευρώπη, η κόπωση διεύρυνσης και η συνακόλουθη εσωστρέφεια που παρουσίασε η Ε.Ε. για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της, καθώς και οι θεσμικές και οικονομικές αδυναμίες που πλήττουν την περιοχή, έδωσαν ευκαιρίες στη Ρωσία να ενισχύσει την επιρροή της.

Καθώς η επιρροή των Η.Π.Α. και της Ε.Ε. έχει υποχωρήσει στα Βαλκάνια, η Ρωσία προσπαθεί να καλύψει το κενό ισχύος. Σε αντίθεση με το «εγγύς εξωτερικό» της Ρωσίας, ο πρωταρχικός στόχος δεν είναι να ανατρέψει τη διεύρυνση του Ν.Α.Τ.Ο. και της Ε.Ε., αλλά να οικοδομήσει επιρροή σε χώρες που είτε ανήκουν σε δυτικούς οργανισμούς είτε βρίσκονται σε διαδικασία ένταξής τους. Πράγματι, η διεύρυνση της Ε.Ε. στα Βαλκάνια μπορεί ακόμη και να βοηθήσει τη Ρωσία αν η ένταξη φιλικών κρατών εμποδίζει την ικανότητα της Ε.Ε. να υιοθετεί κοινές θέσεις

⁶⁰ Φρίντμαν Τζορτζ, Σημεία Ανάφλεξης, Ενάλιος, Αθήνα, 2015

⁶¹ Samorukov Maxim, "Russia's tactics in the western Balkans", Carnegie Europe, 3 Νοεμβρίου 2017, online at: <http://carnegieeurope.eu/strategieurope/74612?lang=en>

που έρχονται σε σύγκρουση με τα ρωσικά συμφέροντα και ταυτόχρονα να υποστηρίξουν τις διπλωματικές θέσεις της σε διεθνή fora.

7.2.4 Τουρκία

Η δεκαετία του 2000 σηματοδότησε μια μεγάλη αλλαγή στις ρώσο-τουρκικές σχέσεις. Οι δυο χώρες προχώρησαν σε σύσφιξη τόσο των πολιτικών όσο και των διπλωματικών τους σχέσεων, με τον ενεργειακό τομέα να αποτελεί την κορυφή αυτής. Η Τουρκία εισάγει ένα μεγάλο ποσοστό φυσικού αερίου από τη Ρωσία. Όμως, από το 2010 και μετά, μια σειρά από περιφερειακά και διεθνή ζητήματα έφεραν σε τέλμα τις ρώσο-τουρκικές σχέσεις, καθώς τα αντικρουόμενα συμφέροντα δεν άφηναν χώρο για συνεργασία. Τέτοια ζητήματα αποτελούν η κρίση στην Κριμαία το 2014, και η αναζωπύρωση της σύγκρουσης στο Nagorno-Karabakh, παραδοσιακά, οι δύο χώρες είναι αντίπαλες σε αυτό το ζήτημα, αφού η Τουρκία στηρίζει το Αζερμπαϊτζάν, ενώ η Ρωσία την Αρμενία. Το γεγονός, όμως, που επέφερε τη μεγαλύτερη ίσως αλλαγή είναι η συριακή κρίση. Οι δυο χώρες βρέθηκαν σε αντίπαλα στρατόπεδα, με τη Ρωσία να στηρίζει το καθεστώς του Bashar al-Assad, και την Τουρκία να παρέχει βοήθεια στους αντικαθεστωτικούς, και να προσπαθεί να αναχαιτίσει τους Κούρδους της Συρίας και του Ιράκ. Η κατάρριψη ενός ρωσικού μαχητικού αεροσκάφους από την Τουρκία, τον Νοέμβρη του 2015, ήταν η αφορμή που επιβάρυνε κατά πολύ τις σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών. Μάλιστα, το Κρεμλίνο προχώρησε σε μια σειρά οικονομικών κυρώσεων προς την Τουρκία. Παρ' όλα αυτά, το καλοκαίρι του 2016, η Τουρκία κατέληξε στο ότι δεν ήταν προς το συμφέρον της η περαιτέρω παράταση των ψυχρών σχέσεων της με τη Ρωσία, ανοίγοντας έτσι ένα παράθυρο επαναπροσέγγισης των δύο χωρών, το οποίο οδήγησε στη σταδιακή άρση των κυρώσεων⁶².

7.2.5 Καύκασος

Η Αρμενία αποτελεί σταθερό και πιστό σύμμαχο της Ρωσίας. Οι δύο χώρες έχουν υπογράψει διμερή αμυντική συμφωνία, και η τελευταία διατηρεί σημαντικό αριθμό ενόπλων δυνάμεων σε αρμένικες βάσεις. Η Ρωσία, όμως, δεν τείνει ξεκάθαρα προς υποστήριξη της αρμένικης πλευράς, καθώς εξάγει όπλα και στις δύο πλευρές.

⁶² Aktürk Şener, A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012, Caspian strategy institute center for politics & international relations studies, 2014

Επιπλέον, στην προσπάθειά της να αποτελέσει μια δύναμη εξισορρόπησης στην περιοχή, προς απογοήτευση της Αρμενίας ενέκρινε ψήφισμα του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε., που επιβεβαίωνε την υποστήριξη της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας του Αζερμπαϊτζάν, και ζητούσε την “άμεση, πλήρη και άνευ όρων απόσυρση όλων των αρμενικών δυνάμεων από όλα τα κατεχόμενα εδάφη της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν“. Η αμφίρροπη αυτή στάση της Μόσχας μπορεί να εξηγηθεί από την ανάγκη της να εδραιωθεί στην περιοχή, και να ασκήσει μια μορφή ελέγχου και να αναδειχθεί ως αναγκαίος σταθεροποιητικός παράγοντας στην περιοχή και “φύλακας” της ειρήνης, με απώτερο πιθανό σκοπό να μετριάσει, ίσως, τη διεθνή εικόνα της ως -μάλλον- αποσταθεροποιητικό παράγοντα.

7.2.6 Ισραήλ

Κατά τη διάρκεια της προεδρίας Putin, ο ρόλος του Ισραήλ στην πολιτική της Ρωσίας για τη Μέση Ανατολή παρουσιάζεται ενισχυμένος. Ο Putin, σε αντίθεση με προηγούμενους Ρώσους ηγέτες, ανέπτυξε τις σχέσεις με το Ισραήλ. Ωστόσο, οι σχέσεις του Κρεμλίνου με μερικούς από τους πολιτικούς και οικονομικούς αντιπάλους του Ισραήλ λειτουργούν ανασταλτικά στην πλήρη ανάπτυξη των ρωσο-ισραηλινών σχέσεων. Συνολικά, όμως, η διμερής συνεργασία δεν υπήρξε ποτέ στενότερη. Η πιο ορατή περιοχή, ωστόσο, της στενής συνεργασίας μεταξύ της Ρωσίας και Ισραήλ είναι η καταπολέμηση της τρομοκρατίας. Οι στενές σχέσεις με το Ισραήλ επιδιώκουν να ισχυροποιήσουν το προφίλ του ανεξάρτητου και αμερόληπτου διεθνή παράγοντα ενώπιον της διεθνούς κοινότητας με την ανάληψη βασικού ρόλου στην ειρηνευτική διαδικασία και την επίλυση της διένεξης μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων⁶³.

7.2.7 Μέση Ανατολή

Η Μέση Ανατολή είναι σημαντική για τη Μόσχα ως δυνητική πηγή αστάθειας κατά μήκος της περιφέρειας της Ρωσίας και εντός της ίδιας της Ρωσίας. Είναι επίσης ένας τομέας όπου τα συμφέροντα και οι πολιτικές των μεγάλων δυνάμεων τέμνουν, παρουσιάζοντας μια ευκαιρία για τη Ρωσία να ισχυριστεί ότι είναι μια μεγάλη δύναμη. Η Ρωσία έχει και άλλα συμφέροντα στη Μέση Ανατολή ως παραγωγός

⁶³ Wagner Daniel, “Russia and Israel’s middle east dance”, Huffington Post, online at: [\[https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/russia-and-israels-middle_b_9849488.html\]](https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/russia-and-israels-middle_b_9849488.html)

πετρελαίου, εξαγωγέας όπλων και γείτονας του οποίου η ασφάλεια μπορεί να επηρεαστεί από την αστάθεια και τα αγωνιστικά κινήματα που προέρχονται από την περιοχή. Η Ρωσία έχει από καιρό αντιταχθεί στην αμερικανική επιδίωξη της αλλαγής καθεστώτος και των μονομερών παρεμβάσεων στο όνομα της δημοκρατίας. η κατοχή του Bashar al-Assad στην εξουσία στέλνει ένα σημαντικό μήνυμα στις Η.Π.Α. ότι η Μόσχα είναι διατεθειμένη να δημιουργήσει πραγματικά γεγονότα για να ανατρέψει τους στόχους της Ουάσινγκτον και των μακροχρόνιων Σουνιτών συμμάχων της.

Ωστόσο, οι σχετικά περιορισμένες δυνατότητες της Ρωσίας για προβολή της εξουσίας, τα περιορισμένα οικονομικά της μέσα και η πολυπλοκότητα των πολλαπλών κρίσεων στη Μέση Ανατολή περιορίζουν την ικανότητα της Μόσχας να προβάλλει την επιρροή της⁶⁴.

Η Ρωσία, ως κορυφαίος παραγωγός ενέργειας, βλέπει τις πλούσιες σε πετρέλαιο και φυσικό αέριο χώρες της Μέσης Ανατολής ως εταίρους και ανταγωνιστές ταυτόχρονα. Μοιράζεται ενδιαφέρον μαζί τους για τη διατήρηση της τιμής του πετρελαίου σε επαρκώς υψηλά επίπεδα και ελπίζει να ρυθμίσει τον ανταγωνισμό στην αγορά φυσικού αερίου, για παράδειγμα, πείθοντας το Ιράν, όταν αρχίζει να εξάγει φυσικό αέριο, να αντλήσει ανατολικά προς την Ινδία αντί για δυτικά προς την Ευρώπη.

Ως εκ τούτου, η Ρωσία είναι ένα έθνος που έχει χτίσει γέφυρες με τον "μουσουλμανικό κόσμο", όπου ο Putin προτίθεται να παίξει καθοριστικό ρόλο. Ωστόσο, οι σχέσεις αυτές επηρεάζονται από την απειλή τζιχάντ στο ρωσικό έδαφος (Τσετσενία και Νταγκεστάν) και τη μνήμη του πολέμου εναντίον των μουντζαχεντίν στο Αφγανιστάν. Η Μόσχα προτίθεται να διαδραματίσει το ρόλο της στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας και να αποφύγει οποιαδήποτε ενδεχόμενη αποσταθεροποίηση της κεντρικής Ασίας, της «εγγύς του εξωτερικού» της.

Η επιδίωξη της Μόσχας στη Μέση Ανατολή είναι να καθιερώσει τη θέση και τον ρόλο της Ρωσίας ως σημαντικής εξωτερικής δύναμης σε μία από τις πιο ασταθείς περιοχές του κόσμου⁶⁵. Άλλοι βασικοί στόχοι περιλαμβάνουν πρώτον, τον περιορισμό του ισλαμικού εξτρεμισμού και του ριζοσπαστισμού που θα μπορούσαν διαφορετικά να επεκταθούν στη Ρωσία και την άμεση μετά-σοβιετική γειτονιά της και να ενισχύσουν σημαντικά τις δυνατότητες του μουσουλμανικού εξτρεμισμού. Δεύτερον, υποστήριξη φιλικών καθεστώτων και δυνάμεων στην περιοχή και οικοδόμηση συνεχών γεωπολιτικών συμμαχιών μαζί τους. Τρίτον, καθιέρωση ελάχιστης ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας εντός και γύρω από την περιοχή. Τέταρτον, διεύρυνση της παρουσίας της Ρωσίας στην περιοχή, πυρηνικά, πετρέλαιο και φυσικό αέριο, τρόφιμα και άλλες αγορές. Πέμπτον, προσέλκυση επενδύσεων στη Ρωσία, ιδιαίτερα από τις πλουσιότερες χώρες του Περσικού Κόλπου. Έκτον,

⁶⁴ Sladden James, Wasser Becca, Connable Ben, Grand-Clement Sarah, Russian strategy in the middle east, RAND, 2015

⁶⁵ "Al monitor: η νέα στρατηγική του Πούτιν στη μέση ανατολή", Huffpost Greece, 12 Δεκεμβρίου 2016, online at: [http://www.huffingtonpost.gr/2016/12/12/eidhseis-diethnes-h-nea-strathgikh-putin-sth-mesh-anatolh_n_13586584.html#]

υποστήριξη των τιμών ενέργειας μέσω του συντονισμού των πολιτικών με τους κυριότερους παραγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου στον Κόλπο.

Οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή ύστερα από την αραβική Άνοιξη είχαν ως αποτέλεσμα η Ρωσία να απολέσει σημαντικά ερείσματα στην περιοχή. Η Μόσχα έγινε θεατής της πτώσης καθεστώτων φιλικών προς αυτή τα οποία ήταν πολύτιμοι πελάτες οπλικών συστημάτων της. Ταυτόχρονα, παράλληλα με τις προκλήσεις αυτές, το νέο περιβάλλον προσφέρει μια ευκαιρία στη Ρωσία να επιδείξει τη στρατιωτική και διπλωματική της δύναμη και να διαμορφώσει εκ νέου τις σχέσεις της με τα κράτη της περιοχής.

Ορισμένες αλλαγές είναι εμφανείς στην πολιτική και τις ενέργειες της Ρωσίας στη Μέση Ανατολή. Αυτές διακρίνονται στην προθυμία της, για πρώτη φορά μετά τον σοβιετικό-αφγανικό πόλεμο, να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη πέρα από τα σύνορα της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.. Ακόμη, στην αυξανόμενη συνεργασία της με το Ιράν και ταυτόχρονα στις προσπάθειές της να αυξήσει την παρουσία της μεταξύ των κρατών που μέχρι πρόσφατα θεωρούνταν σύμμαχοι των Η.Π.Α. όπως η Αίγυπτος.

Οι τρέχουσες προτεραιότητες της Μόσχας περιλαμβάνουν πρώτον, την εκπόνηση συμφωνίας ειρήνης της Συρίας από κοινού με τις Η.Π.Α.. διευρύνοντας τους δεσμούς με το Ιράν προκειμένου να επωφεληθούν από την άρση των κυρώσεων. Δεύτερον, την προώθηση των σχέσεων με την Αίγυπτο, το Ιράκ και τους Κούρδους τόσο στη Συρία όσο και στο Ιράκ, προκειμένου να δημιουργηθεί ένας άξονας εταίρων από την Τεχεράνη στο Κάιρο. Τρίτον, την καθιέρωση, στο μέτρο του δυνατού, ρεαλιστικών σχέσεων με τη Σαουδική Αραβία και τις άλλες χώρες του Κόλπου και να παραμείνουν σε στενή επαφή με το Ισραήλ.

Στη Μέση Ανατολή, η Ρωσία δεν έχει μόνιμους συμμάχους, όπως το Ισραήλ για τις Η.Π.Α.. Όλες οι ευθυγραμμίσεις της Μόσχας είναι περιστασιακές και υπό όρους, εξυπηρετώντας πρωτίστως τα περιφερειακά συμφέροντα της Ρωσίας.

7.2.8 Αφρική

Η δεκαετία της δεκαετίας του 2000 σημείωσε αναβίωση του ενδιαφέροντος της Ρωσίας για την Αφρική. Η Ρωσία αναγνωρίζει τον αυξανόμενο ρόλο της Αφρικής στον σύγχρονο κόσμο και επιθυμεί να συμμετάσχει στην επίλυση των διεθνών προβλημάτων στην ήπειρο. Ταυτόχρονα, οι αφρικανικές χώρες υποστηρίζουν τη Ρωσία σε περιπτώσεις όπου επιμένει στη δική της στάση στη διεθνή σκηνή ή αντιστέκεται στην πίεση της Δύσης.

Η Ρωσία προωθεί μία ενισχυμένη και πολυδιάστατη αλληλεπίδρασή με τα αφρικανικά κράτη σε πολυμερές και διμερές επίπεδο, μεταξύ άλλων μέσω διαλόγου και συνεργασίας στο πλαίσιο της Αφρικανικής Ένωσης και συμβάλλει στην ταχεία επίλυση περιφερειακών συγκρούσεων και καταστάσεων κρίσης στην Αφρική.

Ένα βασικό στοιχείο των σχέσεων Ρωσίας-Αφρικής είναι ο τομέας των στρατιωτικών τεχνικών σχέσεων. Αυτές οι σχέσεις διαμορφώθηκαν κατά τα χρόνια της Σοβιετικής Ένωσης. Οι στρατιωτικές δυνάμεις αρκετών αφρικανικών χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Αλγερίας, της Αγκόλας και της Αιθιοπίας, είναι εξοπλισμένες κατά 90% με σοβιετικά όπλα. Οι αφρικανικές χώρες είναι πρόθυμες να αγοράσουν πιο σύγχρονα και προηγμένα όπλα από τη Ρωσία και να πείσουν τη Ρωσία να βοηθήσει στον εκσυγχρονισμό του στρατού τους. Σε αντάλλαγμα, προτείνουν εναλλακτικές μεθόδους αποπληρωμής, όπως τη μεταφορά των μετοχών των εταιρειών τους σε ρωσικές επιχειρήσεις ή την εξουσιοδότησή της για τη διαχείριση των εθνικών αποθεμάτων⁶⁶.

Ο σημαντικότερος παράγοντας πίσω από τη ενίσχυση των σχέσεων αφορά τον έλεγχο των ενεργειακών πόρων. Καθώς η εκμετάλλευση των τεράστιων ενεργειακών πόρων της Ρωσίας θα ήταν πολύ πιο δαπανηρή από την ανάπτυξη των ίδιων πόρων στην Αφρική, η Ρωσία, σε συνεργασία με τις αφρικανικές χώρες στις αγορές πετρελαίου, φυσικού αερίου, ουρανίου, μετάλλων, πλατίνας και διαμαντιών, επιχειρεί να είναι ο ηγέτης στην εκμετάλλευση των αφρικανικών ενεργειακών αποθεμάτων. Οι εξέχουσες εταιρείες ενέργειας της Ρωσίας εργάζονται ενεργά σε χώρες της Αφρικής, όπως η Αγκόλα, η Ναμίμπια, η Αίγυπτος, η Αλγερία και η Λιβύη. Ταυτόχρονα, οι αφρικανικές χώρες ενδιαφέρονται για την πυρηνική ενέργεια και σε αυτό τον τομέα κυρίαρχο ρόλο διαδραματίζει η Rosatom με την υπογραφή αρκετών συμφωνιών τα τελευταία χρόνια για την κατασκευή πυρηνικών εργοστασίων.

Εν συνόλω, η αφρικανική ήπειρος, εμπλουτισμένη με τεράστιους φυσικούς πόρους και με τις αυξανόμενες καταναλωτικές αγορές, έχει γίνει ένας πολύ ελκυστικός προορισμός για τις ρωσικές επενδύσεις. Ωστόσο, Η σημασία της Ρωσίας ως εμπορικού εταίρου στις αφρικανικές χώρες είναι πολύ μικρή σε σύγκριση με άλλες ανεπτυγμένες χώρες και αναδυόμενες αγορές όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι Η.Π.Α., η Κίνα, η Ινδία και η Βραζιλία.

7.2.9 Ινδία

⁶⁶ Κισιντζερ Χενρι, Παγκόσμια τάξη, Λιβάνη, Αθήνα, 2014

Οι σχέσεις με την Ινδία αποτελούν βασικό πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας⁶⁷. Η Ινδία θεωρείται ένας μακροχρόνιος στρατηγικός εταίρος της Μόσχας. Μετά την υπογραφή της «Διακήρυξης για τη στρατηγική εταιρική σχέση Ινδίας-Ρωσίας» τον Οκτώβριο του 2000, οι σχέσεις Ινδίας-Ρωσίας έχουν αποκτήσει έναν ποιοτικά νέο χαρακτήρα με ενισχυμένα επίπεδα συνεργασίας σε όλους σχεδόν τους τομείς της διμερούς σχέσης, συμπεριλαμβανομένων των πολιτικών, της επιστήμης και της τεχνολογίας και του πολιτισμού. Η ενίσχυση της εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας μεταξύ Ινδίας και Ρωσίας αποτελεί βασική προτεραιότητα για τις δύο κυβερνήσεις. Η Ινδία έχει μακρόχρονη και ευρεία συνεργασία με τη Ρωσία στον τομέα της άμυνας. Το πιο θετικό στοιχείο της ινδο-ρωσικής αμυντικής συνεργασίας είναι η αυξανόμενη εστίαση στη μεταφορά τεχνολογίας σε βάθος χρόνου, στον εκσυγχρονισμό του υφιστάμενου εξοπλισμού και στην πρόσβαση στον πιο σύγχρονο εξοπλισμό και όπλα στο ρωσικό οπλοστάσιο. Η στρατιωτική τεχνική συνεργασία Ινδίας-Ρωσίας εξελίχθηκε από ένα απλό πλαίσιο αγοραστή-πωλητή σε ένα που αφορά την από κοινού έρευνα, ανάπτυξη και παραγωγή προηγμένων αμυντικών τεχνολογιών και συστημάτων. Παράλληλα, η Ρωσία είναι σημαντικός εταίρος στις ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας. Η Ινδία παραμένει η μεγαλύτερη αγορά για το ρωσικό στρατιωτικό υλικό και προσφέρει τις καλύτερες προοπτικές για μια σημαντική νέα βάση από την οποία εξάγεται από κοινού κατασκευασμένος εξοπλισμός σε άλλες χώρες της Ν.Α..

7.2.10 Ιαπωνία

Η διαμάχη μεταξύ Ρωσίας και Ιαπωνίας αφορά τέσσερα νησιά που βρίσκονται στο νότιο τμήμα της Οχοτσκιτικής θάλασσας⁶⁸. Η τελευταία, είναι ιδιαίτερα πλούσια σε φυσικούς πόρους. Παράλληλα, η Ιαπωνία στερείται κοιτασμάτων πρώτων υλών για την κάλυψη των υψηλών αναγκών της. Το πυρηνικό ατύχημα στο εργοστάσιο της Fukushima το 2011, αναπόφευκτα οδήγησε τους Ιάπωνες ιθύνοντες προς αναζήτηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, με επικρατέστερη το φυσικό αέριο. Γι' αυτό και σήμερα έχει ήδη επικρατήσει ως ο μεγαλύτερος εισαγωγέας φυσικού αερίου. Η Ρωσία, προς το παρόν, αποτελεί μόλις τον 5ο μεγαλύτερο εξαγωγέα L.N.G. στην Ιαπωνία. Παράλληλα, το Τόκιο δεν επιθυμεί περαιτέρω προσέγγιση μεταξύ της Ρωσίας και της Κίνας.

⁶⁷ Foshko Katherine, Re-energising the India-Russia Relationship, Gateway House Research Paper No. 3, September 2011

⁶⁸ Bukh Alexander, "the "northern territories" dispute and the future of Japan-Russia relations", E-International Relations Students, 4 Νοεμβρίου 2016, online at: [<http://www.e-ir.info/2016/11/04/the-northern-territories-dispute-and-the-future-of-japan-russia-relations/>]

Για τους παραπάνω λόγους ο Ιάπωνας πρωθυπουργός, Shinjo Abe, επεδίωξε μια αναθέρμανση των διμερών σχέσεων. Η χρονική συγκυρία έδειχνε να ευνοεί τη δρομολόγηση περαιτέρω εξελίξεων, καθώς η Ρωσία ακολουθεί έναν εξαγωγικό ενεργειακό προσανατολισμό προς ανατολάς, με σκοπό να εκμεταλλευτεί αφενός τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται από την ακμάζουσα ασιατική αγορά, και αφετέρου να αποκτήσει το πλεονέκτημα έναντι της Ε.Ε στην ενεργειακή σχέση αλληλεξάρτησης που τις διέπει. Ωστόσο, ο διάλογος μεταξύ των δύο πλευρών διεκόπη μετά την ιαπωνική υποστήριξη προς τις Η.Π.Α. και την Ε.Ε για το ουκρανικό, και την υιοθέτηση της πολιτικής των κυρώσεων των G7 έναντι της Ρωσίας. Βάσει των παραπάνω, παρότι δεν μπορεί να αποκλειστεί μια μελλοντική σύγκλιση μεταξύ Ρωσίας και Ιαπωνίας αναφορικά με τη συγκεκριμένη διαμάχη βασιζόμενη στο αμοιβαίο συμφέρον, θα πρέπει πρώτα να αναγνωριστεί ότι αυτή η πιθανή σύγκλιση προς το παρόν καθίσταται δέσμια ευρύτερων παραγόντων, όπως η συμμαχία Ρωσίας-Κίνας, αλλά και η σχέση της Ρωσίας με τους δυτικούς συμμάχους της Ιαπωνίας.

8. Αξιολόγηση υψηλής στρατηγικής

Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας, θα επιχειρηθεί μία αξιολόγηση της ρωσικής υψηλής στρατηγικής με σκοπό να εξαχθούν ορισμένα χρήσιμα συμπεράσματα για την εξωτερική πολιτική της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Ο πρόεδρος Putin ανέλαβε το 2000 την εξουσία σε μία καθημαγμένη χώρα με σκοπό να την επαναφορά της στην κλειστή λέσχη των μεγάλων δυνάμεων. Για την ευόδωση αυτού του τιτάνιου εγχειρήματος, η Μόσχα ανέπτυξε μία πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική η οποία έθετε πρώτιστα στο επίκεντρο της την διατήρηση της πρωτοκαθεδρίας και του ειδικού ρόλου της χώρας στον ευρασιατικό/μετασοβιετικό χώρο σε επίπεδα ανάλογα της εποχής της πάλαι ποτέ Ε.Σ.Σ.Δ.. Η συγκεκριμένη στρατηγική αποσκοπούσε στην εξισορρόπηση της αμερικανικής ισχύος. Η τελευταία βρίσκεται στον πυρήνα της ρωσικής υψηλής στρατηγικής, λόγω της ρωσικής αδυναμίας να αντιπαρατεθεί επί ίσοις όροις με τη Δύση, παράλληλα με την διαρκή επιθυμία της Μόσχας για μία ισότιμη σχέση με την Ουάσινγκτον και τέλος τη επιθυμία για ανάκτηση του status της μεγάλης δύναμης.

Το Κρεμλίνο φυσικώς δεν είχε τη δυνατότητα να προχωρήσει σε ανάκτηση των χαμένων εδαφών στην Ευρασία. Κάτι τέτοιο θα ήταν αδιανόητο, καθώς τόσο από την άποψη της διεθνούς νομιμοποίησης η προσπάθεια αυτή θα εναντιωνόταν στο διεθνές δίκαιο και επιπρόσθετα η Ρωσία απλούστατα στερούνταν των γεωπολιτικών εργαλείων ισχύος που απολάμβανε κατά τη διάρκεια της σοβιετικής περιόδου. Η Μόσχα βασίστηκε σε περιφερειακούς διεθνείς οργανισμούς και σχήματα πολυμερούς συνεργασίας υπό την ηγεσία της, στοιχεία που θα λειτουργούσαν ως εγγυητές της

σταθερότητας στην ευρύτερη ευρασιατική περιοχή και φυσικά της κηδεμονίας της επί των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών.

Παράλληλα, όπως διαφαίνεται, τα σχήματα συνεργασίας που προώθησε στον ευρασιατικό χώρο δυστυχώς για τη Μόσχα δεν θα εξασφαλίσουν την απαραίτητη εξισορρόπηση. Αυτό συμβαίνει εν πρώτοις καθώς τα κράτη αυτά είναι ιδιαίτερα καχύποπτα έναντι της Ρωσίας και δεύτερον εγγενώς αδύναμα να υποστηρίξουν τις προσπάθειες για πολιτικοοικονομική ολοκλήρωση-στρατιωτική συνεργασία. Τρίτον, η ίδια η Ρωσία όντας αποδυναμωμένη ύστερα από την κριμαϊκή κρίση εξαιτίας των δυτικών κυρώσεων, της ύφεσης της ρωσικής οικονομίας, της πτώσης του ρουβλιού και το κυριότερο της κατακόρυφης πτώσης των ενεργειακών τιμών χάνει πλέον σταδιακά την ελκυστικότητά της ως μία εναλλακτική πρόταση συνεργασίας και ανάπτυξης έναντι των αντίστοιχων δυτικών θεσμών.

Πρόσθετα, δεν εγκατέλειψε ποτέ την προσπάθεια να οικοδομήσει συνεργατικές σχέσεις με τη Δύση. Αντιθέτως, οι πράξεις της ρωσικής ηγεσίας κατέδειξαν πως η Μόσχα επιζητούσε μία ειλικρινή σχέση εταίρων. Ωστόσο, η διεύρυνση των δυτικών θεσμών (N.A.T.O., E.E.) σε γειτονικές με τη Ρωσία χώρες και το κυριότερο, η μη αναγνώριση στη Μόσχα μίας αδιαμφισβήτητης σφαίρας επιρροής και συνάμα η εν πολλοίς αφέλεια των δυτικών ηγετών και η λανθασμένη αντίληψη τους πως το Κρεμλίνο δεν θα αντιδρούσε στα εγχειρήματα διεύρυνσης οδήγησαν τις σχέσεις σε δραστηκή υποβάθμιση.

Ξεχωριστή σημασία για το μέλλον των ανταγωνισμών ισχύος στη διεθνή κονίστρα έχει προσλάβει η στρατηγική σχέση που προσπαθούν να οικοδομήσουν Μόσχα-Πεκίνο. Η πρώτη ευνόησε την καλλιέργεια των διμερών σχέσεων ιδιαίτερα μετά την κριμαϊκή κρίση, με απώτερο σκοπό την εξισορρόπηση της αμερικανικής υπεροχής στο διεθνή καταμερισμό ισχύος.

Ωστόσο, παρά τα αμοιβαία πλεονεκτήματα που τους εξασφαλίζει μία τέτοια σχέση εταίρων, πολλά θα εξαρτηθούν από το κατά πόσον οι δύο χώρες θα μπορέσουν μελλοντικά να υπερκεράσουν τις διαφορές που τις χωρίζουν, παραμερίζοντας ταυτοχρόνως τα διακριτά τους συμφέροντα και ακολουθώντας μία κοινή διεθνή πορεία.

Επιπροσθέτως, η Ρωσία προώθησε τις σχέσεις της με την E.E. και διάφορες άλλες χώρες ανά την υφήλιο, προσπαθώντας να δημιουργήσει ισχυρές συμμαχίες ή τουλάχιστον να οικοδομήσει την επιρροή της ως επί το πλείστον διά της πολυσχιδούς ενεργειακής της διπλωματίας.

1) Καταλληλότητα. Το ζήτημα της καταλληλότητας της ρωσικής υψηλής στρατηγικής είναι σύνθετο. Από την μία πλευρά, εύστοχα η Μόσχα ακολούθησε την στρατηγική της εξισορρόπησης για να ανακτήσει το χαμένο της status καθώς ήταν εξαιρετικά αποδυναμωμένη και με ελάχιστες στρατηγικές επιλογές. Ωστόσο, η εξισορρόπηση δεν συνοδεύτηκε από μία αναδιάρθρωση της οικονομίας. Πολύ απλά, η περίφημη έκρηξη της ρωσικής οικονομίας θα μπορούσε να μην είχε συντελεστεί

ποτέ αν οι ενεργειακές τιμές είχαν παραμείνει στα ίδια επίπεδα όλη τη δεκαετία του 2000. Το επίπεδο των ενεργειακών τιμών μετά το 2014 και η ευπάθεια που επέδειξε η ρωσική οικονομία σε αυτές ενισχύουν περαιτέρω τον προηγηθέντα συλλογισμό.

2) Εσωτερική συνοχή. Η Μόσχα εύστοχα επιθυμώντας τον αδιαμφισβήτητο στρατιωτικό έλεγχο στις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, επενδύει πολλά δισεκατομμύρια δολάρια για τον εκσυγχρονισμό των Ε.Δ. της. Ακόμη, η χρήση των Ε.Δ. στην Γεωργία το 2008 και στην Ουκρανία το 2014 υπερασπίστηκε την επιδίωξη της Ρωσίας να αποκλείσει τους δυτικούς θεσμούς από την περιοχή που αντιλαμβάνεται ως σφαίρα επιρροής της.

3) Αποδοτικότητα. Ως προς την αποδοτικότητα της ρωσικής υψηλής στρατηγικής είναι χρήσιμο να χρησιμοποιηθούν τα παραδείγματα της ουκρανικής κρίσης και του συριακού εμφυλίου. Στην μεν πρώτη περίπτωση, η Ρωσία όντως πέτυχε να αποτρέψει την προσχώρηση της χώρας αυτής στους δυτικούς θεσμούς, εξασφάλισε νέα εδάφη και μία κεντρικής σημασίας ναυτική βάση για τις βλέψεις της προς τη μεσόγειο, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Όμως αυτά τα κέρδη ήρθαν με το βαρύ τίμημα της ραγδαίας επιδείνωσης των σχέσεων με τη Δύση και της επιβολής των κυρώσεων της τελευταίας, οι οποίες είχαν ιδιαίτερα αρνητικές συνέπειες για την αδύναμη και στερούμενη διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων ρωσική οικονομία. Η Μόσχα πίστευε πως η αντίδραση της Δύσης θα ήταν ίδια με την αντίδραση της στον πόλεμο του 2008. Όμως, η Δύση τιμώρησε την Ρωσία για τις ενέργειές της. Επίσης θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η Μόσχα, με τις ενέργειες της στην Ουκρανία ενίσχυσε την καχυποψία των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών οι οποίες απαρτίζουν τους περιφερειακούς οργανισμούς που οικοδομεί η Μόσχα.

Από την άλλη πλευρά, η επέμβαση της είχε πολλαπλά οφέλη για την ίδια, τόσο γεωστρατηγικά, όσο και για την ασφάλεια και το κύρος της. Το σημαντικότερο είναι πως η Ρωσία τα κατόρθωσε αυτά με πολύ μικρότερο κόστος από εκείνο που κατέβαλε για την προσάρτηση της Κριμαϊκής Χερσονήσου.

4) Συσχετισμός ικανοτήτων και στόχων. Οι στόχοι της υψηλής στρατηγικής δεν συμβαδίζουν με τις ικανότητες της χώρας. Απλούστατα, η Μόσχα δεν μπορεί να αναγορευτεί πλέον σε μεγάλη δύναμη. Το πλέον πιθανό σενάριο θα είχε τη Ρωσία ως μία χώρα κεντρικής σημασίας στην περιοχή της. Όπως πολύ εύστοχα αναφέρει ο Brzezinski, η Ρωσία είναι πολύ μεγάλη για να διατηρεί ισχυρή επιρροή στα ευρασιατικά Βαλκάνια, όμως πολύ μικρή για να κυριαρχήσει πλήρως σε αυτά. Ωστόσο αυτό δεν ισχύει στον οικονομικό τομέα, καθιστώντας τη χώρα δευτερεύουσας σημασίας αναφορικά με την οικονομική της ισχύ καθώς εξαρτάται υπέρμετρα από τις διεθνείς ενεργειακές τιμές.

5) Αντοχή σε σφάλματα. Η υψηλή στρατηγική που ανέπτυξε το Κρεμλίνο δύσκολα θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ανθεκτική σε σφάλματα και ταυτόχρονα ικανή να απορροφήσει τις αρνητικές συνέπειες συγκυριακών σφαλμάτων και κακοτυχιών χωρίς απαγορευτική ζημιά. Κάτι τέτοιο δεν ήταν ανεξάντλητο ούτε την εποχή της

Ε.Σ.Σ.Δ.⁶⁹, πόσο μάλλον την σημερινή εποχή όπου η Ρωσία καλείται να διαμορφώσει στρατηγική με πολύ πιο ανίσχυρα εργαλεία από εκείνα του «ένδοξου» παρελθόντος της. Ένα καλό παράδειγμα συνιστά η εξάρτηση της ρωσικής οικονομίας από την διακύμανση των ενεργειακών τιμών, παράγοντα ζωτικής σημασίας για την οικονομική της ανάπτυξη. Την ίδια στιγμή, η κριμαϊκή κρίση κατέδειξε την ευπάθεια της Ρωσίας εξαιτίας των δυτικών κυρώσεων.

Ολοκληρώνοντας, προς το παρόν, οι δύο άξονες στους οποίους βασιζόταν η Μόσχα για την επίτευξη της εξισορροπητικής της στρατηγικής εμφανίζονται είτε αποδυναμωμένοι (Ευρασιατική ολοκλήρωση), είτε γεμάτοι αντιφάσεις (Κίνα). Το μέλλον θα δείξει προς τα πού θα κατευθυνθεί ο ρωσικός στρατηγικός σχεδιασμός.

Δίχως αμφιβολία, η Ρωσία βελτίωσε σημαντικά τη θέση της στο διεθνή καταμερισμό ισχύος. Όμως, έχει πολύ δρόμο ακόμη μπροστά της μέχρι να ανακτήσει την χαμένη αίγλη της Ε.Σ.Σ.Δ.. Το μόνο σίγουρο είναι πως η διεξοδική και εναργής μελέτη της ρωσικής υψηλής στρατηγικής θα συνεχίσει να αποτελεί στο μέλλον ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον πεδίο μελέτης του επιστημονικού κλάδου των διεθνών σχέσεων και της στρατηγικής ανάλυσης.

⁶⁹ Olikier Olga, Chivvis Christopher S., Crane Keith, Tkacheva Olesya, Boston Scott, Russian foreign policy in historical and current context, RAND, 2015

9. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

“Al monitor: η νέα στρατηγική του Πούτιν στη μέση ανατολή”, Huff post Greece, 12 Δεκεμβρίου 2016, online at: [[Http://www.huffingtonpost.gr/2016/12/12/eidhseis-diethnes-h-nea-strathgikh-Πούτιν-sth-mesh-anatolh_n_13586584.html#](http://www.huffingtonpost.gr/2016/12/12/eidhseis-diethnes-h-nea-strathgikh-Πούτιν-sth-mesh-anatolh_n_13586584.html#)]

Aron Leon, “Το δόγμα του Πούτιν”, Foreign Affairs, 15 Μαρτίου 2013, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/69222/leon-aron/to-dogma-toy-poytin](http://www.foreignaffairs.gr/articles/69222/leon-aron/to-dogma-toy-poytin)]

Babones Salvatore, “Η έκθεση της Ρωσίας στα ανατολικά”, Foreign Affairs, 6 Ιουλίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70411/salvatore-babones/i-ekthesi-tis-rosias-sta-anatolika>]

Benner Thorsten, Hohmann Mirko, “Η Ευρώπη στο ψηφιακό στόχαστρο της Ρωσίας”, Foreign Affairs, 20 Δεκεμβρίου 2016, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/71101/thorsten-benner-kai-mirko-hohmann/i-eyropi-sto-psifiako-stoxastro-tis-rosias?page=show>]

Berman Ilan , “Τρομοκρατία στην Ρωσία”, Foreign Affairs, 7 Απριλίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71227/ilan-berman/tromokratia-stin-rosia?page=show](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71227/ilan-berman/tromokratia-stin-rosia?page=show)]

Brown Michael e., “Το μεγαλύτερο λάθος τού NATO”, Foreign Affairs, 6 Μαΐου 2014, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69794/michael-e-brown/to-megalytero-lathos-toy-nato>]

Cadier David, “Η Ρωσία και η γαλλική δεξιά”, Foreign Affairs, 3 Νοεμβρίου 2016, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/71039/david-cadier/i-rosia-kai-i-galliki-deksia?page=show>]

Chivvis Christophers., “Η ισορροπία της βαλτικής”, Foreign Affairs, 3 Ιουλίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70407/christopher-s-chivvis/i-isorropia-tis-baltikis>]

Dmitriev Mikhail , Treisman Daniel, “Η άλλη Ρωσία”, Foreign Affairs, 17 Δεκεμβρίου 2012, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69089/mikhail-dmitriev-kai-daniel-treisman/i-alli-rosia>]

Eberstadt Nicholas, “Η αρκούδα που πεθαίνει”, Foreign Affairs, 7 Φεβρουαρίου 2012, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/68649/nicholas-eberstadt/i-arkoyda-poy-pethainei](http://www.foreignaffairs.gr/articles/68649/nicholas-eberstadt/i-arkoyda-poy-pethainei)]

Zbigniew Brzezinski, Η μεγάλη σκακιέρα, Λιβάνη, Αθήνα, 1997

Feifer Gregory, “Το αναχρονιστικό κράτος του Πούτιν”, Foreign Affairs, 24 Ιουνίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70390/gregory-feifer/to-anaxronistiko-kratos-toy-poytin?page=show>]

Grigas Agnia, “Το φυσικό αέριο των Η.Π.Α. φθάνει στην Λιθουανία”, Foreign Affairs, 14 Σεπτεμβρίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71421/agnia-grigas/to-fysiko-aerio-ton-ipa-ftanei-stin-lithoyania?page=show](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71421/agnia-grigas/to-fysiko-aerio-ton-ipa-ftanei-stin-lithoyania?page=show)]

Henderson James, Mehdi “Η ενεργειακή διπλωματία της Ρωσίας στην μέση ανατολή”, Foreign Affairs, 21 Ιουνίου 2017, online at: [[Http://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli](http://www.foreignaffairs.gr/articles/71317/james-henderson-kai-ahmed-mehdi/i-energeiaki-diplomatia-tis-rosias-stin-mesi-anatoli)]

Hogue Rod, Harrop Martin, Συγκριτική πολιτική και διακυβέρνηση, 8η έκδοση, Αθήνα, 2010

Ikenberry g. John, “Η ψευδαίσθηση της γεωπολιτικής”, Foreign Affairs, 5 Σεπτεμβρίου 2014, [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69953/g-john-ikenberry/i-pseydaisthisi-tis-geopolitikis?page=show>]

Kessler Oren, Zilberman Boris, “Η επίθεση γοητείας της Ρωσίας στην βόρεια Αφρική”, Foreign Affairs, 4 Απριλίου 2017, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/71222/oren-kessler-kai-boris-zilberman/i-epithesi-goiteias-tis-rosias-stin-boreia-afriki?page=show>]

Κίσινγκερ Χένρυ, Παγκόσμια τάξη, Λιβάνη, Αθήνα, 2014

Ναΐμ Μοιζές, “Τα κράτη – μαφίες”, Foreign Affairs, 19 Ιουλίου 2012, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/68882/moises-naim/ta-krati-mafies?page=show>]

Ο’Hanlon Michael, “Το NATO μετά την Κριμαία”, Foreign Affairs, 18 Απριλίου 2014, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69776/michael-ohanlon/to-nato-meta-tin-krimaia?page=show>]

Orenstein Mitchell a., “Οι δυτικοί σύμμαχοι του Πούτιν”, Foreign Affairs, 8 Απριλίου 2014, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69757/mitchell-a-orenstein/oi-dytikoi-symmaxoi-toy-poytin>]

Orenstein Mitchell a., “Τα απεγνωσμένα μέτρα της Ρωσίας”, Foreign Affairs, 24 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70506/mitchell-a-orenstein/ta-apegnosmena-metra-tis-rosias?page=show>]

Sachs Jeffrey, “Μια νέα μετασοβιετική χάρτα”, Foreign Affairs, 14 Μαρτίου 2014, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/69725/jeffrey-sachs/mia-nea-metasobietiki-xarta>]

Stronski Paul, “Κατεστραμμένη Ουκρανία”, Foreign Affairs, 18 Μαρτίου 2015, online at: [<http://www.foreignaffairs.gr/articles/70231/paul-stronski/katestrammeni-oykrania?page=show>]

Φρήντμαν Τζορτζ, Σημεία Ανάφλεξης, Ενάλιος, Αθήνα, 2015

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Βυζαντινή υψηλή στρατηγική 6ος-11ος αιώνας, Ποιότητα, Αθήνα, 2011

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

“A chronology of Russia’s military and defense strategy”, Stratfor, 19 Φεβρουαρίου 2014, online at: [<https://worldview.stratfor.com/article/chronology-russias-military-and-defense-strategy>]

Aktürk Şener, A Realist Reassessment of Turkish-Russian Relations, 2002-2012, Caspian strategy institute center for politics & international relations studies, 2014

Aleksashenko Sergei, “The ugly state of Russia’s economy”, online at: [https://www.huffingtonpost.com/sergei-aleksashenko/ugly-state-of-russias-economy_b_8804916.html]

Anthony Ian, “Russia as a strategic challenge for the European union”, Sipri, 30 Ιανουαρίου 2015, online at: [<https://www.sipri.org/commentary/essay/2015/russia-strategic-challenge-european-union>]

Aleksashenko Sergey, “Rebuilding the Russian economy: is a lack of policy the right policy?”, Brookings, 25 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<https://www.brookings.edu/blog/up-front/2015/09/25/rebuilding-the-russian-economy-is-a-lack-of-policy-the-right-policy/>]

Aleksashenko Sergey, “Should Vladimir Πούτιν be concerned about the Russian economy?”, Brookings 9 Φεβρουαρίου 2016, online at: [<https://www.brookings.edu/blog/up-front/2016/02/09/should-vladimir-Πούτιν-be-concerned-about-the-russian-economy/>]

Baldoni Giovanni, 10 Σεπτεμβρίου 2016, “A theoretical analysis of Russian foreign policy: changes under Vladimir Πούτιν”, E-International Relations Students, 10 Σεπτεμβρίου 2016, online at: [<http://www.e-ir.info/2016/09/10/a-theoretical-analysis-of-russian-foreign-policy-changes-under-vladimir-Putin/>]

Boston Scott and Massicot Dara, Russian way of warfare, RAND, 2015

Bukh Alexander, “the “northern territories” dispute and the future of Japan-Russia relations”, E-International Relations Students, 4 Νοεμβρίου 2016, online at: [<http://www.e-ir.info/2016/11/04/the-northern-territories-dispute-and-the-future-of-japan-russia-relations/>]

Connolly Richard, “Western economic sanctions and Russia’s place in the global economy”, E-International Relations Students, 7 Μαΐου 2015, online at: [<http://www.e-ir.info/2015/05/07/western-economic-sanctions-and-russias-place-in-the-global-economy/>]

Foshko Katherine, Re-energising the India-Russia Relationship, Gateway House Research Paper No. 3, September 2011

Indeo Fabio, “The impact of the “shale gas revolution” on Russian energy strategy”, nautilus, 18 Φεβρουαρίου 2014, online at: [<https://nautilus.org/napsnet/napsnet-special-reports/the-impact-of-the-shale-gas-revolution-on-russian-energy-strategy/>]

Inozemtsev Vladislav, “Putin’s self-destructing economy”, Washington Post, 17 Ιανουαρίου 2016, online at: [https://www.washingtonpost.com/opinions/russias-economy-of-disillusionment/2016/01/17/0803598e-bb97-11e5-829c-26ffb874a18d_story.html]

Kofman Michael, “The wars of the future: Russian defense ministry's new modernization plan”, The Moscow Times, 4 Ιουνίου 2017, online at: [<https://themoscowtimes.com/articles/russias-new-military-modernization-plan-a-glimpse-of-moscows-future-forces-58149>]

Luzin Pavel, “The future of Russia’s armed forces, after Πούτιν”, The Moscow Times, 18 Αυγούστου 2017, online at: [<https://themoscowtimes.com/articles/the-future-of-Russia’s-armed-forces-after-Πούτιν-58695>]

Kakhishvili Levan , “assessing Russia’s policy toward its ‘near abroad”, E-International Relations Students, 17 Ιουνίου 2013, online at: [<http://www.e-ir.info/2013/06/17/assessing-russias-policy-toward-its-near-abroad/>]

Luhn Alec, “15 years of Vladimir Πούτιν: 15 ways he has changed Russia and the world”, The Guardian, 6 Μαΐου 2015, online at: [<https://www.theguardian.com/world/2015/may/06/vladimir-Πούτιν-15-ways-he-changed-Russia-world>]

Masters Jonathan, “The Russian military”, CFR, 28 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<https://www.cfr.org/backgrounder/russian-military>]

Michael McFaul, “What are Russian foreign policy objectives?”, Carnegie Endowment, 1 Μαΐου 1999, online at: [[Http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives-pub-424](http://carnegieendowment.org/1999/05/01/what-are-russian-foreign-policy-objectives-pub-424)]

Movchan Andrey, “Decline, not collapse: the bleak prospects for Russia’s economy”, Carnegie Endowment, 2 Φεβρουαρίου 2017, online at: [<http://carnegie.ru/2017/02/02/decline-not-collapse-bleak-prospects-for-russia-s-economy-pub-67865>]

MuZalevsky Roman, Russia’s Strategy in Central Asia: an analysis of key trends, Yale Journal of International affairs, 2009

Oliker Olga, Chivvis Christopher S., Crane Keith, Tkacheva Olesya, Boston Scott, Russian foreign policy in historical and current context, RAND, 2015

Radin Andrew Reach Clint, Russian views of the international order, RAND, 2017

Reid Standish, “Putin’s eurasian dream is over before it began”, foreign policy , 6 Ιανουαρίου 2015, online at: [[Http://foreignpolicy.com/2015/01/06/Putin's -eurasian-dream-is-over-before-it-began/](http://foreignpolicy.com/2015/01/06/Putin's- Eurasian-dream-is-over-before-it-began/)]

“Russia's orthodox church and the kremlin”, CFR, 23 Μάιου 2012, online at: [<https://www.cfr.org/conference-calls/russias-orthodox-church-and-kremlin>]

Rumer Eugene, Weiss Andrew s., “Vladimir Putin’s Russia goes global”, Carnegie Endowment, 4 Αυγούστου 2017, online at: [<http://carnegieendowment.org/2017/08/04/vladimir-Πούτιν-s-russia-goes-global-pub-72736>]

Samorukov Maxim, “Russia’s tactics in the western Balkans”, Carnegie Europe, 3 Νοεμβρίου 2017, online at: [<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/74612?lang=en>]

Sladden James, Wasser Becca, Connable Ben, Grand-Clement Sarah, Russian strategy in the middle east, RAND, 2015

Starr S. Frederick, Cornell Svante E., Putin’s Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, 2014

Sokolsky Richard, “The new NATO-Russia military balance: implications for European security”, Carnegie Endowment, 13 Μαρτίου 2017, online at: [<http://carnegieendowment.org/2017/03/13/new-nato-russia-military-balance-implications-for-european-security-pub-68222>]

“The Russian world in Moscow’s strategy”, CSIS, 22 Αυγούστου 2016, online at: [<https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy>]

Trenin Dmitri, “Russia’s new national strategy”, Carnegie Europe, 22 Αυγούστου 2014, online at: [<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=56442>]

Trenin Dmitri, “Russia’s breakout from the post-cold war system: the drivers of Putin’s course”, Carnegie Endowment, 22 Δεκεμβρίου 2014, online at: [[Http://carnegie.ru/2014/12/22/russia-s-breakout-from-post-cold-war-system-drivers-of-Πούτιν-s-course-pub-57589](http://carnegie.ru/2014/12/22/russia-s-breakout-from-post-cold-war-system-drivers-of-Πούτιν-s-course-pub-57589)]

Trenin Dmitri, “2014: Russia’s new military doctrine tells it all”, Carnegie Russia, 29 Δεκεμβρίου 2014, online at: [[Http://carnegie.ru/commentary/57607](http://carnegie.ru/commentary/57607)]

Trenin Dmitri, “Russia’s evolving grand Eurasia strategy: will it work?”, Carnegie Endowment, 20 Ιουλίου 2017, online at: [<http://carnegie.ru/2017/07/20/russia-s-evolving-grand-eurasia-strategy-will-it-work-pub-71588>]

Ulyanov Ilya, “assessing the Obama-Medvedev reset in us-Russia relations”, E-International Relations Students, 3 Σεπτεμβρίου 2015, online at: [<http://www.e-ir.info/2015/09/03/assessing-the-obama-Medvedev-reset-in-us-russia-relations/>]

Wagner Daniel, “Russia and Israel’s middle east dance”, Huffington Post, online at: [https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/russia-and-israels-middle_b_9849488.html]

“Why Russia’s military alliance is not the next NATO”, Stratfor, 10 Ιανουαρίου 2017, online at: [<https://worldview.stratfor.com/article/why-russias-military-alliance-not-next-nato>]

Zakaria Fareed, “From Russia to Iran, the consequences of the global oil bust”, Washington Post, 20 Αυγούστου 2015, online at: [https://www.washingtonpost.com/opinions/the-consequences-of-the-oil-bust/2015/08/20/7c98defe-4770-11e5-846d-02792f854297_story.html?tid=a_inl]

Zevelev Igor, “The Russian world in Moscow’s strategy”, CSIS, 22 Αυγούστου 2016, online at: [<https://www.csis.org/analysis/russian-world-moscows-strategy>]